

Сураи Наҳл

Сураи «Наҳл» дар Макка нозил шуда, дорои 128 оят аст.

Барои он ин сураро «Наҳл» номида шудааст, ки дар он достони наҳл (занбӯри асал) эзоҳ меёбад. Ин сураро сураи «Ниъам» низ номидаанд. Зеро Худованд дар ин сура барои бандагони Худ чандин неъматҳояшро баршумурдааст. Меҳвари асосии ин сура, чун сураҳои дар Макка нозилшуда, атрофи масъалаҳои тавҳид (яктопарастӣ) маъод, (бозгашт ба қиёмат), нубувват, баёни далелҳои ягонагии Парвардигор, соҳиб қудрату бо азамат будани Парвардигор ва дафъи шубҳаҳои мункирон давр мезанад. Сураи мазкур бо услуби худ ба ашёе, ки дар атрофи инсонҳоянд ва бар қудратмандию ваҳдонияти Парвардигор далолат мекунад чун осмон, Замин, баҳр, кӯҳҳо, наботот, ҷимодот ва ғайра эътибори ҷиддӣ медиҳад. Дар қисми аввали ин сура дар бораи кофирон, ки ваҳйи илоҳиро рад ва масҳара мекарданду дар баробари он омадани қиёматро низ инкор мекарданд, сухан меравад. Ин буд назаре мухтасар ба мундариҷаи ин сура.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Бисмиллаҳи-р-Раҳмани-р-Раҳим.

Оғоз мекунам ба номи Худованде ки беандоза меҳрубону бениҳоят бораҳм аст.

أَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

Атā амруллоҳи фа лā тастаъҷилӯҳ. Субҳāнаҳӯ ва таъālā ӯам мā юшрикун. 1.

1. Амри Худо наздик омад, пас, онро бо шитоб талаб макунед! Худованд аз оне ки шарики ӯ муқаррар мекунад, поку баландқадр аст!

Одатан арабҳо ҳар руҳдодеро, ки воқеъшавиаш дар оянда ҳатмист, бо феъли замони гузашта таъбир карда меғӯянд: «Он амр омад».

Бо назардошти ин фикр, ояти мазкур чунин маъно мегирад: омад амри Аллоҳ, пас шитоб накунед! Ҷумҳури муфасссирон итифоқ бар он доранд, ки «Амри Худо» дар ин оят ба маънои рӯзи қиёмат аст. Пас, қисми аввали оят хабар медиҳад, ки хоҳ нохоҳ ба зудӣ рӯзи қиёмат омадани аст.

Агар ба ривояти Ибни Аббос (р) дар бораи сабаби нузули ин оят назар шавад, он қавли ҷумҳури муфасссиронро таъйид мекунад. Хулоса, чун ҷумлаи «Ато амруллоҳи» (омад амри Худо) нозил шуд, саҳобагони Расулуллоҳ (с) саросемавор ба гумоне, ки қиёмат барпо шуд, аз ҷояшон бархестанд. Ҳамоно ҷумлаи «**Фало тастаъчилун**» (Пас, онро бо шитоб талаб накунед) нозил шуд. Дар ин ҳангом асҳоб оромона ба ҷои худ нишастанд.

Замоне ки ин гуна оятҳо дар Макка нозил мешуд, замоне буд, ки байни Расулуллоҳ (с) ва мушрикони бутпарастон баҳсҳо ва мунозираҳои шадид дар ҷараён буд. Онҳо чун даъвати ҳаётбахши Расулуллоҳ (с)-ро мешуниданд, баҳонаҷӯӣ мекарданд. Аз он ҷумла, вақто ки Расулуллоҳ (с) онҳоро бо чунин оятҳо бо азоби Илоҳӣ таҳдид мекард, баъзе аз онҳо (тамасхуркунандагон) аз рӯйи истеҳзо мегуфтанд: «Агар омадани ингуна азобҳо, ки ба мо ваъда медиҳӣ, рост аст, пас чаро ба суроғи мо намеоянд?». Ояти мазкур нозил шуд, ваҳму хаёли ботили онҳоро рад намуда ба онҳо гуфт, ки шумо омадани азобро бо шитоб талаб накунед, ҳукму фармони Худованд дар бораи ҷазои шумо - мушрикони қатъӣ аст. Ҷазо дер ё зуд ба шумо мерасад. Охири ояти мазкур мефармояд, ки аз Худованд ончи ба Ӯ шарик муқаррар мекунад, поку баландқадр аст. Яъне агар мушрикони андеша дошта бошанд, ки бутҳояшон онҳоро назди Худованд, рӯзи қиёмат шафоъат (талаби бахшиши гуноҳҳо) мекунад, чунин гумону андеша беҳуда аст. Зеро Худованд якка ва ягона аст, ҳеҷ гуна шарик ва ёрирасон надорад. Аз ҳама гуна айбу нуқсон, инчунин аз айби шарик доштан пок ва баландқадр аст.

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ

أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴿٢٠﴾

**Юназзилу-л-мал'айката би-р-Рухи мин амриҳи ъалā ма-й
яш'ау мин ъибāдихи ан ан'зирӯ аннаҳу лā илāҳа иллā ана
фаттақун. 2.**

**2. Фариштагонро бо ваҳй, бо иродаи Худ бар ҳар касе, ки аз
бандагони Худ хоҳад, фуруд меорад, ки битарсонед, (ба ин
маъно) ки: «Нест ҳеч маъбуде (барҳақ), магар Ман, пас, аз Ман
битарсед!».**

Тавҳид (Худоро якка ва ягона доништан) меҳвари даъвати ҳамаи Пайғамбарон аст. Худованд, то ҳуҷҷатҳои одилони худро бо воситаи пайғамбарони худ нарасонад, онҳоро муҷозот накардааст. Пайғамбар кист? Пайғамбар шахсест, ки агар Худованд ўро лоиқ донад, аз байни мардуми бисёр ихтиёр мекунад ва бо фармони Худ фариштагонро ҳамроҳи ваҳии Худ ба назди ў мефиристад. Фариштагон бо ваҳй овардаашон ба ў меғўянд, ки Худованд чунин дастуреро ба ту дод ва бояд иҷро шавад. Ҳамчунин ба воситаи ваҳии ба ў меғўянд, ки мардумро огоҳ кун, ки Худованд меғўяд, ки ба ғайр аз Аллоҳ дигар Худои барҳаққе, ки сазовори парастииш ва ибодат бошад, нест. Инчунин ба пайғамбар дастур медиҳанд, ки мардумро аз мушрикӣ ва бутпарастӣ битарсон ва ба онҳо бигўй, ки қуз Худованди якто дигар маъбуде нест. Ба мардум ҳушдор бидеҳ, ки аз Ман битарсанд ва дар баробари Ман эҳсоси масъулият кунанд.

Дар ояти мазкур ваҳй бо калимаи «рӯҳ» ифода шуда аст. Маълум, ки инсон бо рӯҳ (ҷон) зинда аст. Ваҳй таълимоти Илоҳист. Пас, бинобар ишораи ояти мазкур, мардуме, ки зиндагии худро дар асоси ваҳй, яъне оятҳои Қуръон ва ҳукмҳои Қуръон ташкил намекунанд, ҳарчанд зоҳиран зинда бошанд ҳам, маънавиёташон, ақидаашон мисли мурда аст. Одатан чунин инсонҳо сабаби омадани ҳаргуна балоҳо бар сари мардум мешаванд.

Барои шиносоии бештар ба ояти 15-уми сураи «Ғофир» ва ба ояти 24-уми сураи «Анфол» ва ояти 52-юми сураи «Шӯро» муроҷиат шавад.

حَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٢﴾

**Халақа-с-самāвāти ва-л-арзā би-л ҳаққ. Таъālā ъам мā
юшрикун. 3.**

3. Осмонҳо ва Заминро бо тадбири дуруст офарид, баландқадраст аз он чӣ ки ба Ё шарик муқаррар мекунанд.

Ояти мазкур барои решакан кардани ширк ва пайдо кардани имон (бовар)-и ба Худо ба далелҳои ақлӣ муроҷиъат намуда ба офаридаҳои бузург ва ҳайратовари Худованд ишора намудааст, ки Худованд Зотест, ки осмонҳо ва Заминро бо ҳақ, тадбири дуруст ва ба ҳадафҳои манфиатдор офарид. Мақому мартабаи Ё таъоло аз ин, ки чизеро ба Ё шарик қарор дода шавад, болотар аст. Мушрикон бутҳоро шарики Худованд қарор медиҳанд. Оё бутҳо чунин қудратро доранд? Оё бутҳо худро аз зараре ҳимоя карда метавонанд? Оё як пашшаи ба сару рӯяшон нишастаро ронда метавонанд? Онҳо бо ин ҳол чӣ гуна шарики Худо шуда метавонанд? Кори мушрикон таъаҷҷубовар аст, агар аз онҳо пурсида шавад, ки осмону Заминро кӣ халқ кардааст? Дар ҷавоб мегӯянд: «Аллоҳ!» Аммо дар ҳолати ибодат, назди бутҳо сар ҳам мекунанд. Баъди баёни офариниши осмонҳо ва Замин ва асрори бепоёни онҳо дар ояти зер сухан аз офариниши ҳуди инсон ба миён омадааст.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾

Халақа-л-инсана мин-н-нутфатин фа изъ ҳува хасиму-м мубин. 4.

4. Офарид одамиро аз нутфа (оби шаҳват), пас, ногоҳ ё ошкоро ситезақунанда аст.

Зоте, ки тавонист бо сифати қодирияти Худ осмону Заминро биофарад, ҳамон Зот аз як қатра об (нутфа-сперма) бо узвҳои ҳайратовар инсони мукамалро ҳам офариду рӯхро дар Ё дамид. Ёро дар сарои дунё ақлу фаросат, қувват, ризқу рӯзӣ дод ва барои Ё ҳама чизро муҳайё сохт. Чун ба воя расид, соҳиби камолот гашт, асли худро фаромӯш сохт, ошкору равшан ба Худованд дар хусумат шуд.

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон Убай ибни Халафро донистаанд, ки Ё чанд устухони пӯсидаро назди Расулulloҳ (с) оварду бо беҳаёгӣ гуфт: «Эй Муҳаммад, оё ба пиндори ту Худованд инҳоро баъди он ки пӯсидаанд, аз нав зинда мегардонад?!»

Барои фаҳми бештар ба оятҳои 77-78-79-уми сураи «Ё Син» муроҷиъат шавад.

وَالْأَنْعَمَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٦٥﴾

Ва-л анъама халақаҳа лакум фӣҳа диф-у-в ва манāфиъу ва минҳа таъкулун. 5.

5. Ва барои шумо чаҳорпоёнро офарид, дар онҳо нӯшиши аст (гармкунанда) ва манфиъатҳои дигар низ ҳаст ва (гӯшти) баъзеи онҳоро меҳӯред.

Барои инсонии бохирад маълум аст, ки ҳайвонҳо худ ба худ пайдо нашудаанд. Ё инсон онҳоро наофаридааст. Балки онҳоро Худованд офаридааст, то ин ки таҳти истифода ва манфиъати одамии қарор гиранд. Инсон метавонад аз пашму пӯсти онҳо барои худ либос омода созад. Аз пашму мӯи баъзеи онҳо, барои дафъи сармову гармо хайма ва соябон бисозад. Шири баъзеи аз онҳоро нӯшаду дигареро дар зироаткорӣ истифода кунад ва аз баъзеи онҳо гӯшту рағани фаровон ба даст орад. Инчунин аз он гӯшту раған метавонад таъом пухта, истеъмол кунад.

Хулоса, барои инсон офаридашудани ҳайвонот неъматии бузурги Парвардигон аст.

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرْتَحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦٦﴾

Ва лакум фӣҳа ҷамālун ҳина туриҳуна ва ҳина тасраҳун. 6.

6. Ва чун вақти шом аз саҳро бозмеоянд ва чун ба сӯйи саҳро саҳаргоҳон ба чаро мераванд, дар онҳо шуморо зебу зинате ҳаст.

Маъноии ояти мазкурро шахсоне дуруст ҳис мекунанд, ки рустой буда, ба чорводорӣ машғул бошанд. Агар чорпоҳо дар ҷангалҳо пинҳон, ё дар оғил бошанд, зиннати онҳо чандон маълум нест. Зебу зиннати ҳайвонҳо он вақт ошкор мешавад, ки бегоҳӣ, вақти шом бо шиками сер бармегарданд, ё ба чарогоҳ субҳгоҳон аз оғили худ хориҷ мешаванд. Дар он ҳолат соҳибони чаҳорпоҳо ба онҳо ҷиддӣ диққат медиҳанд, аҷоиб манзараи хурсандиовареро ҳис мекунанд, шод мешаванд, лаззат мебаранд, ки ин ҳам неъматии бузург аст.

Дар ояти таҳти назар вақти баргаштани чаҳорпоҳо, аз вақти ба саҳро рафтанишон муқаддам омадааст, ҳол он ки одатан соҳибони онҳо дар ин ду вақт ба онҳо аҳамият медиҳанд. Ин тарзи баён барои он аст, ки вақте ҳайвонҳо аз чарогоҳ бозмегарданд, онҳо серу сероб, хуррам ва бо пистонҳои пур аз шир бозмегарданд. Ин ҳолати онҳо дили соҳибонашонро нисбат ба саҳар бисёртар хурсанд мекунад.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا بَلَغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ ۚ

إِنَّ رَبَّكُمْ لَرَّءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧﴾

**Ва таҳмилу асқолакум илā балади-л лам такуну
бāлиғиҳи иллā би шиққи-л-анфус. Инна Раббакум ла
Рауфу-р-Раҳим. 7.**

**7. Ва борҳои гарони шуморо ба сӯйи шаҳре бармедоранд, ки шумо
ба он ҳаргиз расанда набудед, магар бо машаққати ҷонҳо.**

Ҳамоно, Парвардигори шумо бахшояндаи меҳрубон аст.

Дар ояти қаблӣ фоидаи моддӣ ва маънавии ҳайвонҳое, ки ихтиёри онҳоро Худованд ба дасти инсонҳо додааст, зикр шуд. Хусусияти баъзе ҳайвонҳоеро, ки кори онҳо боркашӣ аст, дар ояти мазкур Худованд фармудааст, ки манфиъати онҳо барои инсонҳо он аст, ки борҳои вазнине, ки қаблан худашон бо машаққат мебардоштанду аз ҷое ба ҷое мерасонданд, ҳоло ҳайвонҳо мебардоранду онҳоро аз ҷое ба ҷое мерасонанд. Албатта, дар асрҳои гузашта ва ҳозира ҳам дар минтақаҳои кӯҳистон, мавҷудияти ин ҳайвонҳои боркаш барои инсонҳо неъматӣ бузурге буд ва ҳаст. Ин ҳам фоидаи инсонҳост, барои кашонидани борҳои вазнин уштуру аспу хар ва хачир истифода мешавад. Маълум аст, ки инсон ин чаҳорпоёнро наофаридааст, ин ҳамаро Худованд бо меҳрубонии Худ офаридааст. Тасаввур кунед, дар замони гузашта мувофиқи имконияти он давр, тиҷорат дар ривоч буд, як тоҷир агар ашёи тиҷоратии худро ба дӯши уштуру аспу хар ва хачир намегузошт, чӣ қадар бори тиҷоратиро метавонист дар дӯши худ аз минтақа ба минтақаи дигар кашонад? Оре! Ин нишони раҳмати Парвардигор аст, ки барои борбардорӣ ба маркабҳо қувват бахшиду, рому таслиму хидматгузори бандагони Худ гардонид.

Барои дарки бештар ба оятҳои 71-72-73-уми сураи «Ёсин» мувоҷиат шавад.

وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكِبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا

تَعْلَمُونَ

Ва-л-хайла ва-л-бигола ва-л ҳамира ли таркабуҳа ва зинаҳ. Ва яхлуку ма ла таъламу'н. 8.

8. Ва офаридем аспонро ва уштурон ва харонро, то бар онҳо савор шавед ва ҳам барои зинату ороиши шумо бошанд. Ва Худованд он чиро, ки шумо намедонед, меофарад.

Худованд дар ин оят гуфтааст, ки аспҳо, уштурҳо ва маркабҳо на танҳо василаи боркашӣ ва саворшавӣ мебошанд, балки инҳоро барои зиннати шумо низ офаридаем.

Зиннати он се синфи ҳайвонот барои инсон дар чист? Баъзе аз муфасссирон гуфтаанд: «Агар андеша шавад, ҳар махлуқ мувофиқи худ зиннате дорад. Масалан: Агар инсон масофаи дурро пиёда тай кунад, ӯ хаставу ғуборолуд гашта, чанд рӯзи дигар ба истироҳат муҳтоҷ мешавад. Агар ин масофаро бо ҳайвонҳои саворӣ тай кунад, чи аз лиҳози сарфи вақт ва чи аз лиҳози сарфи қуввати баданӣ, метавонад бурд ҳосил кунад ва намуди зоҳириашро низ комилан ҳифз кунад. Оё ин зиннат нест?».

Қисми охири ояти мазкур хабар медиҳад, ки шумо намедонед, Худованд онро меофарад. Яъне Худованд ба ғайр аз уштур, асп, хар ва хачир, барои саворшавӣ, боркашӣ ва зиннати шумо дар оянда боз чизҳое меофарад, ки шумо намедонед.

Ин пешгӯии Қуръони Карим дар ҳақиқат бо гузашти замон тасдиқ шуд. Масалан, дар замони нозилшавии Қуръон (14 аср пештар) ба ғайр аз ҳайвонҳо, боз киштиҳои белдор ва бодбонӣ мавҷуд буданд, ки инсонҳо ва борҳоро бо роҳҳои обӣ аз манзиле ба манзиле мебурданд. Оё инсон дар шароити он замон медонист, ки киштие сохта мешавад, ки бе истифодаи қувваи инсон, ё қувваи бод, ба кадом самте, ки инсон хоҳад, ҳаракат мекунад? Оё инсон медонист, ки худрав (автомобил) сохта мешавад, ки инсон ва борҳоро бо роҳи хушкӣ аз манзиле ба манзиле мебарад? Оё инсон аз сохта шудани қатора, ки бо роҳи оҳан бор мекашонад, хабар дошт? Оё аз сохта шудани тайёра (ҳавопаймо), хабар дошт?

Албатта, хабар надошт. Инҳо чизҳоеанд, ки Худованд инсонии ихтироъкунанда ва созандаи онҳоро офарид.

Муфасссирон ин қисми ояти мазкурро ба муъҷизаи илмии Қуръони карим таъаллуқ медонанд, ки ҳар яке мувофиқи асри худ кашф хоҳад шуд.

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَايِزٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَّيْكُمْ أَجْمَعِينَ

Ва ʔалаллоҳи қасду-с-сабили ва минҳа ҷаир. Ва лав шӕа ла ҳадӕкум аҷмаъин. 9.

9. Ва танҳо (бо) роҳи миёна (роҳи рости адлу инсоф) ҳидоят кардан бар уҳдаи Худост ва баъзе роҳҳо (чун яҳудият ва насроният,) қач аст. Ва агар Вай меҳост, ҳамаи шуморо як ҷо роҳ (ҳидоят) менамуд.

Баъди баҳсҳои моддие, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, Худованд дар ин оят роҳҳои маънавии диниро барои инсон баён карда фармудааст, ки нишон додани роҳи росте, ки инсонро бо осонӣ ба матлаб мерасонад, яъне ба некиҳои ин дунё ва некиҳои охираи мерасонад ва аз оташи Дӯзах халос мекунад, бар уҳдаи Худованд аст. Аммо баъзе аз он роҳҳо монанди роҳи яҳудият ва насроният ва маҷусият (оташпарастӣ) қачу бераҳа буда, инсонро гумроҳ мекунад. Агар Худованд меҳост, метавонист ҳамаи мардумро маҷбуран ба як роҳ равона кунад. Аммо ин тавр накард. Балки бо фиристодани пайғамбарон ва китобҳо барои инсонҳо роҳи ростро аз роҳҳои қач маълум ва равшан кард. Ба инсон ақлу истеъдод дод, инчунин ба ӯ ихтиёри ҷузъӣ (ҳуқуқи интиҳоби яке аз ин роҳҳоро) низ дод. Худованд инсонро барои рафтан бо яке аз ин роҳҳо маҷбур намекунад. Инсон дар интиҳоби роҳи зиндагии ин дунё соҳибихтиёр аст. Агар инсон хоҳад, роҳи рост- (роҳи шариати Ислом)-ро интиҳоб мекунад ва ба авҷи болотарини камоли инсонӣ мерасад ва баръакс агар хоҳад, роҳи қач, (роҳи ғайри исломи)-ро интиҳоб мекунад ва ба поёнтарин дараҷаи инсонӣ фуру меравад.

Ояти зер, то ин ки оташи ишқи Парвардигор дар дили инсонҳо биафзояд ва онҳоро ба сӯйи бахшандаи ин неъматҳо бештар даъват кунад, боз ба суроғи офаридаҳои моддӣ мебарад.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ

تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾

Њува-л лазӣӣ ағзала мина-с-самъи маъ-л лакум-м минҳу шаробу-в ва минҳу шаҷаруғ фиҳи тусимун. 10.

10. Ўст Он Худое, ки аз Осмон барои шумо обро фуруд овард, аз он об ошомиданӣ аст, ва аз он об гиёҳе ҳаст, ки дар он (чаҳорпоёнатонро) мечаронед.

Шаҷар дар луғати араб маънои васеъ дорад. Ҳам дарахтро шаҷар мегӯянд ва ҳам гиёҳро. Бахшандаи неъматҳо дар ин оят гуфтааст, ки Ў (Аллоҳ таъоло) Зотест, ки аз осмон барои шумо оби ҳаётбахш, зулол, шифо ва ҳолӣ аз ҳаргуна олудагиҳо, ки аз он менӯшед, фуру мерезад, бо лутфи Худ онро ширину гуворо гардонид, на шӯр аст на талх. Аз он об гиёҳону дарахтонро рӯенд, ки чаҳорпоёни худро ба чарогоҳ мефиристед ва дар алафзорҳо мечаронед. Маълум аст, ки оби чоҳҳо, чашмаҳо, рӯдҳо дар асл ҳама оби осмон (борон, барф ва жола) аст.

Хулоса, манфиъати борон танҳо дар нӯшидани инсон ва рӯидани дарахтон ва гиёҳҳо нест, балки дар нармашии заминҳо, тозагии ҳаво, пайдо шудани намнокии ҳаво ва ғайра низ ҳаст.

يُنَبِّتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ

الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١١﴾

Юмбиту лакум биҳи-з-заръа ва-з-зайтуна ва-н наҳила ва-л-аънаба ва мин кулли-с-самарот. Инна фи зәлика ла аята-л ли қавми-й ятафаккарун. 11.

11. Ба сабаби он об зироъатҳо ва дарахтони зайтун ва хурмо ва ангур ва аз ҳар чинси меваҳо барои шумо мерӯёнад. Ҳаройина, дар ин (ҳама) барои гурӯҳе, ки фикр мекунанд, нишонае ҳаст.

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, давоми мавзӯи ояти қаблӣ буда, Худованд дар он фармудааст, ки рӯидани ҳама зироъатҳо, дарахтони зайтун, хурмо, ангур хулоса, тамоми навъи меваҳо, ки

мерӯянду шумо аз он истифода мекунад, ба василаи оби борон аст. Шахси хирадманд чун аз канори онҳо мегузарад, бо дидаи эътибор дар офаридаҳо ва санъати Парвардигор менигараду андеша меронаду мефаҳмад, ки инҳо ҳама далолат бар он доранд, ки Зоте мавҷуд аст, ки онҳоро сомон медиҳад, ки қодиру бузург ва дар ҳама сифатҳои баркамоли Худ ягона ва беҳамто аст.

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ

بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾

Ва сахҳара лакуму-л-лайла ван-н-наҳара ва-ш-шамса ва-л-қамар. Ва-н-нуҷуму мусаххаротум би амриҳ. Инна фӣ зāлика ла айāti-л ли қавми-й яъқилун. 12.

12. Ва барои шумо шаб ва рӯз, Офтоб ва Моҳро мусаххар кард ва ситорагон ба фармони Вай мусаххаранд. Ҳаройина, дар ин (асрор) барои гурӯҳе, ки бо ақли худ дармеёбанд, нишонаҳо ҳаст.

Дар қисми аввали ояти мазкур Худованд, ба ҳодисаҳои ишора намудааст, ки инсон ҳама вақт онҳоро мушоҳида мекунад.

Шабона ҳама ҷоро торикӣ фаро мегирад. Рӯзона Офтоб бо нури худ ҳамаро равшан мегардонад. Шабу рӯз ҳамдигарро бо тартиби муайян иваз мекунанд. Офтобу Моҳ бо низоми муайян дар ҳаракатанд.

Ояти мазкур хабар медиҳад, ки ҳодисаҳои зикршуда худ ба худ ба вучуд наомадаанд ва беҳуда ва бемақсад нестанд. Худованд барои манфиъати бандагони Худ шабу рӯзро, Моҳу Хуршедро мусаххар (фармонбардор) гардонид. Онҳо ба қонунҳои офаридаи Аллоҳ таъоло итоат мекунанд, то инсонҳо равшании рӯзро барои таъмини воситаҳои зиндагии худ истифода баранд ва шабона оромона истироҳат кунанд. Инчунин ситорагон ба фармони Ӯ таъоло итоат мекунанд ва дар Кайҳон аз рӯйи хатти сайри (мадори) муайян ҳаракат мекунанд. Нурпошии онҳо шабона зоҳир мегардад. Мардум шабона бо ёрии ситорагон, мавқеъ ва самти ҳаракати худро муайян мекунад. Албатта, ҳамаи ончи гуфта шуд, барои мардуме, ки ақлу хиради худро ба кор мебаранду аз он дуруст истифода мекунанд, барои ба мавҷудияти Аллоҳ таъолоро бовар кардан кифоякунандааст. Онҳо метавонанд дар нишонаҳои,

ки бар мавҷудияти Офаридгори Ягонаи бешарик далолат мекунад бо эътибор нигаранду андеша кунанд ва Худовандро шиносанд.

Барои фаҳми бештар ба оятҳои 32-33-юми сураи Иброҳим (а) мувоҷиат шавад.

وَمَا ذَرَأَّا لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

لِقَوْمٍ يَذَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

**Ва ма̄ зараа лакум фи-л-арзи мухталифан алва̄нуҳ. Инна
фӣ зāлика ла аята-л ли қавми-й̄ яззакарӯн. 13.**

**13. Ва он чиро, ки дар Замин барои шумо гуногунранг офарид,
мусаххар гардонид. Ҳаройина, дар ин кор барои гурӯҳе, ки ақли
худо ба кор мебаранду пандпазиранд, нишонаҳо ҳаст.**

Илова бар он чи, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, Худованд барои манфиъати инсонҳо дар рӯи Замин махлуқоти гуногун рангорангро, ки бар бузургӣ ва бар вучуди Офаридгори ягона далолат мекунад, офарид. Инсон онҳоро барои дафъи ниёзҳои худ истифода мекунад. Шахсе, ки пандпазир аст, аз дидани чунин нишонаҳо панд мегирад, шукрона мекунад, сано меғӯяд, ибодат мекунад ва аз мушоҳидаи онҳо ибрат мегирад ва роҳи ростӣ ба мақсади худ расиданро меёбад. Шахсоне, ки дорои чунин сифат нестанд, ақли кофӣ надоранд. Афсӯс, ки онҳо дар ҳолати куфру гунаҳгорӣ аз олам мегузаранд.

Худованд дар оятҳои қаблӣ аз неъматҳои осмонӣ ва неъматҳои заминӣ ёдрасон кард, ҳоло дар оятҳои зер аз неъматҳои, ки дар дарё ва уқёнусҳо мавҷуданд, сухан кардааст.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا

مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلَ الْكَمَّ مَوَاحِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ

فَضْلِهِ ۚ وَلِعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

**Ва Ҳува-л-лазӣ сахҳара-л-баҳра ли таъкулӯ минҳу
лаҳмаи тарийя-в ва тастахриҷу минҳу ҳилятаи
талбасунаҳа. Ва тара-л-фулка мавāхира фӣҳи ва ли
табтағу миғ фазлиҳи ва лаъаллакум ташкурун. 14.**

**14. Ва ӯ (Парвардигор) Зотест, ки дарёро мусаххар кард, то аз
он гӯшти тоза бихӯред ва то аз вай зевар берун оред, то онро
бипӯшед ва киштиҳоро дар дарё раванда мебинӣ. Ва то аз фазли
ӯ талаби маъишат кунед ва то шояд, ки шукркунанда бошед.**

Неъматҳои Парвардигор дар баҳру дарёҳо бисёр аст. Ҳоло
ояти мазкур аз неъматҳое, ки Худованд барои инсон дар баҳрҳо ва
дарёҳо офаридааст, сухан оғоз намуда гуфтааст, ки ӯ таъоло
Зотест, ки дарёҳо ва баҳрҳоро дар хизмати шумо қарор додааст.
Қисмати зиёди рӯи заминро баҳрҳо ишғол доранд. Барои идомаи
ҳаёти махлуқот, ба хусус барои инсонҳо онҳо муҳиманд. Онҳоро
Худованд дар хизмати башар қарор додааст, метавонед аз онҳо
истифода кунед. Аз онҳо гӯшти тару тозае, ки дар парвариши он
(моҳӣ)-ҳо ягон заҳмат нақашадад, бихӯред. Ин ҳам барои
бандагони Худ яке аз неъматҳои бузурги Худованд аст. Дигар ин,
ки инсон табиъатан майл ба зебу зинат дорад. Барои зинат
метавонед аз баҳрҳову дарёҳо дурру садафу сангҳои
қимматбаҳоро хориҷ кунеду мавриди истифода қарор диҳед. Дигар
неъмате, ки аз баҳру дарёҳо бо фазли Худованд истифода
мешавад, киштиҳост, ки чун болои оби баҳр равон мешаванд,
мавҷҳои пурталотумро бурида, инсонҳо ва борҳои тиҷорати
онҳоро аз як макон ба макони дигар мекашонанд. Албатта, ин ҳама
неъматҳо бояд дар инсонии оқил ҳисси андешарониро бедор
созанд. Чун инсон ин неъматҳоро истифода мебарад, дар ивази ин
неъматҳои Парвардигор бояд имон ораду ибодаткунандаву эҳсони
Парвардигорро шукркунанда бошад.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوْسِي أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَرَ وَطْبًا لَّعَلَّكُمْ

تَهْتَدُونَ

**Ва алқо фи-л-арзи равāсия ағ тамиди бикум ва анҳара-в
ва субула-л лаъаллакум таҳтадун. 15.**

15. Ва дар Замин кӯҳҳои маҳкамро афканд, то нисбати шумо ларзиши Замин нашавад ва наҳрҳо ва роҳҳоро офарид, то шояд шумо ҳидоят (роҳёб) шавед.

Худованд дар ояти мазкур аз марҳилаҳои гуногуни офариниши Замин ва ҳодисаҳои дар он марҳилаҳо руҳдода хабар додаст. Чунин бармеояд, ки ҳангоме ки Худованд Заминро офарид, сатҳи он бисёр ларзанда ва барои ҳаётгузарони инсон ва дигар маҳлуқоти зинда номувофиқ буд. Барои ором кардани ларзиш, дар Замин кӯҳҳоро офарид.

Тадқиқоти заминшиносии муосир ва хулосаи бадастовардаашон бо хабари ояти мазкур пурра мувофиқ меояд. Пас, инсоне, ки ба гуфтаҳои Пайғамбари Аллоҳ (Муҳаммад (с)) бо шубҳа менигарад, ӯ шахсест, ки ба каломи Аллоҳ будани Қуръон бовар надорад. Назди ӯ танҳо натиҷаи тадқиқотҳои илмӣ ҳақ ва дуруст ҳисобида мешавад. Бояд ӯ хабарҳои оятҳои Қуръони каримро бо натиҷаҳои илмӣ муқоисаву андеша карда, ба мавҷудияти Худованди якка ва ягона имон орад.

Давоми ояти мазкур хабар медиҳад, ки Худованд дар Замин наҳрҳо ва роҳҳоро офарид. Наҳрҳо (дарёҳо) на танҳо воситаи обтаъминкунӣ, балки роҳ низ ҳастанд. Шумо аз наҳрҳо ва роҳҳо истифода бурда, аз як сарзамин ба сарзамини дигар бо осонӣ рафтуо мекунед.

Чун фазл ва карами Худовандро дидед, аз он истифода бурдед, шояд, ки неъматҳои Аллоҳтаъолоро эътироф кунед, имон оваред ва шукргузор бошед.

وَعَلَّمَتْ بِالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ

Ва ʿалāmāt. Ва би-н-начми ҳум яҳтадун. 16.

16. Ва нишонаҳо офарид ва дар шабҳо бо ситорагон роҳ меёбанд.

Табиист, ки агар инсон бо роҳе, ки ишора ва раҳнамо надорад, сафар кунад, бо осонӣ ба манзил намерасад. Роҳ худ як неъмат аст. Нишонаҳое, ки дар атрофи роҳ чун кӯҳ, ғор, замин ва ғайра, ки инсон онҳоро мебинаду рӯзона роҳи худро меёбад, низ неъматанд, ки инсон ба воситаи онҳо ба макони худ мерасад ва аз роҳ гум кардан раҳой меёбад. Аммо дар сатҳи уқёнусҳо ингуна нишонаҳо нестанд, то чанд, ки инсон киштӣ меронад, атроф ҳама як навохт мегардад ва аз аломатҳо ҳеҷ хабаре нест. Худованд

барои онҳо аломатҳои осмонӣ (ситораҳо)-ро офаридааст, то аз онҳо истифода кунанд ва роҳро гум накунад. Аз ин сабаб, шабҳое, ки абр осмонро мепӯшид, то кушода шудани абр киштиҳо аз ҳаракат бозмемонданд.

Ҳоло ҳарчанд қутбнамо (компас) ва дигар воситаҳои техникии нав ихтироъшуда барои муайян кардани мавқеъ ва самти ҳаракат истифода шаванд ҳам, аҳамияти роҳнамоии ситорагон аз байн нарафтааст. Дар ҳолатҳои изтирорӣ; вайроншавии асбоб, қатъ гаштани таъмини барқ ва ғайра танҳо ситорагони Худо офарида ҳамчун роҳнамои мусофирони дар баҳру биёбон буда метавонанд.

Ба лаваҳи замин бас нишонаҳо нигошт,

Аломати махсусу маълум дошт.

Бас ахтар барафрошт дар осмон,

Ки то роҳ ёбед дар ҳар замон.

(Умедаи Маҷд)

Пас, аз баёни ин ҳама неъматҳои бузург Парвардигор дар ояти зер гуфтааст, ки...

﴿١٧﴾ أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

А-фама-й яхлуқу ка ма-л лā яхлуқ. А-фалā тазақкарӯн. 17.

17. Оё Он, ки меофарад, монанди касест, ки намеофарад?! Пас, чаро шумо пандпазир намешавед?

Худованд дар ин оят бо як равиши муассир саволро ба сӯйи мушрикони матраҳ намуда посухи онро бо вичдони бедори инсонҳо ҳавола карда, онҳоро ба доварӣ кашида гуфтааст, ки оё он Зоте, ки меофарад, монанди касест (яъне бутест), ки қудрати офаридани ҳеҷ чизро надорад? Он бути бечону ба ҳеҷ чиз қодирнабударо бо Худои қодиру Баландмартаба баробар мешуморед? Оё ин ҳамоқат нест? Эй мушрикони, чаро пандпазир намешавед, то бидонед, ки ба ғайр аз зоти Офаранда ҳеҷ чиз сазовори парастии нест!?

﴿١٨﴾ وَإِنْ تَعْدُوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

Ва иъ таъуддӯ ниъматаллоҳи лā туҳсӯҳā. Инналлоҳа ла Ғафӯру-р-Раҳӯм. 18.

18. Ва агар неъматҳои Худоро бишмored, онро ихота карда натавонед. Ҳаройина, Худо омӯрзандаи меҳрубон аст.

Неъматҳое, ки дар оятҳои қаблӣ ёдрас шуданд, қатрае аз баҳр буд. Дар ҳақиқат неъматҳое, ки Худованд ба инсон додааст,

аз андозаи шумор хориҷанд. Онҳоро таҳти шумор даровардан аз имкон берун аст. Ин аст, ки шукри онҳоро ба ҷо овардлан низ кори сахл нест. Оре! Инсон аз уҳдаи шукри неъматҳои Парвардигор оқиз аст. Агар дар адои шукр, кӯтоҳие аз инсон сар занад, Худованд аз онҳо дармегузарад. Шукрашон андак бошад ҳам, онҳоро меомӯрзад. Зеро ӯ таъоло омӯрзандаву раҳим (бахшанда) аст.

Хулоса, сар то пой вуҷуди инсон ғарқи неъматҳои ӯ таъолост. Усулан аз вуҷуди ҳама неъматҳо мо огоҳ нестем, пас чӣ гуна шукри ҳама неъматҳоро ба ҷо оварда метавонем?

Банда ҳамаи беҳ, ки зи тақсири хеш,

Узр ба даргоҳи Худо оварад.

Барна сазовори Худовандиаш,

Кас натавонад, ки ба ҷой оварад.

(Саъдӣ)

Барои фаҳми бештар ба ояти 34-уми сураи «Иброҳим» муроҷиъат шавад.

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ

Валлоҳу яъламу ма тусирруна ва ма туълинун. 19.

19. Ва он чиро, ки пинҳон медоред ва он чиро, ки ошкоро мекунад, Аллоҳ медонад.

Дар оятҳои қаблӣ муҳимтарин сифатҳои Парвардигор, яке Офаридгори мавҷудот ва дигаре «Бахшадаи неъматҳо» буд. Ҳоло ин оят бо сифати сеюми маъбудӣ барҳақ, ки «илм» (дониш) - аст ишора карда, гуфтааст, ки Худованд Зотест, ки ҳамаи ончиро, ки ошкор месозед ва ончиро, ки пинҳон медоред, медонад.

Ояти мазкур барои мушрикон ҳушдор аст, то онҳо бидонанд, ки аз дунболи бутҳое рафтаанд, ки онҳо на сахме дар офариниш доранд ва на кӯчактарин неъмате ба онҳо бахшида метавонанд ва на аз асрори ботинии онҳо хабардоранд, на аз амалҳои зоҳирии онҳо огоҳанд. Он Худованди ягона аст, ки зоҳиру ботини инсонро, ки то кадом андоза дар баробари неъматҳои Парвардигор сипосгузори кардааст ё накардааст, медонад ва мувофиқ ба ният ва рафтори ҳар инсон муъомила мекунад ва ҳатман онҳоро ҷазо, ё мукофот медиҳад.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا تَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ

تَخْلُقُونَ

**Ва-л-лазӣна ядъуна миъ дуниллаҳи лā яхлуқуна шай-а-в
ва ҳум юхлақун. 20.**

**20. Ва ононе, ки кофирон ба ғайри Худо мепарастанд, чизеро
намеофаранд ва худашон офарида мешаванд.**

Ояти мазкур ишора ба сифати офаридагории Парвардигор намуда гуфтааст, ки бутҳо (худоёни дурӯғини) аз сангу чӯб сохтаи бечони мушрикони асло чизеро офарида наметавонанд. Зеро онҳо холиқ (офаранда) нестанд, балки худӣ онҳоро мушрикони бо дастони худ сохтаанд. Онҳо худ махлуқ (офарида шуда)-анд. Ҳеҷ гоҳ чизе, ки аз моддаи офаридашудаи Аллоҳтаъоло сохта мешавад, Холиқ ё Парвардигор шуда наметавонад. Худо Зотест, ки бе ниёз аз ҳар чиз буда, сазовори ибодат аст. Чизе, ки муҳтоҷ аст, чӣ гуна сазовори идобату Парвардигор шуда метавонаду гиреҳеро аз кори мушкили мушрикони кушода метавонад? Оё ин ақидаи аблаҳона нест? Қадру қиммати буту санамҳоевро, ки мушрикони Макка мепарастиданд, ояти зер баён мекунад.

أَمْ أَمْوَاتٌ غَيْرُ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ

**Амвāтун ғайру аҳйāи-в ва мā яшъуруна аййāна
юбъаъун. 21.**

**21. Мурдагонанд, на зиндаи ҷондор ва намедонанд, ки кай
барангехта хоҳанд шуд.**

Аз ин гузашта бутҳо ҳаргиз аз ҳаёт бӯе набурдаанд, балки онҳо мавҷудоти мурдаанд. Лоақал онҳо зинда нестанд, ки аз ибодати мушрикони огоҳ шаванд. Ҳаёт дар онҳо билкул дида намешавад, то подош, ё ҷазо ба дасти онҳо бошад. Ҳатто онҳо худашон, ё ибодаткунандагонашон рӯзи растохоз дар кадом замону дар кадом макон аз нав зинда гардонида мешаванд, намедонанд. Пас, ба кадом далел мушрикони бутҳоро мавриди парастии қарор медиҳанд?

Хулоса, моҳияти масъала дар он аст, ки ҳар касе чизеро (қабр, дарахт, расм ва ғ.)-ро дар баробари Аллоҳ таъоло қарор диҳад ва сарнавишти худро дар дасти он чиз бидонад, ӯ мушрикасту бутпараст.

إِلَهُكُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ

وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

Илāхукум Илāху-в-Вāхид. Фа-л-лази̇ лā юъмину̇на би-л-āхирати қулу̇буҳум-м мун̇кирату-в ва ҳум-м мустакбир̇ун. 22.

22. Маъбуди шумо Худои ягона аст. Пас, ононе ки ба охират мӯътақид намешаванд, дилҳои онҳо инкоркунанда аст ва онҳо саркашанд.

Бо истифода аз далелҳое, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, бо андак тафаккур метавон бар мавҷудият ва ягонагии Парвардигор боварӣ ҳосил кард. Барои пайдо кардани ин ҳақиқат касе ҷустуҷӯ мекунад, ки дар андешаи оқибати кори хеш аст. Аз ин лиҳоз ояти мазкур фармудааст, ки Худои шумо Худои ягона аст. Оре! Ҳақиқати якка ва ягона будани Худои субҳон, ҳақиқати инкорнашаванда аст. Касоне, ки ба рӯзи охират имон надоранд ва дар андешаи оқибати кори хеш нестанд, зоҳиран ҳам набошад, ботинан ваҳдонияти Парвардигорро инкор доранд. Нишонаи чунин тоифа он аст, ки ҳеҷ панду андарз ва ҳеҷ мавъиза барои онҳо судманд намешавад. Чунин тоифа мутакаббиру саркашанд, ба ҳақ тан дар намедиҳанд, сухани ҳақро намепазиранд, этироф ба тавҳид (яктопарастӣ), эҳтиром ба Пайғамбарон дар зоҳиру ботини онҳо дида намешавад, ҳоло он ки...

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ

الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿٢٣﴾

Лā ҷарама анналлоҳа яъламу мā юсирру̇на ва мā юълин̇ун. Иннаҳу̇ лā юҳиббу-л мустакбир̇ин. 23.

23. Бешубҳа, он чиро пинҳон медоранд ва он чиро, ки ошкор мекунанд, Худованд медонад. Ҳаройина, Ё саркаширо дӯст намедорад.

Ояти мазкур барои кофирон ва душманони дини ростин таҳдид буда фармудааст, ки бе шакку шубҳа, Худованд ба ҳисоби ончи пинҳон анҷом медиҳанд, ё ошкор амал мекунанд, хоҳад расид ва аз ҳоли онҳо ҳаргиз ғофил нест.

Хулоса, кибру ғурур чизи писандида нест. Шахсони мутакабир аз Худо бегонаанд. Худованд мутакаббиронро, ки яғонагии Ё-таъолоро этироф надоранд, дӯст намедорад.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ مَّاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ

Ва изā қила лаҳум-м мā зā анзала Раббукум қолӯ асāтиру-л-аввалӣн. 24.

24. Ва чун ба онҳо гуфта шавад: «Он чӣ Парвардигори шумо фуруғирифтааст, чист?». Гӯянд: «Афсонаҳои пешинӣ аст».

Замоне ки Қуръони карим аз ҷониби Аллоҳтаъоло нозил мешуд, мушрикон дар ҳақ будани он шубҳа доштанд. Ҳатто таън ҳам мерасонданд. Агар шахси беҳабаре ба мушрикон рӯбарӯ мешуд, мепурсид, ки оё суханҳои шахсе, ки даъвои пайғамбарӣ дорад ва мегӯяд, ки ба ӯ аз тарафи Парвардигор китобе нозил шудааст, рост аст? Оё дар ҳақиқат Худованд ба ӯ чизе нозил кардааст? Он чист? Дар посух мушрикон (нуъзу биллоҳ) мегуфтанд, ки ончи ӯ мегӯяд, суханҳои Илоҳӣ нестанд. Ё ғайр аз суханҳои дурӯғини бофтаи пешинӣ чизи дигарро намегӯяд. Қарнҳост, ки ингуна суханҳо аз ҷониби мардум гуфта мешавад, ӯ низ онҳоро такрор мекунад.

Барои эзоҳи бештари ояти мазкур ибни Абӯҳотим аз Саддӣ чунин ривоят кардааст: «Қурайшиҳо байни худ машварат карда чунин гуфтанд: “Муҳаммад ширинсухан аст, бо касе дар сухан шавад, ақли ӯро баста, диққаташро ба худ ҷалб мекунад. Маслиҳат он аст, ки аз шахсоне, ки байни мо соҳиби обрӯанд, якнафарӣ бояд ҷамъ шавад ва аз Макка берун дурӯза роҳ раванд. Бо касе, ки ба дидани Муҳаммад омадани аст, вохӯранду ба ӯ: «Мо фарзанди фалон кас»-гуфта худро муъаррифӣ кунанд, наслу насаби худро маълум кунанд ва баъд ба ӯ гӯянд: «Назди Муҳаммад наравед, ҳақиқати ҳоли ӯро мо медонем, ӯ як шахси дурӯғу аст, фақат

шахсони камақл атрофи ӯ ҷамъ шудаанд. Сардорони қавм ӯро тарк кардаанд». Агар онҳоро пурсанд, ки аз тарафи Худованд ба ӯ чизе нозил шудааст? Гӯянд: «На! Ӯ афсонаҳои гузаштагонро меҳонад».

Хулоса, натиҷаи амали ингуна инсонҳо дар ояти зер баён шудааст.

لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ

بِغَيْرِ عِلْمٍ إِلَّا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٢٥﴾

Ли яҳмилӯ авзāрахум кāмилата-й явма-л-қийāмати ва мин авзāри-л-лазīна юзиллунаҳум би гайри ълм. Алā сāа мā язирӯн. 25.

25. То рӯзи қиёмат бори гуноҳи худро ба тамои бардоранд ва поре аз бори гуноҳони касонери, ки онҳоро ба гайри дониш гумроҳ месозанд, (низ) бардоранд. Огоҳ шавед, бад аст он чӣ мебардоранд!

Ингуна шахсоне, ки (наъзу биллоҳ) меҳоҳанд Қуръони карим ва Пайғамбари ислом (Муҳаммад (с))-ро дар назари мардум дурӯғ нишон диҳанд ва дигаронро чун худ гумроҳ кунанд, чандон илми кофӣ надоранд. Илова бар он, ки онҳо рӯзи растохез бори гуноҳи гумроҳӣ ва куфри худро бар дӯш доранд, ин чунин бори гуноҳ ва гумроҳии шахсони гумроҳкардашонро низ бар дӯш доранд. Барои фаҳми бештар ба ояти 29-уми сураи «Анкабут» муроҷиъат шавад.

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَنَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ

فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتَنَّهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا

يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

Қад макара-л-лазīна мин қаблиҳим фа аталлоҳу бунйāнаҳум-м мина-л-қавāиди фа харра ъалайҳиму-с-сақфу мин фавқихим ва атаҳуму-л ъазāбу мин ҳайшӯ лā яшъурӯн. 26.

26. Ҳаройина, ононе, ки пеш аз онҳо буданд, фиребу бадандешӣ карданд. Пас, фармони Худо ба сӯйи иморати онҳо аз ҷониби бунёдҳо (пойдеворҳояшон) биёмад, пас, сақф бар болои онҳо фуру рехт ва аз он ҷое ки намедонистанд, ба онҳо азоб омад.

Мутакаббирони асри он Ҳазрат (с), ки ваҳйи илоҳиро афсонаҳои қарнҳои гузашта меҳисобанд, аз аввалинҳо набуданд. Балки куфрпешаҳое, ки пеш аз инҳо гузаштаанд, ба пайғамбарони Илоҳӣ ҳамеша тухматҳо мекарданд, ваҳйи осмониро, ки барои Пайғамбарон нозил мешуд, рад мекарданд, бо макру ҳилаҳо меҳостанд дини барҳаққи Ислому роҳбарони онро аз рӯйи Замин нест кунанд. Худованд бо фармони Худ пояҳои он бино (иморат)-и боҳашамат сохтаи он фиребкоронро ба ларза даровард, боми онро болои сарашон фуру рехт. Азобу ҳалокат аз ҷое бар сари онҳо омад, ки асло дар фикраш набуданд. Бештари муфасссирон бар онанд, ки мурод аз ҳалокшудагоне, ки дар ин оят ишора шудааст, Намрут бинни Канъон ва пайравонаш мебошанд. Ё ба вазири худ Ҳомон гуфт: «Барои ман кохи баланде соз, то боло равам ва бо аҳли осмон биҷангам». Ривоят аст, ки дар шаҳри Бобул барои ӯ сохтани қасри баланде оғоз шуд, ки баландиаш бояд панҷ ҳазор газ бошад. Чун қаср сохта шуд, Худованд ба бод фармон дод, ноҳост бод болои ӯ ва қавми ӯ биноро фуру рехт, ҷумлагӣ ҳама ҳалок шуданд. Ин буд азоби онҳо дар дунё, аммо:

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تُشَقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ

وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ

Сумма явма-л-қийāмати юхзйҳим ва яқулу айна шуракāия-л-лазйна кунтум тушāққуна фйҳим. Қола-л-лазйна уту-л-ълма инна-л-хизя-л-явма ва-с-сўа љала-л-кāфирйн. 27.

27. Сипас, рӯзи қиёмат Аллоҳ онҳоро расво кунад ва гӯяд: «Кучоянд он шарикони Ман, ки шумо дар шаъни онҳо (бо Пайғамбару муъминон) хилоф мекардед?» Онон, ки илм дода

шуданд, гӯянд: «Ҳаройина, дар ин рӯз расвой ва бадӣ махсус бар кофирон аст»,

Ҷазое, ки барои тавонгарону роҳбарони гумроҳ (чун Намруд, Ҳомон, Фиръавну Бухтуннаsr ва ғайра, ки бо Аллоҳу расулони ӯ мубориза мебуданд) пешбинӣ шуда буд, дар дунё диданд. Аммо ин ҳама ҷазои ниҳонии онҳо набуд. Балки Худованд онҳоро рӯзи растохез мавриди савол қарор дода расвотар мекунад ва аз онҳо меурсад, ки он чизҳое, ки бо фикри худ ба Ман шарик ҳисобидед ва ба хоҳири онҳо бо пайғамбарону муъминон муҷодалаву (кашмакаш) муҳолифат кардеду ба душмании онҳо бархостед, ҳоло кучоанд, то ба ёрии шумо шитобанд? Таъбиъист, ки он хоршудагон ба ин савол ҳеҷ посухе надоранд. Сипас бо рухсати Парвардигор касоне, ки Аллоҳ таъоло ба онҳо илми раббонӣ (Пайғамбарон, олимҳои раббонӣ) дода буд ва дар дунё мушрикнор ба сӯи ҳаққу тавҳид (яқтопарастӣ) даъват мекарданду ба истехзои кофирон рӯ ба рӯ мешуданд, мегӯянд, ки дар рӯзи растохез шармандагӣ, расвой, ҳамчунин бадбахтӣ ва азоби саҳт хос барои кофирон аст.

Барои пурра фаҳмидани маънои ояти мазкур ба ояти 26-уми сураи «Шуъаро» ва ояти 192-юми сураи «Оли Имрон» муроҷиат шавад. Сифати чунин кофирони саркашро ояти зер баён мекунад...

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا

نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلَىٰ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

**Ал-лазӣна татаваффаҳуму-л малъикату зӯлимӣ
аъфусиҳим фа алқаву-с-салама ма кунна наъмалу мин
сӯъ. Балā инналлоҳа Ёалимум би ма кунтум
таъмалун.28.**

28. касоне ки ғариштагон қабзи арвоҳи онҳоро мекунанд, дар ҳоле ки барои худ ситамгор буданд, пас, пайгоми гардан ниҳодан (таслим шудан)-ро даъво андохта гӯянд: «Ҳаргиз, мо ҳеҷ амали бадеро намекардем». Гуфта шавад: «Оре, ҳаройина, ба он чӣ мекардед, Худо доноост».

Зимни ояти мазкур ҳолати шахсони мушрик ва кофир, яъне инсонҳое, ки ҳангоми марг бетавбаву беимон аз олам мегузаранд, баён шудааст. Касоне, ки то дами марг куфру ширкро ихтиёр карданд, бар худ зулм кардаанд. Вақто ки худро дар остонаи марг мебинанд, яъне мебинанд, ки барои қабзи (гирифтани) рӯҳи (ҷони) онҳо фариштагони ҷонгиранда болои сарашон ҳозир шудаанд, он кибру ғуруре, ки дар дунё доштанд, канор меравад, ҷидолеро, ки ба аҳли Ҳақ доштанд, фуру мегузаранд, локин аз рӯи одате, ки дар дунё доштанд, дар он ҳолат ҳам меҳаҳанд фариштагонро фиреб диҳанд, меғоянд, ки мо ягон кори баде дар дунё содир накардаем. Локин бефосила фариштагон ба чунин шахсон меғоянд, ки на! Шумо дурӯғгӯед, амалҳои зишти фаровоне доред, ҳама амалҳои бади шумо назди Худо маълум аст. Ҳатто аз ниятҳои бади шумо Худованд бохабар аст! Ин ҷо ҷои инқору худро пок нишон додан нест! Барои шумо ҷои гурез ҳам нест! Мувофиқи амалҳоятон, Худованд шуморо ҷазо хоҳад дод!

Ояти 18-уми сураи «Муҷадала» маънои ояти мазкурро таъкид мекунад. Ояти зер ин муқаддимаро пай мегирад.

﴿فَادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَيْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ﴾

Фадхулӯ абвāба Ҷаҳаннама ҳолиди̇на фūхā. Фа лабиъса маъва-л мутакаббир̇н.29.

29. «Пас, ба дарвозаҳои Дӯзах дароед, дар он ҷо ҷовидон бошед! Пас, ҷои мутакаббирон (бисёр ҷои) бад аст».

Дар он лаҳза ба кофирону мушрикони гуфта мешавад, ки аз дарҳои Ҷаҳаннам, ки он барои шумо бисёр бошишгоҳи бад аст, дохил шавед. Зеро мутакаббирону амсоли шумо дар он ҷовидон хоҳад монд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 23-юми сураи «Анъом», ояти 12-уми сураи «Сачда» ва ояти 90-уми сураи «Юнус» муроҷиъат шавад.

Айни ҳол, чуноне ки ояти зер ишора дорад, барои шахсони муъмину мусалмону тақводор манзараи дигаре рух медиҳад, ки акси ҳоли мушрикону шахсони беимон аст.

﴿وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا خَيْرًا لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي

هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعَمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٠﴾

❖ **Ва қила лил лазӣнаттақав м̄ з̄а аъзала Раббукум қолӯ хайро. Лил лазӣна аҳсанӯ фи ҳāзиҳи-д-дунйā ҳасанаҳ. Ва ладāру-л-āхирати хайр. Ва ла ниъма дāру-л-муттақин. 30.**

30. Барои касоне ки тақводоранд, гуфта шавад: «Парвардигори шумо чӣ чизро фуру фиристод?». Гӯянд: «Беҳтарин суҳанро». Барои касоне ки дар ин сарой некукорӣ карданд, ҳолати нек аст ва ҳамоно, саройи охират беҳтар аст, ва ҳаройина, охират барои муттақиён сарои нек аст,

Дар тафсири Қуртубӣ дар шарҳи ояти мазкур чунин омадаст: «Ҳангоме ки Пайғамбари Худо (с) дар Макка сукунат доштанд, дар мавсими Ҳаҷ мардум гурӯҳ-гурӯҳ ба Макка ворид мешуданд ва барои таъин ва таъкид дар бораи Расулуллоҳ (с) ва нузули Қуръон аз мардуми Макка мепурсиданд. Агар аз мушрикони мепурсиданд, ки Худованд чиро фуруд овардааст? Мушрикони ваҳйи илоҳӣ будани Қуръонро инкор карда мегуфтанд: «Чизе нест, магар афсонаҳои пешиниён аст, ки ӯ нақл мекунад». Агар аз муъминон мепурсиданд, ки Худованд чиро нозил кардааст? Онҳо дар ҷавоб ба ваҳйи илоҳӣ будани Қуръон иқрор карда мегуфтанд, ки Парвардигори мо, беҳтарин суҳанро, ки сарпо хайр, некӣ ва баракат аст, нозил кардааст». Давоми оят натиҷаи кори чунин муъминро баён карда фармудааст, ки барои амалҳои неки чунин шахсони муъмин, дар ҳамин дунё чандон қарат подошҳои нек аст ва подошҳои сарои охират аз ин ҳам беҳтар аст. Сарои охират барои шахсони парҳезгор чӣ қадар макони хуб аст, ки барои онҳо мукофот дода мешавад. Сифати он сарои хуб дар ояти зер баён мешавад:

جَنَّتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ هُمْ فِيهَا مَا

يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٣١﴾

Ҷаннāту ъадни-й ядхулунаҳā таҷри мин таҳтиҳа-л-анҳāру лаҳум фиҳā м̄ яшāун. Казāлика яҷзиллаҳу-л-муттақин. 31.

31. дар бӯстонҳои ҳамеша мондагор дароянд, зеро он ҷӯйҳо равон бошад, онҳо он ҷо ҳар чи хоҳанд, фароҳам аст. Ҳамчунин Аллоҳ муттақиёнро подои медиҳад,

Мувофиқи маънои ояти мазкур бояд инсони бохирад ҳариси тақводорӣ (парҳезгорӣ) бошад, зеро Худованд дар ин оят фармудааст, ки шахсонеро, ки аз Худо тарсида, парҳезгорӣ мекунад, Худованд ба ҷаннатҳое, ки зеро қасру кушкҳои он рӯдҳои об равон аст, дохил мекунад. Дар он биҳиштҳои мондагор (ҳамешагӣ) ҳама хосту орзуҳои онҳо дар он воҳид муҳайё мешавад. Ана ҳамин тавр, Худованд муттақиёнро (парҳезгоронро) мукофот медиҳад ва ҳолати маргашон, ҷуноне ки ояти зер ишора дорад, мисли ҳолати мушрикони нест. Муттақӣ кист? Муттақӣ шахси парҳезгорро гӯянд, ки аз ширку гуноҳҳое, ки сабаби вуруди Дӯзах мегарданд, мепарҳезад.

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ أَدْخُلُوا

الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ

**Ал-лазӣна татаваффаҳуму-л-маләикату таййибӣна
яқулуна салāmун ъалайкум-удхулу-л-Ҷанната би мā
кунтум таъмалун. 32.**

32. ононеро, ки фариштагон қабзи арвоҳашонро мекунад, дар ҳоле ки шодмонанд (аз ширк поканд), фариштагон мегӯянд: «Салом бар шумо бод! Ба сабаби он ҷӣ амал мекардед, ба Биҳишт дароед!»

Касоне, ки аз ширк поканд, гуфтору кирдорашон неқ аст, аз тарафи Парвардигор барои дарёфти подои неқ эътимоди қатъӣ ва яқин доранд, вақто ки фариштагони гирандаи ҷон ҷони онҳоро мегиранд, муъомилаи хуб нишон медиҳанд, салом карда башорати (муждаи) Биҳиштро ба онҳо медиҳанду мегӯянд: «Ба ивази амалҳои неқ ва шоистае, ки дар дунё анҷом додаед, Биҳишти гуворо муборакатон бод».

Соҳиби «Сафватут-тафосир» аз Абдуллоҳ ибни Аббос нақл мекунад: «Фариштагон ба онҳо салом медиҳанд ва дар он асно ба онҳо хабар медиҳанд, ки шумо аз гурӯҳи дасти рост (аз гурӯҳи биҳиштиён) мебошед».

Барои маълумоти бештар ба эзоҳи ояти 82-юми сураи «Анъом» муроҷиат шавад.

Ояти зер аз ҳоли мушрикони Қурайш хабар медиҳад:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرُ رَبِّكَ ۚ كَذَلِكَ

فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ

**Ҳал янъзурӯна иллā ан таътияҳуму-л-малāикату ав
яътия амру Раббик. Казāлика фаъала-л-лазйна мин
қаблиҳим. Ва mā ғаламаҳумуллоҳу ва лāкн кāну
анфусаҳум яғлимуn.33.**

**33. Оё кофирон интизорӣ намекашанд, магар он ки ба онҳо
фариштагон биёянд ё фармони Парвардигори ту биёяд? Касоне ки
пеш аз онҳо буданд, ҳамчунин карданд. Ва Худо бар онҳо ситам
накард, валекин онҳо бар нафсҳои худ ситам мекарданд.**

Ояти мазкур ба мушрикон таҳдид намуда фармудааст, ки мушриконе, ки имон намеоранду ибодати Худои Ягонаро бе олоиш ба ҷо намеоранд, дар ивази рафтори нодурусташон чиро интизоранд? Оё имон оварданашонро то омадани фариштагони гирандаи ҷон мавқуф гузоштаанд? Магар фариштагон ба суроғи ҷони онҳо биёянд, баъд имон меоранд? Ё онҳо содир шудани амри Парвардигорро, ки офати решаканкунандаи онҳост, интизорӣ мекашанд? На! Агар онҳо яке аз ин ду ҳолатро интизор бошанд, он беҳуда аст! Дар он ҳолатҳо дарҳои тавба ба рӯи онҳо баста мешаванд, дигар роҳи бозгашт мавҷуд нест ва имон овардан имкон надорад, имон оранд ҳам, суд надорад! Ё меҳоҳанд монанди мушрикони пеш аз онҳо гузашта бар сарашон азоби марғбор ояду онҳоро аз беҳу бун несту нобуд кунад? Оё саргузашти мушрикони пешгузашта барои онҳо ибрат нест?

Дар рӯзгори гузашта Худованд гурӯҳҳоро офарид, то ин ки барои онҳо зулм нашавад, бо фиристодани пайғамбарон ва китобҳо ҳуҷҷатҳои худро ба онҳо тамом кард, аммо онҳо бар нафси худ зулм карда даъват ва насихати пайғамбаронро қабул накарданд, куфр варзиданд ва бар зидди пайғамбарону китобҳои

илоҳӣ мубориза бурданд. Дар натиҷа Худованд, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, азоберо, ки лоиқу сазовори онҳо буд, ба сарашон рехту онҳоро дар ҳам кӯбид.

فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ

يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٤﴾

Фа асѳбаҳум саййиāту мā ѓамилу ва ҳāқа биҳим-м мā кāну биҳи ястаҳзиун. 34.

34. Пас, ба онҳо ҷазои он бадихое ки карда буданд, расид ва ба онҳо он чӣ ба он истеҳзо мекарданд, фуруд омад.

Ояти мазкур аз натиҷаи кори шахсоне, ки ояти қаблӣ зикр кард, хабар медиҳад, ки он осебу балоҳое, ки бар сари қавмҳои истеҳзокунандаи гузашта омаду онҳоро ба хок яксон кард, касофатии дигарон набуд, балки ҳосили амалҳои бади худашон буд, ки ба онҳо расид. Онҳо аз пайғамбарон мешуниданд, ки Худованд шахсони осӣ - (гунаҳгор)-ро азоб мекунад. Аммо аз андак дер омадани муҳлати азоб, ки Худованд барои ислоҳ шудани онҳо дода буд, мағрур шуда бо истеҳзо мегуфтанд, ки ана бинед, мо имон намеорем, чаро Худованд моро боқӣ мегузораду азоб намекунад?!

Хулоса, мағрурию истеҳзои онҳо сабаб шуд, ки Худованд азоби фарогирандаро болои онҳо нозил кард.

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

نَحْنُ وَلَا آَبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

Ва қола-л-лазӯна ашраку лав шāаллоҳу мā ѓабаднā миñ дуниҳи миñ шай-ин-н-наҳну ва лā ābāunā ва лā ҳаррамнā миñ дуниҳи миñ шайъ. Казāлика фаъала-л лазӯна миñ қаблиҳим. Фа ҳал ѓала-р-русули илла-л балāгу-л-мубиñ. 35.

35. Ва ононе ки ширк оварданд, гуфтанд: «Агар Худо меҳост, ба ҷуз Вай ҳеҷ чизеро на мо ва на падарони мо намепаראстидем ва ба ғайри фармони Вай ҳеҷ чизеро ҳаром намедонистем». Касоне ки пеш аз онҳо буданд, ҳамчунин карданд. Пас, барои пайғамбарон ба ҷуз хабар расондани ошкоро чизе нест.

Шубҳаи дигари мушрикони Макка, ки ширк оварданро ҷоиз медонистанд ва пайғамбаронро таъну эрод мегирифтанд, чун гурӯҳи ҷабария мегуфтанд, ки агар Худованд меҳост, ба ғайри худои Ягона (чуноне ки шумо меғӯед Худо ягона аст) чизи дигареро намепаראстидем ва ҳаргиз ба суроғи бутҳо на мо мерафтем ва на падарҳои гузаштаи мо. Ҳамчунин бидуни фармони Худованд чизеро (чун соиба, баҳира, васила...) аз назди худ ҳаром ҳукм намекардем. (Ниг. ба ояти 103, сураи «Моида»).

Хулоса, нахустин шубҳаи мушрикон ин буд, ки мегуфтанд, ки агар Аллоҳ таъолло аз куфру ширку бутпарастии мо розӣ набошад, пас чаро ба тарки он моро маҷбур намекунад? Нодурусту ботил будани чунин далелу чунин шубҳа мисли Офтоб зоҳиру равшан аст. Зеро Худованди таъоло низоми ин оламро бар асосе устувор намудааст, ки инсон комилан маҷбур қарор дода нашуд, балки навъе аз ихтиёри ҷузъиро соҳиб аст. Дар баробари ин, ба воситаи китобҳои осмони ва пайғамбарон амру фармонҳои Худованд ба ӯ расонида шуд. Агар бо ин ихтиёри ҷузъие, ки дорад, итоъати Худованди таъолоро интиҳоб кунад, ба ӯ савоб ва некиҳои дунёву охират ваъда дода мешавад. Агар нофармони Аллоҳ таъолоро интиҳоб кунад ба ӯ ваъдаи азоб дода шудааст. Бояд қайд кард, ки агар Худованди таъоло меҳост, ки ҳамаро маҷбуран мутеъи Худ намояд, ҳеҷ кас наметавонист аз итёоати ӯ берун равад. Пас, ин гуфтаи кофирон, ки агар рафтори мо мавриди писанди Худо набошад, чаро моро маҷбур намесозад, то аз ин рафтор боз истем, ин саволи бемаъно ва ҷоҳилона аст. Зеро онҳо фарқи байни хост ва ризоияти Парвардигорро нафаҳмидаанд. Аз ин рӯ, Худованд дар давоми оят бо тасалли Муҳаммад (с)-ро лутф фармуд, ки агар мушрикони даври ту чун мушрикони гузашта рафтор кунанд, нороҳат машав, зеро дар давраи ҳамаи пайғамбарони гузашта низ чунин корҳо шуда гузаштанд. Вазифаи пайғамбарони илоҳӣ ҷуз таблиғи ошкоро ва расонидани ваҳйи илоҳӣ кори дигаре нест.

Хулоса, пайғамбарон (а) ҳеҷ касро барои дохил шудан дар дини Худо маҷбур намекарданд, намезаданд, дашном

намедоданд, балки бо суханҳои нарму мулоим таълимоти илоҳиро ба мардум мерасониданд ва аз кори гуноҳ бозмедошанд.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا

الطُّغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ

فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾

**Ва лақад баъаснā фи кулли уммати-р-расулан
аниъбудуллоҳа ваҷтанибу-т тōгūt. Фа минҳум-м ман
ҳадаллоҳу ва минҳум-м ман ҳаққат ъалайҳи-з-залаҳа.
Фа сирӯ фи-л-арзи фанъзурӯ кайфа кāна ъақибату-л-
муказзибин. 36.**

**36. Ва ҳаройина, дар ҳар гурӯҳе пайғамбареро фиристодем, ки
Худоро ибодат кунед ва аз бутон дурӣ кунед! Пас, аз онҳо касе
буд, ки Худо ба вай роҳ намуд ва аз онҳо касе буд, ки гумроҳӣ бар
вай собит шуд, пас, сайр кунед дар Замин, пас, бингаред чӣ гуна
шуд охири кори дурӯғшуморандагон.**

Дар ояти қаблӣ гузашт, ки вазифаи асосии пайғамбарон таблиғу ҳидояти ошкорои мардум ба роҳи нишондодаи Худост. Ҳоло ояти мазкур ба чигунагии даъвати Пайғабарон ишораи кӯтоҳ карда, гуфтааст, ки Мо барои ҳар гурӯҳе расуле фиристодем ва онҳо ба умматҳои худ фармуданд, ки Худои яқторо бипарастед ва аз тоғут (шайтон) парҳез (дурӣ) кунед. Оре! Асос ва муҳтавои даъвати ҳама пайғамбарон ба сӯи тавҳид (яктопарастӣ) ва мубориза бо тоғут (шайтон) аст. Зеро агар дар ҷомеае пояҳои илми тавҳид мустаҳкам нагардад ва тоғутҳо (инсонҳои шайтонсифат) аз байни ҷомеа нест нашаванд, ягон барномаи ислоҳӣ дар амал ҷорӣ намешавад. Бо вуҷуде ки пайғамбарон байни мардум даъват мекарданд, локин на ҳамаи онҳо ҳидоят меёфтанд, баъзеро ҳидоят насиб мешуд, баъзе дар гумроҳи боқӣ мемонданд. Яъне бе ягон маҷбурӣ баъзе инсонҳо роҳи гумроҳиро ихтиёр мекарданд ва дар гумроҳии худ собит мемонданд.

(Барои ҷузъи ин оятро дурустар фаҳмидан ба ояти 79-уми сураи «Нисо» муроҷиат шавад).

Барои бедор сохтани шуъури гумроҳон дар ҷумлаи охири ояти таҳти назар Худованд чунин фармудааст, ки дар рӯи замин сайр кунед, осори ҳузнангези гузаштагонро, ки оятҳои Худованд ва иршодҳои пайғамбаронро масхара карда нодида гирифтанд, бинеду ибрат гиред, ки дар асари заминларзаҳо, обхезиҳо, тӯфонҳо, шамолҳо корашон ба кучо анҷомидааст. Яке аз фоидаҳои маъноии ин оят ин аст, ки ҳидоят ёфтан (бо роҳи фармудай Ислом рафтан), ё гирифтори залолат гаштан (роҳгум задан, аз роҳи фармудай Ислом берун рафтан) маҷбурӣ нест. Инсон дар интиҳоби яке аз ин ду роҳ озод аст. Агар маҷбурӣ мешуд, Худованд барои ибрат гирифтани дар рӯи замин сайр карданро намефармуд. (Барои маълумоти бештар ба ояти 137-уми сураи «Оли Имрон» муроҷиат шавад). Валлоҳу аълам.

إِنْ تَحَرَّصَ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ

**Ин таҳрис ъалā худāҳум фа инналлоҳа лā яҳдī ма-й
юзиллу ва мā лаҳум-м мин-н-нāсирīн. 37.**

**37. Агар бар ҳидояти онҳо тамаъу кӯишиш кунӣ, (чӣ суд?). Пас,
ҳаройина, Худо онро, ки гумроҳ месозад, роҳ наменамояд ва
онҳоро ҳеҷ ёридиҳандае нест.**

Дар ояти мазкур Пайғамбар (с) мавриди хитоб қарор гирифтаанд, яъне ай Муҳаммад (с), агар дар мавриди ба роҳи рост равон кардани он гурӯҳи кофирон (гумроҳон) иштиёқманд ҳастӣ ва такрор ба такрор онҳоро ба ислом даъват мекунӣ, бидон, ки онҳо гурӯҳе ҳастанд, ки бо ихтиёри худ гумроҳи (куфр)-ро интиҳоб кардаанд. Он гурӯҳ дар кибру ғурур, ғафлату гуноҳ чунон ғарқанд, ки ҳеҷ суҳан ба онҳо таъсир намекунад, зеро Худованд шахсонеро, ки куфр (гумроҳи)-ро худ ихтиёр кардаанд, маҷбуран ҳидоят намекунад, яъне маҷбуран мусулмон намекунад. То замоне ки шахси (кофир) гумроҳ худ хоҳиш накунад, ҳеҷ кас наметавонад ўро ба роҳи рост дарорад.

Агар онҳо (яъне кофирон) гумон дошта бошанд, ки бутҳояшон ва худоҳои худбофташон, онҳоро аз азоби Аллоҳ таъоло наҷот медиҳад, ин гумонашон хатост. Дар қиёмат он гурӯҳ ҳеҷ касро намеёбанд, ки онҳоро аз азоби Худои таъоло наҷот диҳад.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَنْ يَمُوتُ بَلَى وَعَدًّا

عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

Ва ақсаму билләҳи чаҳда аймāниҳим лā ябъашуллоҳу ма-й̣ямут. Балā ваъдан ъалайҳи ҳаққа-в ва лāкинна ак̣сара-н-нāси лā яъламун. 38.

38. Ва бо маҳкамтарин савгандҳояшон ба Аллоҳ қасам хӯрданд, ки Аллоҳ касеро, ки бимиронд, барнаангезад. На чунон аст, ки онҳо мегӯянд! Оре! Барангезад, ваъдаи дуруст бар Вай лозим шуд, валекин аксари мардум намедонанд.

Агар барои фарди мусалмон аз масъалаҳои эътиқодӣ ва муҳим ба якка ва ягона будани Аллоҳ таъоло бо дил боварӣ кардану бо забон иқрор кардан (имон овардан) дар дараҷаи аввал бошад, ба рӯзи қиёмату ҳодисаҳои он ва аз нав зинда шудан бовар кардану имон овардан дар дараҷаи дуввум аст. Оре! Масъалаи баъди мурдан, бори дигар зинда шудан, аз замонҳои қадим то ҳол барои шахсоне, ки қудрати Парвардигорро бо қудрати башар муқоиса мекунанд, як масъалаи мушкил ба ҳисоб меравад. Ҳатто ҳозир ҳам инсонҳое ҳастанд, ки ба вучуди Аллоҳи Ягона боварӣ доранд, лекин бори дигар зиндашуданро бовар надоранд. Мушрикони Макка низ аз ин қабил инсонҳо буданд. Онҳо чун ин масъаларо аз Расулulloҳ (с) мешуниданд, ба мунозира бархоста, суҳанҳои худро бо савганди ба номи Аллоҳ маҳкамтар карда мегуфтанд, ки агар мурда, пӯсида хок шавад, онро Худованд чӣ хел аз нав зинда мекунад? Ин ҳеҷ мумкин нест!

Дар давоми ояти мазкур Худованд фармудааст, ки на чунон аст, ки мушрикон бардурӯғ мегӯянд. Ваъдаи назди Худованд ҳисобу китоб шудан ҳатмист. Зеро Худованд ваъдаи аз нав зинда гардонидани инсонҳоро баъд аз миронидан барои Худ лозим гардонидааст. Худованд ҳаргиз ваъдаи Худро хилоф намекунад, албатта, ваъдаи Худро ба анҷом мерасонад, вале бештари мардум намедонанд, ки такроран ҳаёт бахшидан ба инсон мурда (ё дигар махлуқи мурда), мисли бахшидани ҳаёти аввала, барои Худованд ҳеҷ мушкилие надорад. Ин нодонӣ натиҷаи тасаввуроти нодурусти онҳо дар бораи қудрати Худованд аст. Аксари мардум қудрати Худовандро бо қудрати инсон муқоиса мекунанд ва ба

хулосаҳои нодуруст меоянд. Ҳоло он ки қудрат ва сифатҳои Худои таъоло аз қудрат ва сифатҳои инсоният куллан фарқ мекунад ва ҳеҷ бо ҳам муқоисашаванда нестанд.

لَيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا

كَذِبِينَ

**Ли юбаййина лаҳуму-л лази яхталифуна фиҳи ва ли
яълама-л-лазина кафарӯ аннаҳум кәнӯ кәзибин. 39.**

**39. (Оре, барангезад!), то баён кунад барои онҳо он чиро, ки дар
он ихтилоф мекунад ва то касоне, ки кофир шуданд, бидонанд,
ки онҳо дурӯғгӯ буданд.**

Савол шуданаш мумкин аст, ки Аллоҳтаъоло дар рӯзе, ки онро растохез- аз нав зинда гаштани ҷасадҳо аз қабр меғоянд, чаро ҳамаи мурдагонро ҳаёти нав мебахшад? Ояти мазкур ҳикмату мақсади ин масъаларо баён карда аст, ки дар ҳаёти дунёи имрӯза дар бисёр масъалаҳо мардум байни худ ихтилоф доранд. Масалан, баъзе инсонҳо меғоянд, ки «Худо ҳаст», баъзе, наъзу биллоҳ, меғоянд, ки «Худо нест». Баъзе аз мардум Худоро Ягона меғоянд, баъзе ба Ё таъоло чизеро шарик ҳисобида, ҳатто ба Ё таъоло зану фарзандро нисбат медиҳанд. Мусулмонон дар он ақидаанд, ки ба Пайғамбарону китобҳои илоҳӣ, ки ба онҳо омадааст ва ҳамчунин ба фариштагону ба рӯзи қиёмат ва ба дигар ҳақиқатҳои дини илоҳӣ бояд имон овард. Баъзеҳо меғоянд, инҳо афсонаанд, бовар кардан шарт нест. Баъзеҳо меғоянд, ки дар баробари имон овардан, амалҳои солеҳ бояд анҷом дод. Баъзеҳо меғоянд, имон овардан кофӣ аст, амал шарт нест. Мусулмонон гӯянд, ки дини Ислом барои тамоми соҳаи ҳаёти мо дар ҳама давраи замон дастур шуда метавонад. Баъзеҳо меғоянд, ки замону давр дигар шуду мувофиқи асру модели ҳозира бояд зиндагӣ кард.

Хулоса, ихтилофҳо хело ҳам бисёранду умри инсон нокифоя. Яке аз ҳикмати аз нав зинда гардонидани инсонҳо барои он аст, ки ақида ва фикри кадом инсонҳо ҳақ асту кадом кас ботил (ноҳақ) зоҳир шавад, муъминин итоаткор аз гунаҳкори саркаш ва золим аз мазлум ҷудо гардаду адолат қорӣ шавад ва ба ин васила кофирон бидонанд, ки худ дурӯғгӯянд. (Барои маълумоти бештар ба ояти

22-юми сураи «Қоф» ва ояти 9-уми сураи «Ториқ» ва ояти 48-ӯми сураи «Иброҳим» муроҷиғат шавад).

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾

Иннамā қавлунā ли шай-ин изā араднāху ан-н-нақула лаху кун фа якун. 40.

40. Чуз ин нест, ки офаридани чизеро хоҳем, сухани Мо ин аст, ки мар он чизро мегӯем: «Бишав!», пас, бишавад.

Худованд дар ин оят ҳақиқатро баён карда, гуфтааст, ки агар мушрикони зинда шудани инсонро дар рӯзи қиёмат маҳол шуморанд, саҳт иштибоҳ кардаанд. Бояд бидонанд, ки қудрати Парвардигор аз фикру ҳаёли ботинии онҳо бартару болотар аст. Агар Худованд пайдо шудани чизеро ирода кунад, гуфтани як сухан кифоя аст. Яъне мегӯяд: «Мавҷуд шав!», бе ягон фосила он чиз мавҷуд мешавад. Оре! Банда бояд дар қудрати Парвардигори хеш ҳеҷ шакку шубҳа надошта бошад. Албатта, рӯзе мешавад, ки ҳама мурдагон бори дигар аз нав зинда мешаванд. Марҳалаҳои рӯзи қиёматро як-як мегузаранд.

Барои муқоиса бо аҳволи мушрикони, ки дар оятҳои қаблӣ гузашт, ҳоло дар ояти зер аҳволи шахсони муҳоҷиру муъмин баён мешавад.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبْوِّنَّهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

وَلَا جُرْأَلَاءَ خَيْرَ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

Ва-л-лазйна ҳāчару филлāхи миъ баъди mā жулимӯ ла нубаввианнаҳум фи-д-дунйā ҳасанаҳ. Ва ла ачру-л-āхирати акбар. Лав кāну яъламун. 41.

41. Ва касонеро ки барои Худо, баъд аз он ки бар онҳо ситам карда шуд, тарки диёри худ карданд, албатта, онҳоро дар дунё дар сарои некӯ ҷой диҳем. Ва агар медонистанд, ҳаройина, музди охират бузургтар аст -

Муфасссирони муҳтарам сабаби нузули ояти мазкурро бо ривояти Ибни Аббос (р) барои шаш нафар ғуломи озодшудаи қурайшӣ чун Билол, Суҳайб, Аммор, Хабоб, Аббос ва Ҷубайр, ки ба

хотири ақидаашон мавриди шиканҷаи мушрикон қарор доштанд, доништаанд.

Ҳоло Худованд дар ин оят мукофоти арзандаи чунин шахсонро баён намуда фармудааст, ки ба касоне, ки ба хотири имон оварданашон зери азобу шиканҷаи мушрикони Макка қарор гирифтанд, барои ёрӣ додани дини Худованд тарки молу ҳол, хонаву диёр карда, дар роҳи ризои Аллоҳ аз Макка ба Мадина ҳиҷрат кардаанд, албатта, дар ҳамин дунё сарои нек ва мақоми хуб медиҳем. Илова бар ин, бо номи онҳо ифтихору шарафе боқӣ мемонад, ки подоши дунявии онҳост. Агар гурӯҳи ситамгар медонистанд, ки подоши бузургтари охират насиби итоаткорон аст, шояд ба худ меомаданд.

Ояти зер ин муқаддимаро такмил медиҳад.

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾

Ал-лазӣна сабарӯ ва ъалā Раббихӯм ятаваккалу́н. 42.

42. (онҳо) касонеанд, ки сабр карданд ва ба Парвардигори худ таваккал менамоянд.

Аз мушрикон изову алам кашидан, дар роҳи ризои Аллоҳ ҳиҷрат кардан фироқи ватан, модару падар, хешовандон, ҳамсару фарзандон, ёру дӯстонро чашидан, шаҳри бегона, мусофири, норасогии моддӣ ба ҳолати маънавӣ ва руҳии инсон, албатта, таъсири худро мерасонад. Локин барои шахси муъмин ба ғайр аз сабру таваккал ба Аллоҳ, дигар чорае нест. Дар чунин ҳолат ваъдаи Худованд барои шахси муъмин ҳақ аст, ки дар дунё ва охират сазовори мукофоти арзандаи илоҳӣ шуда оқибати хайр насибаш хоҳад шуд.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَسَئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ

إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾

Ва мā арсалнā ми́н қаблика иллā ричāлан-н-нуҳӣ илайҳӯм. Фас-алӯ аҳла-з-зикри и́н кунтум лā таъламӯн. 43.

43. Ва Мо нафиристодем пеш аз ту, магар мардонеро, ки ба сӯйи онҳо ваҳй мефиристодем, пас, агар намедонед аз аҳли зикр (бохабарон) савол кунед.

Аз маънои оятҳои гузашта маълум шуд, ки мушрикон ба Расулulloҳ (с) таъна мезаданд, ки ту мисли мо инсон ҳастӣ, чаро даъвои пайғамбарӣ мекуни? Чаро Худованд барои ин кор фариштаеро гумошта накард? Ё мегуфтанд, ки чаро ту ба як нерӯи фавқуллодда муҷаҳҳаз нестӣ, то мо ба имон овардан маҷбур шавем? Ва ҳоказо. Ояти мазкур посухи ишколи мушрикон буда, Худованд фармудааст, ки ҳар пайғамбареро, ки барои ҳидояти мардум фиристода бошем, одатан ӯ фаришта ё зан нест, балки мард аст ва албатта, ваҳйи худро ба ӯ расонидаем.

Бинобар ин, эй мушрикон ва эй шахсоне, ки ба пайғамбарии Муҳаммад (с) бовар надоред, агар намедонед ва ба гуфтаҳои Мо бовар надоред, аз аҳли зикр (аҳли китоб), яъне аз яҳуд ва насоро пурсед, ки оё пайғамбар аз ҷинси одам аст ва ё аз ҷинси дигар? Албатта, онҳо ба шумо ҷавоби дуруст медиҳанд. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ

وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

Би-л-баййинāti ва-з-зубур. Ва анзалнā илайка-з-зикра ли тубаййина ли-н-нāси мā нуззила илайҳим ва лаъаллаҳум ятафаккарӯн. 44.

44. Онҳоро бо далелҳо ва Китобҳо фиристодем. Ва ба сӯйи ту ёддошт (Қуръон)-ро (низ) фуруд фиристодем, то барои мардум он чиро, ки ба сӯйи онҳо фиристода шудааст, баён кунӣ, то шояд онҳо андеша кунанд.

Ҷумлаи аввали ояти мазкур бо эътибори маънои умум, валлоҳу аълам, ҷузъ ва давоми ояти қаблист. Яъне агар мушрикон аз кӣ будани пайғамбарони гузашта огоҳ набошанд, бояд ба донишмандони муъмину боинсофи аҳли китобҳои собиқ муроҷиъат кунанд. То аз суҳанҳои онҳо фаҳманд, ки дар гузашта дар ҳақиқат Худованд байни мардум пайғамбаронро фиристод, то ин ки онҳо пайғамбари барҳақ будани худро исбот карда тавонанд, Худованд

чун Офтоб далелҳои равшану ошкор китобҳоеро, ки таълимоту барномаи пайғамбарӣ дар онҳо дарҷ шуда буд, ба онҳо дода буд. Сипас рӯи суханро ба Пайғамбар (с) гардонид, Худованд гуфтааст, ки ҳамчунин мо ин зикр (Қуръон)-ро барои ту нозил кардем, то он чӣ ба сӯи мардум нозил шудааст, барои онҳо баён кунӣ. Шояд, ки мушрикони Қурайш тафаккур кунанд ва роҳи ҳақро ёбанд.

Дар ояти зер аҳволи мутақабироне, ки худро аз мақри Аллоҳтаъоло дар амон меҳисобанду дар охир ба уқубати ногувор рӯ ба рӯ мешаванд, баён шудааст.

أَفَأَمِّنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ تَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمْ

الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾

**Афа амина-л лазӣна макару-с-саййиāti ай яхсифаллоҳу
биҳиму-л арза ав яътияҳуму-л-ғазāбу мин ҳайсу ла
яшъурун. 45.**

**45. Оё ононе ки тадбирҳои бад андешиданд, аз он ки Худо онҳоро
дар замин фурӯ барад, ё аз он ҷое, ки надонанд, ба онҳо азоб
биёяд, эмин шуданд?**

Оё касоне, ки бо саъю талоши пинҳонӣ барои изо расонидани Расул (с) ва саҳобагонаш макру ҳилаҳо андешиданд, хостанд, ки мардуми ба Ислом майлдоштаро аз роҳи рост мунҳариф созанду аз тасдиқи ягонагии Аллоҳ ва пайғамбарии Расулуллоҳ (с) боздоранд, аз болоҳое, ки бар қавмҳои гузаштаи саркаш омаду онҳоро аз беҳу бун nobуд сохт, дар ғафлатанд? Оё он макрунандагон наметарсанд, ки агар Худованд ба замин амр кунад, замин онҳоро фурӯ мекашад? Оё наметарсанд, ки бар сарашон, чун қавми Лут (а) ногаҳон азоберо мефиристад, ки асло дар ҳаёлашон набошад?

Ояти зер, валлоҳу аълам, давоми ояти қаблист.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلُبِهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾

**Ав яъхузахум фи тақаллубиҳим фа мā ҳум би
муъҷизин.46.**

46. Ё (Худо) онҳоро дар рафтуомадашон бигирад? Пас, онҳо Худоро оқизкунанда нестанд.

Макрунандагон, агарчи аз шаҳре ба шаҳре рафтуомад мекунад, саёҳату тиҷорат мекунад, бояд мағрур нашаванду аз Худо битарсанд. Агар Худованд онҳоро дар роҳ ё дар он шаҳрҳои мусофирӣ ба балое гирифтор кунад, оё ягон воситае дар ихтиёр доранд, ки Худовандро оқиз гардонад? Надоранд! Дар он ҳолат худро ба кучо мезананду ба кучо паноҳ мебаранд? Ба қадом қувва боварӣ доранд, ки ба хоҳири ҷамъ аз дини Худо фармуда дур мешаванд, алайҳи он макрҳо мекунанду муборизаҳо мебаранд?

Барои маълумоти бештар ба оятҳои 16–17-уми сураи «Мулк» муроҷиат шавад. Ояти зер ин маъноро идома медиҳад.

أَوْيَاْخُذْهُمْ عَلَىٰ تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ

Ав яъхузахум ъалā тахаввуфин фа инна Раббакум ла Рауфу-р-Раҳим. 47.

47. Ё онҳоро баъд аз тарс бигирад? Пас, Парвардигори шумо, албатта, меҳрубону бахшоянда аст.

Қаблан дар оятҳои 45–46-ум тарзҳо ва ҳолатҳои гуногуни ба азоби илоҳӣ гирифтор шудани макрунандагони зидди Ислом баён шуд:

Аввал, фуру бурдани замин,

Дуввум, омадани азобу ҳалокати ногаҳонӣ аз ҷое, ки интизор набуданд,

Саввум, омадани ҳалокат дар ҳолати сафар ва машғулият дар коре.

Ҳоло дар қисми аввали ояти мазкур тарзи чаҳоруми ба азоби илоҳӣ гирифтор шудани онҳо баён шуда гуфтааст, ки агар макрунандагон хабардор шаванд, ки қавмҳои дигар ба офату балоҳо гирифтор шудаанд. Аз шунидани ин хабар ваҳшатзада шаванд ва тарсанд, аммо гумон кунанд, ки ин балоҳо ба сари онҳо намеоянд. Ин гумони онҳо хатост. Онҳо ғофил нашаванд. Агар ислоҳ нашаванд, рӯзе бало мисли онҳо ба суроғашон хоҳад омад. Дар давоми оят омадааст, ки Парвардигори шумо бисёр меҳрубон ва ниҳоят бораҳмаст. Оре! Ингуна батадрич омадани азоб болои тавтиагарон маънои онро дорад, ки ҳанӯз умеди ислоҳшавии онҳо боқист. Ин барои онҳо раҳмати Парвардигор аст, ки ҳоло ба онҳо

муҳлат додасту амр надодаст, ки чун қавми Оду Самуд ҳама якбора аз беҳу бун нобуд шаванд.

Хулоса, агар тавтиагарон ислоҳ нашаванд, мувофиқи гуноҳхояшон ваъдаи азоби илоҳӣ муқаррар аст.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَالُهُ عَنِ الْيَمِينِ

وَالشَّمَالِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ ﴿٤٨﴾

**А-ва лам ярав илā mā халақаллоҳу миñ шай-иӣ ятафайяу
зилālуху ъани-л ямīни ва-ш-шамāили суччада-л-лиллāҳи
ва ҳум дāхирӯн. 48.**

48. Оё ба сӯйи он чӣ Худо пайдо карда аст, нанигаристанд, чӣ гуна сояҳои онҳо аз ҷониби рост ва аз ҷониби чап барои Худо сачдакунон мегардад ва ҳол он ки онҳо фурутану очизанд?

Оё мушрикони тавтиагар ба офаридаҳои Худованд нанигаристанд, ки чӣ гуна сояҳои он махлуқон ба тарафи рост, дар баъзе мамлакатҳо ба тарафи чап ҳаракат дораду гӯё бо фурутани барои Худованд сачдаи таслим доранд?

Оё ҳаст касе, ки сояи кӯҳ ё сояи дарахтеро баръакс карда тавонад? Нест! Ягона Худованд ба ин кор қодир аст. Пас, Худованд бо иродаи Худ агар азоберо болои қавме фиристад, ўро кадом қувва манъ карда метавонад? Маълум мешавад, ки бояд инсон назди қонунҳои шаръии Худованд бо ихтиёру бо хушнудӣ гардан ҳам кунад ва итоъат кунад.

Ояти зер ин муқаддимаро таъкид мекунад:

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ

وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٩﴾

Ва лиллāҳи ясҷуду mā фи-с-самāвāти ва mā фи-л-арзī миñ дāббати-в ва-л-малāикату ва ҳум лā ястакбирӯн. 49.

49. Ва аз чунбандагон он чӣ дар осмонҳост ва он чи дар Замин аст ва фариштагон Худоро сачда мекунанд ва онҳо саркашӣ намекунанд.

Ояти мазкур итоати мавҷудоти осмонӣ ва заминиро ба як барномаи умумӣ зикр карда фармудааст, ки ҳар он махлуқоте (офаридае), ки дар осмонҳост ва ҳаргуна ҷунбандагоне, ки дар замин аст ва ҳамчунин фариштагон бо фурутанӣ барои Худованд сачда мекунанд. Дар байни онҳо мисли инсон саркаши мутакаббиру кофир нест. Бе ягон қайду шарт ҳама ба Худованд ва қонуну фармонҳои Ӯ таъоло таслиманд. Баёни сифати фариштагон дар ояти зер идома дорад:

تَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥٠﴾

**Яҳофӯна Раббаҳу-м мин фавқиҳим ва яфъалуна ма
юьмарун. 50.**

50. Аз Парвардигори болои худ метарсанд ва он чӣ фармуда мешаванд, иҷро мекунанд.

Худованд ду сифати фариштагонро дар ин оят баён намуда дар аввал фармудааст, ки яке аз сифати фариштагон ин аст, ки дар онҳо асло кибру ғурур набуда, балки аз муҳолифати ба Парвардигорашон, ки Ҳоким бар онҳост, метарсанд. Дигар ин ки вазифаҳои худро бо ҳубӣ ва бечуну чаро, фаври анҷом медиҳанд. Барои маълумоти бештар ба ояти 6-уми сураи «Анъом» муроҷиъат шавад.

Хулоса, дар байни махлуқот фақат гурӯҳе аз инсонҳо аз Парвардигори худ наметарсанд ва амри Ӯро иҷро намекунанд. Аз ин рӯ, кофирон ва мушрикони дар сафи сачдакунандагон дохил намешаванд!

Оятҳои зер таъкид бар он доранд, ки ягона дар дунё неъматдиҳанда Ӯ таъолост.

﴿وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا إِلَهَيْنِ اثْنَيْنِ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ فَإِيتِي

فَآرْهَبُونَ ﴿٥١﴾

**✽ Ва қолаллоҳу лā таттахизӯ илāҳайн-иънайни иннамā
Ҳува Илāҳу-в Вāҳидун фа иййāя фарҳабун. 51.**

**51. Ва Худо гуфт: «Ду маъбуд мағиред, ҷуз ин нест, ки Вай Худои
ягона аст. Пас, аз Ман битарсед!».**

Маънои калимаи «Илоҳ», чуноне ки дар аввал ҳам гуфта будем, Зоте аст, ки лоиқу сазовори ибодат бошад. Ҳоло дар ин оят Худованд бо таъкид фармудааст, ки барои худ ду илоҳ (маъбуд, Худо)-ро сазовори ибодат надонеду парастид накунед! Ингуна ибодат мумкин нест ва аз ингуна ибодат ба ҷуз зарар чизи дигаре ба ибодаткунанда намерасад. Зоте, ки лоиқи Илоҳ (Худо) будану сазовори ибодат аст, Аллоҳи ягона аст. Ғайри ӯ дигар ҳеҷ зот лоиқи парастид нест. Дар ҷумлаи охир Худованд, гуфтааст, ки танҳо аз Ман битарсед, зоте, ки бояд шумо битарсед, он зот фақат Манам. Ҷоиз нест дар дили инсон муъмин тарсу ҳароси ғайри Худо ҷой дошта бошад.

وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًاۙ اَفَغَيْرَ اللّٰهِ تَتَّقُونَ ﴿٥٢﴾

Ва лаҳу ма фи-с самāwāti ва-л-арзи ва лаҳу-д-дину вāсибā. А-фағайраллоҳи таттақун. 52.

52. Ва он чӣ дар осмонҳост ва он чи дар Замин аст, аз онӣ Худост ва дини (ибодати) ҳамеша лозимшуда барои ӯст. Оё аз ғайри Худо метарсед?

Соҳиби ҳама ончи дар осмонҳо ва Замин аст, Аллоҳи ягона аст ва ӯ чунин Зотест, ки ба ҳама кор қодиру тавоност. Ба ғайри Худованд ҳеҷ кас соҳиби онҳо шуда наметавонад. Дини ростин ҳам фақат аз онӣ Худост. Оё барои чунин Зот сари худро ба сачда гузоштан лоиқу сазовор аст, ё назди бутҳои бо дасти инсон сохташудае, ки ба ҳеҷ кор қодир нестанд? Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки баъзе аз инсонҳо аз Худованде, ки ягона ва ба ҳама чиз қодир аст, наметарсанду аз буту санам, аз мавҷудоти бечон, ё аз одам ё аз амсоли онҳо метарсанд! Оё бутҳо метавонанд зиёне расонанд, ё неъмате бахшанд, ки ин қадар аз муҳолифати онҳо дар ҳаросанд ва ибодати онҳоро бар худ лозим мешуморанд? На! Балки воҷиб он аст, ки танҳо аз Худо бояд тарсид ва танҳо итоъати фармони ӯ таъолоро бояд кард.

Ояти зер идомаи маънои ояти қаблист.

وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍۢ مِّنْ اللّٰهِ ثُمَّۤ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّۙ فَاِلَيْهِۙ تَجُرُّونَ ﴿٥٣﴾

Ва ма би кум-м мин-н ниъматин фа миналлоҳ. Љумма изā массакуму-з-зурру фа илайҳи таҷарун. 53.

53. Ва аз неъматҳо, он чӣ бо шумост, аз ҷониби Худост, боз чун ба шумо сахтиё бирасад, пас, ба сӯйи Ё менолед.

Зоте, ки илоҳи ягона аст, танҳо Аллоҳ аст ва ҳама неъматҳо, ки ба шумо мерасад, аз ҷониби Ёст, пас чаро бандагии Ёро раҳо карда, ба суроғи бутҳое, ки ягон сифати илоҳи дар онҳо дида намешавад, меравед? Ҳол он ки агар ба шумо нороҳатӣ, ё ранҷу бало расад, дасти нола ва тазарруъ танҳо ба даргоҳи Худованд мебардоред ва ягона Ёро меҳонед, ки Худовандо, ба фарёди ман рас, аз ин вартаи ҳалокат маро раҳо кун. Дигар на бутҳо ба ҳаёлатон мерасаду на чизи дигар! Чун аз бало халос шудед ва ба макони амн расидед...

ثُمَّ إِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ

Ѓумма изā кашафа-з-зурра ъанкум изā фаріку-м минкум би Раббихим юшрикун. 54.

54. Сипас, чун сахтиро аз сари шумо бардорад, ногоҳ гурӯҳе аз шумо ба Парвардигори худ шарик муқаррар мекунад,

Ҳамаи инсонҳо дар асли офариниш (хилқат) яктопараст (муваҳҳид) мебошанд, яъне фитратан яктопарастанд. Вале дар ҳоли осоиштагӣ пардаҳои ғафлату ғурур ҷаҳлу таъассубу хурофотпарастӣ фитрати тавҳидии яктопарастии инсонро мепӯшад ва инсон ҳақро дида наметавонад. Аммо агар даҳшате бар сари инсон ояд пардаҳои ғафлат канор мераванд ва нури имони фитрӣ ошкор мегардад ва медурахшад, дар он ҳолат бо тамоми ихлос, аз сидқи дил назди Худованд илтиҷо мекунад. Худованд низ бало ва ранҷу мусибатро аз онҳо дур месозад. Мутаассифона, баъд аз ин вартаи ҳалокат халос шудан, гурӯҳе чун пештара бо камоли беҳаёгӣ чизеро ба Парвардигор шарик интиҳоб мекунад ва боз ба суроғи бутҳо меравад.

Хулоса, баъзе инсонҳо дар сахтиҳо аз гурӯҳи яктопарастонанд, аммо чун мушкилиҳо паси сар шаванд, дар баробари Худованде, ки бо бартараф кардани ранҷу машаққатҳо бар онҳо миннат ниҳода буд, ширк меварзанд дар ивази шукр, ширкро ҷонишин месозанд. Ояти зер ин маъноро идома медиҳанд:

لِيَكْفُرُوا بِمَا ءَاتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا^ط فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ

**Ли якфурӯ би мӓ ӓтайнӓҳум. Фа таматтаъу фа савфа
таъламу. 55.**

**55. то ба он чӣ онҳоро додем, сипоскунанда нестанд. Пас,
баҳраманд шавед ва зуд хоҳед донист.**

Чун баъди нолаву зорӣ Худованд онҳоро аз балои ба сарашон омада наҷот медиҳад, аз рӯйи беҳаёгӣ боз даст ба кори ширкона мезананд ва чунон рафтор мекунанд, ки гӯё бори дигар ба балое гирифта намешаванд, ё худро чунон вонамуд месозанд, ки гӯё асло собиқан дар вартаи ҳалокат гирифта нашудаанд. Ҳоло дар ин оят, Худованд бо як лаҳзи таҳдидомез ба чунин тоифа гуфтааст, ки эй мушрикон, ҳоло метавонед неъматҳои онро, ки ба шумо додаем, қадри нақсонӣ наҷосӣ кунед, қуфр варзеду чанд рӯзе бо хушӣ аз матоъи зудгузари ин дунё баҳраманд шавед, вале бо зудӣ хоҳед донист, ки дар ин саро ва сарои охират, натиҷа ва поёни амали шумо чист.

Дар воқеъ, ояти мазкур шабеҳи ояти 30-юми сураи Иброҳим (а) аст, ки Худованд дар он фармудааст: *Бигӯ: «Баҳраманд шавед, пас ҳаройина, бозгашти шумо ба сӯйи отаи аст!»*.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ ۚ تَاللَّهِ لَتَسْئَلُنَّ عَمَّا

كُنْتُمْ تَفْتُرُونَ

**Ва яҷъалуна ли мӓ лӓ яъламуна насйба-м мим мӓ
разақнӓҳум. Таллоҳи ла тус-алунна ӓаммӓ кунтум
тафтарун. 56.**

**56. Ва аз он чӣ барои онҳо рӯзи додем, (барои бутон) ҳиссае
муқаррар карданд, ки (худ) ҳақиқати онро намедонанд. Савганд
ба Аллоҳ, аз он чӣ ифтиро мекардед, албатта, пурсида хоҳед
шуд.**

Дар ин оят зикри баҳше аз бидъатҳои мушрикон баён гашта, одатҳои зишти онҳо маҳкум мегардад. Дар ҷоҳилият одати мушрикон он буд, ки аз он чизҳое, ки Худованд ба онҳо дода буд, ба бутҳое, ки бе шуури бечон буданд назре муайян мекарданд. Бе ягон далелу санад, ҳайвонеро, ё баҳше аз зироъатро барои буте назр мекарданд. Агар назршуда уштуре мебуд, дигар на онро

медӯшиданд, на болои он савор мешуданд, на гӯшти ўро меҳўрданд ва на бореро болои ў мегузоштанд.

Хулоса, бо чунин ҳайвон муносибати хос мекарданд ва эҳтироми алоҳида мегузоштанд. Ҳол он ки Худованд дар асл он ҳайвонро барои инсонҳо ҳамчу неъмат офарид, то аз он ҳамчу чизи ҳалол истифода кунанд. Онҳо бошанд, худсарона гӯё бо сабаби назри бутҳо худро аз ин ҳайвони ҳалолкардаи Худованд маҳрум месохтанд, ки ин гуноҳи бузург буд ва ҳаст.

Давоми оят бо хитоб ба онҳо ва амсоли онҳо бо қасам мефармояд, ки ба Худо савганд, дар додгоҳи адл (қиммат) аз ин дурўғҳо ва тухматҳо пурсида мешаванд, дар он ҷо ба ғайр аз эътирофи гуноҳ чораи дигаре надоранд ва мучозот мешаванд.

Барои маълумоти бештар ба ояти 136-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад. Аммо ба касе маблағ ё чизе дода савоб ҳосил намудан масъалаест ҷудогона ва он таҳти мазмуни ин оят дохил нест. Зеро чун Расулуллоҳ (с), агар гӯсфандеро забҳ мекарданд, чанд поре аз онро ба дӯстон ва хешовандони Хадиҷа (р) ҳамчу садақа мефиристоданд.

وَتَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحَنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ

Ва яҷъалӯна лиллāҳи-л банāти субҳāнаҳӯ ва лаҳум-м мā яштаҳун. 57.

57. Ва барои Худо духтаронро муқаррар мекунанд, Ў (аз чунин сифат) пок аст! Ва барои худ он чиро, ки рағбат доранд, муқаррар мекунанд.

Дигар бидъати шуму нодурусти мушрикон он буд, ки Худовандро, ки аз ҳаргуна нуқсон пок аст, соҳиби духтарон меҳисобиданд. Яъне онҳо эътиқод бар он доштанд, ки фариштагон духтарони Худованданд. Аммо дар навбати худ аз духтар ёфтан худашон нафрат доштанд ва бо майлу рағбат барои худашон писар мехостанд.

Хулоса, ояти мазкур мушриконро танқид намуда гуфтааст, ки ҳар сифате, ки банда дорад, аз он ҷумла бо зану фарзанд ва ба дигар чизҳо муҳтоҷ будан, аз ноқисии инсон аст. Худованд аз ин гуна нуқсонҳо пок аст. Агар билфарз ақидаи онҳо дуруст бошад, ин гуна тақсимот ноодилонаву беинсофона аст, зеро худашон аз рӯйи нангу ор духтаронро зинда дар гӯр мекунанд ва фариштагонро ҷинси занона ҳисобида ба фарзандии Худованд нисбат медиҳанд,

дар ҳоле ки барои худ хоҳони писар ҳастанд! На! Худованд аз зану фарзанд бениёз аст. Бо майлу хоҳиши худ бе ягон асноду далел, доштани чунин ақида нишонаи бадбахтии инсон аст. Ояти зер ин маъноро такмил мебахшад.

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٥٨﴾

Ва изā бушшира аҳадуҳум би-л-унсā ғалла вачҳуҳу мусвадда-в ва ҳува казūм. 58.

58. Ва чун яке аз онҳоро ба таваллуди духтар мужда дода шавад, рӯи ӯ сиёҳ гардад ва (дили) ӯ аз ғам пур бошад.

Сеюмин одати шуми мушрикони он буд, ки ҳангоме ба яке аз онҳо мужда дода мешуд, ки соҳиби духтар гаштааст, чеҳраи вай аз хашму ғазаб ва аз нороҳатӣ тағир ёфта, сип сиёҳ мешуд. Бо ин ҳам рафтори онҳо, чуноне ки ояти зер ишора мекунад, ба поён намерасад, балки:

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ ۚ أَيَمْسِكُهَا عَلَىٰ هُونٍ أَمْ

يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ ۚ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٥٩﴾

Ятаваро мина-л-қавми мин сӯи ма бушшира биҳ. А-юмсикуҳу ғалā ҳунин ам ядуссуҳу фи-т-туроб. Алā сāа ма яҳкумун. 59.

59. Аз нохушии он чӣ мужда дода шуд, аз қавм пинҳон шавад, (дар фикр шавад, ки) оё он мавлудро ба хорӣ нигоҳ дорад ё ўро зинда дар хок кунад. Огоҳ шавед, он чӣ мушрикони мекунад, ҳукми баду ноодилона аст.

Чун дар хонаи мушрикони духтар таваллуд мешуду онҳо ин муждаро мешуниданд, аз рӯи ору номус дар кучо пинҳон кардани худро намеронистанд. Аз қавму қабилаи худ ғоиб мешуданду бо андӯху нанг ба фикру андеша фурӯ мерафтанд ва дар миёни ду фикр мемонданд. Оё ору номусро ба гардан гирифта духтарро бо хорию шармандагӣ, беиззату бе эҳтиром нигоҳ доранд ё зинда ба зинда гӯраш кунанд?

Худованд дар ояти мазкур фармуд, ки огоҳ шавед! Духтаронро бо хорӣ нигоҳ доштан, ё зинда дар гӯр кардан кори бад

аст. Ин чӣ бад доварист, ки духтаронеро, ки мавриди нафраташон қарор мегирифтанд ба Худо нисбат медиҳанду, писарони дилхоҳро ба худашон?

Ояти зер сифати дигаре аз мушрикнро баён кардааст.

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّىِّ ۚ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ

الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٦٠﴾

Лил лазӣна лā юьминӯна би-л-āхирати маъалу-с-сав-и ва лиллаҳи-л маъалу-л-аълā. Ва Ҳува-л-Ъазӣзу-л-Ҳаким. 60.

60. Касонеро, ки ба охират муътақид намешаванд, сифати бад аст ва Худо дорои сифати баланд аст. Ва Ёст голибу боҳикмат!

Ояти мазкур решаи ҳама бадбахтиҳо ва соҳиби сифатҳои пасттарин гаштани инсонро баён карда, гуфтааст, ки сабаби ин ҳама рафтору гуфтори нодурусти мушрикони он аст, ки онҳо ба охират боварӣ (имон) надоранд. Агар монанд кардан, ё сифат кардан бо бадтарин ашё лозим шавад, аз мушрикони дида дигар махлуқи бадтаре нест, ки онҳо ба он монанд карда шаванд, ё мисол оварда шаванд. Сабаб чист? Сабаб он аст, ки барои Худованди Пок фарзанд интиҳоб мекунад, ки ин дар шаъни бузургии Аллоҳтаъоло таҳқир аст. Худованд Зотест, ки аз ҳама сифатҳое, ки мушрикони ба ӯ нисбат медиҳанд, пок аст ва аз мисол овардану монанд сохтан олист. Он исму сифатҳое, ки ба ӯ таъоло нисбат дода метавонем, ки аз ҷониби Худаш, баён шудаанд. Масалан, дар давоми оят омадааст, ки ӯ таъоло қодиру ҳаким аст. Оре, Худованд ончунон азиз (ғолиб) аст ки дар ҳол метавонад ҷазои мушрикону кофиронро диҳад. Локин муҷозоти фаврӣ тақозои ҳикмати ӯ нест ва мебинӣ, ки аз рӯйи меҳрубонӣ ҳатто барои душманҳои Худ муҳлат медиҳад, то худро ислоҳ кунанд. Худованд дар ҳама қорҳои худ ҳаким аст, ҳар чизро дар вақти муносиб ва дар мақоми худаш мегузорад.

Ояти зер азизу ҳаким будани Парвардигорро ба намоиш мегузорад.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ
يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَعْجِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٦١﴾

**Ва лав юāхизуллоҳу-н-нāса би ʒулмиҳим-м mā таракa
ъалайҳā миn дāббати-в ва лāки-й юаххируҳум илā аҷали-
м мусаммā. Фа иʒā қāа аҷалуҳум лā ястаъхируна сāъата-
в ва лā ястақдимун. 61.**

**61. Ва агар Худо мардумро ба сабаби ситами онҳо гирифтор
мекард, бар рӯи Замин ҳеч ҷунбандаро намегузошт, валекин
онҳоро то вақти муқарраршуда муҳлат диҳад, чун вақти
муайянишуда фаро расад, на соъате онҳоро бозмонад ва на соъате
неш раванд.**

Дар оятҳои гузашта зикри қинояти ваҳшатнок ва одати зишти мушрикони, ки яке аз онҳо зинда ба гӯр кардани духтарон буд, гузашт. Мумкин аст саволе пайдо шавад, ки чаро Худованд он золимон ва амсоли онҳоро дарҳол бо бадтарин балоҳо несту нобуд намекунад? Ояти мазкур, валлоҳу аълам, ҷавоби ин саволи эҳтимолист. Дар он Худованд аз ҳилми Худ хабар додааст, ки агар мардумро ба хоити зулмашон дарҳол ҷазо бидиҳад, дигар дар рӯи замин ҷунбадае боқӣ намеронад:

**Гар ҳукм шавад, ки маст гиранд,
Дар шахр ҳар он ҷӣ ҳаст, гиранд!**

Гуфт: «Бояд ҳад занад ҳушёр марди мастро»

Гуфт: «Биёр ҳушёр, ин ҷо ҳеч кас ҳушёр нест!».

Чун золимон мебинанд, ки баъди анҷоми зулм ба ҷазо кашида намешаванд, мағрур наshawанд. Ин маънои онро надорад, ки Худованд дигар онҳоро ҳисобу китоб намекунад. На! Ваъдаи Худованд аст, ки ҳама золимонҳо ҳозир ё баъдтар ва ё дар қиёмат ҳатман ҷазо дода мешаванд. Ҳоло ки ба ҷазо гирифтور намешаванд, ин ҳикмати Худованд аст. Зеро барои ҳар махлуқ аҷале (вақте) муайян кардааст, пас то аҷалаш нарасад, имконияти ислоҳ шудани онҳо боқист. Аммо агар муҳлати дар рӯи замин

зинда монданашон ба охир расад, дигар на як лаҳза пеш, ё на як лаҳза таъхир нашуда несту нобуд мешаванд. Афсӯс, ки мушрикони, ё золимон ҳақиқати ин ҳикмати Илоҳиро намефаҳманд ва зулму гуноҳи бештаре мекунанд.

Дар ҳадиси шариф аз Абидардо (р) ривоят аст, ки Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Худованд умри чизеро, ки ачалаш фаро расад, ба таъхир намеандозад. Афзудан дар умри инсон ба воситаи фарзандони шоистааст, ки Худованд онҳоро ба бандааш арзонӣ доштааст. Зеро онон баъди марги волидайн барояшон дуъои хайр мекунанд ва дуъояшон дар ҳаққи онон дар қабр ба онҳо мепайвандад. Пас ин аст маънои афзундан дар умр».** (Ибни Касир, ҷузъи 2-юм, сах. 494).

وَتَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ إِنَّ لَهُمْ

الْحُسْنَى لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُفْرَطُونَ

**Ва яҷъалӯна лиллаҳи ма якраҳӯна ва тасифу
алсинатуҳуму-л-казиба анна лаҳуму-л-ҳуснā. Лā чарама
анна лаҳуму-н-нāра ва аннаҳум-м муфратӯн. 62.**

62. Ва он чиро, ки худ наописанд медоранд, барои Худо муқаррар мекунанд ва забонҳои онҳо дурӯғро баён мекунад, ки гӯё онҳоро наҷот (некуши охират) бошад. Дар он шубҳа нест, ки барои онҳо оташ бошад ва ба дурустӣ ки онҳо пешифиристодагон ба Дӯзах бошанд.

Бори дигар ояти мазкур одати зишти арабҳои ҷоҳилро, ки аз духтарон нафрат доштанд ва фариштагонро духтарони Худо мепиндоштанд, маҳкум карда мегӯяд, ки онҳо худ аз як сӯ аз соҳиб будан ба фарзанди духтар нафрат доранд аз сӯи дигар онро ба Худованд нисбат медиҳанд. Он беадабон намедонанд, ки чӣ мегӯянд? Агар билфарз фариштагон духтарони Худованд бошанд, пас маълум мешавад, ки духтарон фарзанди хубе буданд. Агар бад бошанд, пас чаро бадро ба Худованд нисбат медиҳанд? Лоф зада бе ҳеҷ асос даъво мекунанд, ки роҳи пешгирифтаи мо роҳи дуруст аст, дар қиёмат ҳама подоши хайр аз он мост. Онҳо бо кадом далел чунин подошро интизоранд? Оё бо зинда дар гӯр кардани духтарчаҳои бегуноҳу бе дифоъ? Ё бо туҳмату дурӯғ, (духтарони Худо пиндоштани фариштагон) ба шаъни

Парвардигор? На! Оқибати кори ингуна инсонҳои мушрик хуб нест. Бе ягон шакку шубҳа барои онҳо оташи Дӯзах омодааст. Онҳо пешопеши воридшавандагон ба Дӯзах ворид мешаванд.

تَاللّٰهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ

وَلَهُمُ الْيَوْمَ وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

Таллоҳи лақад арсалнā илā умами-м миң қаблика фа зайяна лаҳума-ш-шайтону аъмāлахум фа ҳува валийюҳуму-л-явма ва лаҳум ъазāбун алӣм. 63.

63. Ба Аллоҳ қасам, ҳаройина, Мо ба сӯйи умматоне ки пеш аз ту буданд, (пайғамбаронро) фиристодем, пас, шайтон барои онҳо кирдорҳояшонро биёроист, пас, имрӯз шайтон дӯсти онҳост ва онҳорост азоби дарднок.

Мумкин аст савол дода шавад, ки чӣ гуна мумкин аст инсон чигаргӯша (духтарак)-и худро зинда зери хок кунад? Ҳоло ояти мазкур, валлоҳу аълам, посухи ин савол ва хитоб ба Расулуллоҳ (с) буда, сабаби сангдили мушриконро баён кардааст, ки ба Худо савганд, Мо пеш аз ту низ барои умматҳои гузашта пайғамбарони Худо фиристода будем. Умматҳои онҳо низ ба васвасҳои шайтон дода шуданд. Шайтон амалҳои зишту нодурусташонро дар назарашон зинат дод, онҳо пайрави шайтон шуда ба насиҳатҳои пайғамбаронашон итоъат накарданд. Гурӯҳи мушрикони кунунӣ низ, гӯё амали дурустero анҷом дода бошанд, рафтори нодурусти умматҳои пештарро такрор мекунанд. Ба васвасаҳои шайтон чунон дода мешаванд ва чунон аз пешниҳодҳои он илҳом мегиранд, ки гӯё шайтон имрӯз дӯсту раҳнамо ва сарпарастии онҳост. Аз ин ҷиҳат, дар қиёмат азоби дардноки илоҳӣ дар интизори онҳост.

Хулоса, пайравони мушрикони гузашта, то ҳанӯз вучуд доранд, қадам ба қадам аз онҳо пайравӣ мекунанду роҳи онҳоро идома медиҳанд. Шайтон имрӯз низ ҳамонгуна, ки дар гузашта мушриконро васваса мекард, онҳоро низ васваса мекунанд.

Хитоби Парвардигор ба Расулуллоҳ (с) дар оятҳои зер идома дорад:

وَمَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى

وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٤﴾

**Ва маъ аъзалнаъ ъалайка-л-китаъба иллаъ ли тубаййина
лаҳуму-л-лазиҳталафуъ фиҳи ва ҳуда-в ва раҳмата-л
ли қавми-й юъминун. 64.**

**64. Ва Мо Китобро бар ту фуруд наёвардем, магар ба сабаби он,
ки он чиро ки дар он ихтилоф карданд, барои онҳо баён кунӣ ва то
барои қавме ки имон меоваранд, ҳидоят (роҳнамо) ва бахшоиш
бошад.**

Дар ояти мазкур ҳадафи фиристода шудани китоб (Қуръон) ба Пайғамбарамон (с) баён шуда аст. Дар он Худованд бо хитоб ба Расулуллоҳ (с) фармудааст, ки Мо Қуръонро ба хотири он бар ту нозил кардаем, ки он чиро, ки дар он ихтилоф доранд, мисли масъалаҳои яктопарастӣ, охират, ҳукми ҳалолу ҳаром ва ғайра барои онҳо баён кунӣ, зеро Қуръон барои шахсоне, ки имон доранд, мояи ҳидоят аст. Оре! Ба оғӯши раҳмати илоҳӣ даромадан насиби касонест, ки бо сидқи дил ҳукмҳои Қуръонро қабул мекунанд ва ба рағбати том имон меоранд. Қуръон аз дили чунин шахсон васвасаҳои шайтониро мезудояд, пардаҳои фиребандаи нафси аммораи шайтонсифатро аз рӯи ҳақиқат канор мезанад, хурофотҳои фиребандаро ошкор месозад, нури ҳидоятро дар ҳама ҷо пош медиҳад.

وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ

لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٥﴾

**Валлоҳу аъзала мина-с-самъи маъанъ фа аҳйаъ биҳи-л аръа
баъда мавтиҳаъ. Инна фиъ зәлика ла аята-л ли қавми-й
ясмаъун. 65.**

**65. Ва Аллоҳ аз Осмон обро фуруд овард, пас, ба сабаби он (об)
Заминро баъди марги он зинда сохт. Ҳаройина, дар ин кор
гурӯҳеро, ки мешунаванд, нишона аст.**

Ояти мазкур бори дигар ба неъматҳои Парвардигор, ки ба бандагон ҳада шудааст, ишора карда фармудааст, ки Худованд Зотест, ки аз осмон об (борон)-ро мефиристад ва ба василаи он замини мурдаи солҳои сол хушида зинда мешавад. Албатта, дар ин ҳодисаҳо ҷиҳати шинохтани бузургии Аллоҳтаъоло барои шахсоне, ки чашми хирадашон биност ва ӯши ақлашон шунавост, нишонаҳо равшану ҳувайдост. Агар чунин кас бо таваҷҷуҳи қалбӣ ва бо инсоф ба маънои Қуръон назар кунад, агар ҷоҳил бошад, олим, агар мурдадил бошад, барои фаҳми маънои он дилаш зинда ва омил хоҳад шуд.

وَأَنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نَسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِمْ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ

لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ

Ва инна лакум фи-л-анъами ла ӯибрах. Нусқикум-м мим ма фи бутуниҳи мим байни фарси-в ва дами-л лабанан холисан сәига-л ли-ш шарибин. 66.

66. Ва ҳаройина, дар ҷаҳорпоён барои шумо панде ҳаст, аз он ҷи дар шиками вай аст, аз байни саргин ва хун шири холис ба шумо менӯшонем, ки ошомандагонро гуворо бошад.

Дар ояти қаблӣ яке аз неъматҳои бузургтарини Аллоҳ таъоло – об, ки мояи асосии ҳар мавҷуди зинда, махсусан инсон аст, қайд шуд. Ояти мазкур ба неъматҳои дигари хеле муҳими Аллоҳ таъоло, яъне шир ва тарзи офариниши он ишора менамояд. Дар ин оят муъҷизаи бузурги илмӣ нуҳуфта аст. Дар он аз чигунагии илмии пайдоиши шир дар пистони ҳайвонот суҳан меравад.

Хулосаи илмии ин раванд, ки дар асрҳои 20–21-ум ҳосил шудааст мухтасаран чунин аст: ғизои ҷаҳорпоён растанӣ ва маҳсулоти он аст. Хӯроки истеъмолшуда асосан дар ишкам ҳазм мешавад, яъне моддаҳои гуногуни кимиёвие, ки аз ғадудҳои ҳайвон ҷудо мешаванд, ба хӯрок таъсир карда, як омехтаи махсус ҳосил мешавад. Он омехта бо воситаи «ҳазорхона»-и ишкам ба рӯда мегузарад. Агар ба омехта дар ин давра назар андозем, на ба хун монанд аст ва на ба шир, шаръан ӯ чизи палид аст, ки саргин ном дорад. Худованд бо қудрати беҳамтои Худ ҷисми ҷаҳорпоёнро чунон офарида аст, ки аз ғизои истеъмолшуда; дар даҳон, сурхрӯда, ишкамба, ҳазорхона ва рӯда ҳазорҳо намуд моддаҳои

гуногуни барои ҳаёт лозимӣ ба воситаи ҷаббиш ба хун мегузаранд. Он моддаҳо бо хун ба чигар ва дигар узвҳо интиқол мешаванд. Дар онҳо ин моддаҳо, аз ғашҳо тоза мегарданд, дар навбати худ ба дигар чизҳои барои ҳаёт лозимӣ табдил мешаванд, ки асоситарини онҳо хун аст. Хун низ чизи шаръан палид аст. Хун ба воситаи рағҳо ба ғадудҳои ширистеҳсолкунанда ба пистон интиқол мешавад, ва он ба шир мубаддал мегардад, ки шаръан ҳалол аст.

Акнун бармегардем ба шарҳи матни ояи мазкур. Дар аввали он Худованд фармудааст, ки дар ҳақиқат дар ҷаҳорпоён низ барои шинохтани сифатҳои Аллоҳ таъоло барои шумо панду ибрате ҳаст. Дар давоми оят омада аст, ки аз он чи дар шиками вайҳост, яъне аз таркиби ҳазмшудаҳо ва хун барои нӯшидани шумо шири холис пайдо мекунем ки рангу бўи онҳоро надорад.

Дар охири оят қайд мегардад, ки он шир барои ошомандагон форуму гуворост.

Ҳар касе каме тафаккур кунад ва маънои матни оятро бо натиҷаи илмии асри мо (яъне асри XXI) муқоиса кунад ва боинсофона хулоса барорад, дар ҳақиқат панд мегирад. Файр аз Аллоҳ таъоло кӣ метавонад аз таркиби равс (саргин) ва хун шири покиза, серғизо ва гувороро ҳосил кунад? Ҷавоб якҷост. Фақат ва фақат Аллоҳи якка ва ягона соҳиби ин сифатҳои беҳамтост.

Ояи зер, давоми ояи қаблӣ буда, далел ва тасдиқи онро дорад, ки Худованд Зотест, ки фақат Ӯ лоиқи парастииш аст.

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

**Ва ми^н ҷама^роти-н-наҳ^ли ва-л-аън^аби таттаҳиз^уна
минҳу сакара-в ва ризқан ҳасан^а. Инна ф^и з^алика ла
а^йта-л ли қавми-й^й яъқил^ун. 67.**

**67. Ва аз меваи дарахтони хурмо ва дарахтони ангур ҳам шароби
масткунанда ва ҳам рӯзии ҳалол месозед. Ҳаройина, дар ин кор
гурӯҳеро, ки бо хирад дармеёбанд, нишонаҳост.**

Ба хонандаи гиромӣ ёдовар мешавем, ки нозилшавии ин оят қабл аз ҳаром ҳукм шудани шароб буд ва ин аввалин ояте, аст, ки аз мастиовар будани шароб ёдовар мешавад.

Дарахти хурмо ва дарахти ангур низ аз неъматҳои Худоанд, ки ба бандагони Худ ҳадя намудааст. Агар эътибор дода шавад, онҳо ва меваҳои онҳо низ муъҷизаанд. Аз меваи онҳо инсон метавонад бо коркарди махсус барои худ ҳам шароби масткунанда истеҳсол мекунад ва ҳам ризқи некӯ (ҳалол) мисли: шарбат, сирко, мавиз, меваи хушк ва ғайра.

Хулоса, Худованд ин гуна мевачотро дар ихтиёри инсонҳо қарор дод, инсон метавонад гоҳо аз онҳо шароби масткунандаи зиёновар ҳосил кунад, ё аз онҳо ризқи поку покиза ба даст оврад. Албатта, дар маънои матни ин оят барои мардуме, ки ақлу хиради худро дуруст кор мефармоянд, нишонаи дигарест аз қудратҳои Парвардигор, ки бар вучуди ягонагии ӯ далолат мекунад.

Дар ҳадиси шариф омадааст, ки ҳангоми нузули ояти мазкур Пайғамбар (с) фармудаанд: **«Парвардигоратон барои таҳрими шароб (масткунанда) муқаддимаҳо пешбинӣ кардааст».**

Ибни Аббос (р) дар шарҳи дар калимаҳои паи ҳам чидашудаи «масткунанда» ва «ризқи некӯ» чунин гуфтааст: «масткунанда» - самара ва маҳсули ҳаром (аз меваи ҳалол) аст ва «ризқи некӯ» - мева ва маҳсули ҳалол аст.

Бардоштҳои ғоиданок аз ин оят: 1.Ояти мазкур яке аз аввалин оятест, ки дар Қуръони карим дар бораи нӯшобаҳои масткунанда (алкулӣ) нозил шудааст. 2. Агарчи дар ин оят дар бораи нӯшобаҳои мастовар сароҳатан ҳукме нашуда бошад ҳам, локин дар тарзи нигориш пай дар пай истифода шудани калимаҳои «шароби масткунанда» ва «ризқи некӯ» ишораи нозук ва муҳимме ҳаст ва барои аҳли хирад ҳушдор медиҳад, ки баъди нузули ин оят, дар оянда оятҳои нозил мешаванд, ки ба ҳаром будани нӯшобаҳои алкоғолий ошкоро далолат мекунад. 3. Дар ҳукм байни нӯшобаи мастовар, ки аз хурмо, ангур, гандум, ҷав, ҷуворимакка ва асал гирифта шавад, фарқе нест.

Барои фаҳми бештар ба оятҳои 34-35-36-уми сураи «Ё Син» муроҷиъат шавад: Валлоҳу аълам.

Ояти зер барои ибрат гирифтани бандагон далели дигарест аз қудрату ҳикмати Парвардигор.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا

يَعْرَشُونَ ﴿٦٨﴾

**Ва авҳа Раббука ила-н-наҳли ани-т-тахизу мина-л ҷибали
буйута-в ва мина-ш-шаҷари ва мим маъ яъришун. 68.**

**68. Ва Парвардигори ту ба сӯйи занбӯри асал илҳом фиристод, ки
аз кӯҳҳо ва аз дарахтон ва аз он ҷӣ мардум бино мекунад, хона
бисоз.**

Дар ояти мазкур калимаи «ваҳй» ба маънои истилоҳи шаръии хеш истифода нашудааст, балки ба маънои луғавӣ истифода шудааст, яъне ба таври пинҳонӣ расонидани амри хосе ба мухотаб. Аз ин сабаб ҳангоми тарҷима дар инҷо калимаи «илҳом» истифода шуд.

Дар ояти мазкур Худованд аз занбӯри асал сухан ба миён оварда, фармудааст, ки Парвардигори ту ба занбӯри асал илҳом фиристод, ки дар равзанаҳои кӯҳҳо дар ковокии танаи дарахтон ва дар сохтмонҳое, ки фарзандони одам аз ҷӯб ва ғайра месозанд, хонаи худро интиҳоб кун. Занбӯри асал яке аз ҳашарот буда, бо илҳоми Худовандӣ дар ҷойҳои ишорашуда хонаҳои худро месозад.

Занбӯри асал аз назари ташкили зиндагии худ дар байни ҳашарот ҷойи махсус дорад. Аҷоиботи тарзи зиндагии занбӯри асал аз низоми ҷамъиятии ташкили зиндагияшон муайян мешавад. Тартиби зиндагии ҷамъиятии ин ҳашарот ба низоми зиндагии инсонҳо монанд аст.

Дар як лона (хона) занбӯрҳо ба занбӯри бузург, ки дар истилоҳи занбӯрпарварон «Малика» ном дорад, итоат мекунад. «Малика» фармондеҳ-сардори як оила аст. «Малика» дар 3 ҳафта аз 6000 то 12000 дона тухм мегузорад. Занбӯрҳо аз ҷиҳати иҷрои вазифаашон ба гурӯҳҳо ҷудо мешаванд. Гурӯҳе аз мум лоначаҳо месозанд, гурӯҳе ба тарбияи тифлон машғуланд, гурӯҳе аз растаниҳо шира ва гарди гул мечинанд. Гурӯҳе мутасадди нигоҳдории ҳарорати муътадил дар хонаанд. Гурӯҳе назди дари хона посбонӣ мекунад, гурӯҳе ба ғизодиҳии «Малика» овораанд ва ғайра. Ҳеҷ занбӯре аз низоми муайянкардаи «Малика» берун намеравад. Ҳатто агар занбӯре ба ҷои шира ва гарди гул, чизи нолозимро орад, «посбонон» вайро ба хона даромада ҳам намонанд ва бо фармон «Малика» ин занбӯрро ба қатл мерасонанд.

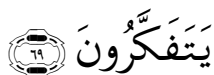
Лоначаҳо ба таври ҳайратовар бо ҳам баробар буда, дар шакли призмаҳои шашкунча сохта мешаванд. Андоза ва кунҷи онҳо аз ҳам заррае фарқ намекунад. Занбӯр ақл ва фаросат надорад. Пас ин тартиб ва низоми «оқилона» ва «бо тадбир» аз

кучост? Ин тарзи ташкили зиндагии аҷоибӣ ҳайротовар нишонаест аз мавҷудияти Аллоҳи Қудратманду Олиму Ҳакими якка ва ягона ки Офаранда ва идоракунандаи мавҷудоти олам аст.

Ояти зерин давоми мавзӯ аст.

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًّا ۖ تَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا

شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ

**Сумма кули миъ кулли-с-самароти фаслуки субула
Раббики зулула. Яхручу миъ бутуниҳа шаробу-м
мухталифун алвāнуҳу фиҳи шифау-л ли-н-нāс. Инна фи
зāлика ла āята-л ли қавми-й ятафаккарун. 69.**

**69. Сипас, аз ҳар чинси меваҳо бихӯр ва дар роҳҳои Парвардигори
хеи ромшуда бирав. Аз шиками ин занбӯрон ошомидание
бармеояд, ки рангҳои он гуногун аст. Дар он ошомиданӣ барои
мардум шифост, ҳаройина, дар ин кор барои ҷамъияте, ки аҳли
фикранд, нишона аст.**

Дар ин оят Худованд хабар медиҳад, ки Мо ба занбӯри асал илҳом кардем, ки аз меваи (гули) ҳар наботот (растаниҳо, дарахтон) бихӯрад ва ба роҳҳои Парвардигори худ ромшуда биравад.

Муфасссирони муҳтарам мегӯянд, ки дар ибораи «аз ҳар маҳсулот» гул ва меваҳои ҳамаи ҷаҳон нест, балки он набототе аст, ки аз истифодаи онҳо мақсад ба даст ояд.

Онгоҳ роҳроеро, ки Парвардигорат ба ту шиносонида ва омӯзиш додаст, бипаймо ва ҳангоме, ки аз мева ва гулҳо баҳра гирифтӣ, бо ҳамон роҳҳо ромшуда фармонбардорона бозгард.

Мутахассисон мушоҳида намудаанд, ки занбӯри асал барои таъмини ғизои худ то 22 километр роҳ мепаймояд ва бе ҳеҷ роҳгумкунӣ боз ба хонааш бармегардад.

Сипас дар давоми ояти мазкур Худованд мефармояд, ки аз шиками занбӯри асал шароби ошомидание (асале) берун меорем, ки рангҳои гуногун дорад ва дар он барои шумо шифо вуҷуд дорад.

Мутахассисон мушоҳида кардаанд, ки сабаби гуногунии рангҳои асал, гуногунии растаниҳо аст. Ба замми он, ки асал ғизои лазиз ва пурқувват аст, инчунин барои бисёре аз бемориҳо сабаби шифо ҳам ҳаст. Инчунин хизмати занбӯри асал дар гардолудкунии (бордоркунии) гули растаниҳо беҳамтост.

Дар қисми охири ояти мазкур Аллоҳ таъоло мефармояд, ки бегумон дар ин (аҷоиботи офаридашудаи) занбӯри асал, дар тарзи ҳайратангези низоми зиндагии он ва дар хислатҳои асале, ки истеҳсол мекунад, барои мардуме, ки фикр меkunанд ва афкорашонро ба аҷоиботи санъати офариниши Худои Пок ва Беолоиш равона меkunанд, аз мавҷудияти Аллоҳи яккаву ягона ва Олиму Қодиру Тавоно нишонае аст ошкор!

Дар ҳақиқат бо мушоҳидаи ин тартиби аҷоиби зиндагӣ ва кордонии занбӯри асал ҳар инсони оқил ҳайрон мемонад. Пас инсоне, ки ақал дорад ва дар бораи он чӣ мушоҳида кард, фикр кунад ба хулосае меояд, ки Офаридгори якка ва ягонае мавҷуд аст, ки дар Илм, Қудрат ва Тавоногӣ беҳамтост. Агар як ҳашарот то ин дараҷа ба фармони Парвардигор итоат кунад, саркашӣ ва ба амрҳои Аллоҳ таъоло нофармонии инсон камоли нодонӣ, беақлӣ ва зулм аст. Пас, мартабаи ин гуна инсонҳо назди Худованд аз мартабаи як ҳашарот ҳам паст аст!

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفَّيْكُمْ ۚ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرَدُّ اِلٰى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لَكُمْ لَا

يَعْلَمُ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٧٠﴾

**Валлоҳу халақакум сўмма ятаваффākум. Ва минкум ма-й
юрадду илā арзали-л ъумури ли кайлā яълама баъда
ъилмин шай-ā. Инналлоҳа Ёалимун Қадир. 70.**

70. Ва Аллоҳ шуморо биёфарид, боз шуморо бимиронад ва аз шумо касе ҳаст, ки ба сўйи хортарин давраи зиндагонӣ рад карда шавад, то ки баъд аз донишдан чизеро надонад. Ҳаройина, Аллоҳ донову тавоност.

Ояти мазкур эътибори инсонро, ба бузургтарин неъмат ба ӯ атошуда (ҳаёт) ҷалб намуда мефармояд, ки Худованд Зотест, ки шуморо офарид, бояд ба Офаридгори худ имон оред, шукр кунед, Ёро холисона ибодат кунед. Сипас Ё таъоло боз шуморо мемиронад, ёро дар чунин сифатҳо (офаранда ва миронанда) бояд

шиносед. Афсӯс, ки аксари мардум ба шинохтани Худованд кӯшиш намеkunанд. Бинобар ин, гунаҳқору ношукру кофир мешаванд. Дар ҷумлаи дуввум омадааст, ки Худованд баъзе инсонро ба пиронсолӣ ба хортарин даври умр мерасонад, ки қуввати ҷисмонӣ ва хотирааш суст мегардад. Аз дидани чунин пирҳои фартут бояд ибрат гирифт.

Икрима (р) гуфтанд: «Касе ба Қуръонхонӣ машғул бошад, кораш ба инчо намерасад». Дар ҳадиси шариф бо ривояи Имом Бухорӣ аз Анас (р) омадааст, ки Расулуллоҳ (с) чунин дуо мекарданд: **«Аъзуз бика минал бухли вал касали вал ҳирами ва арозилл ӯмури ва азобил қабри ва фитнатид-даҷҷоли ва фитнатил маҳё вал мамот»**. «Худоё ба Ту панноҳ мебарам аз бухлу танбалию фартутӣ, ва аз хортарин давраи умр ва азоби қабр ва аз фитнаи даҷҷол ва аз фитнаи зиндагӣ ва марг».

Дар ҷумлаи охири ояти мазкур омадааст, ки қатъан, Худо донову тавоност. Оре! Худованд, чигунае ки бихоҳад, ҳоли инсонро тағйр медиҳад ё инсонро ҳангоми соҳиби қувват ва солим буданаш, гирифтори марг мегардонад ё бо мурури замон пири фартут гардонида ба хортарин ҳол меорад, зеро ӯ донову тавоност ва ин ҳама қудрат аз ихтиёри инсон берун ва дар ихтиёри ӯст.

Хулоса, Худованд шуморо офарид, чун вақти маргатон фаро расад, руҳи шуморо мегирад. Маълум аст, ки инсон офарандаи ҳаёт ва марг ва миқдори тӯли ҳаёти худ нест. Ин Худованд аст, ки донову қодир аст, ҳама қудратҳо дар ихтиёри ӯст бо ҳар миқдоре, ки салоҳ бинад, ба бандааш умр мебахшад ва агар лозим донад, мегирад. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِينَ فُضِّلُوا

بِرَادَىٰ رِزْقِهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ ۚ أَفَبِعِنَمَةِ اللَّهِ

تَجَحَدُونَ

Валлоҳу фаъззала баъзакум ъалā баъзин фи-р-ризқ. Фа ма-л-лазина фуззилу би рōдди ризқиҳим ъалā mā малакат

**аймāнуҳум фа ҳум фйҳи савāъ. А-фа би ниъматиллāҳи
ячҳадун. 71.**

**71. Ва Худо баъзеи шуморо бар баъзе дар рӯзӣ бартарӣ дод, пас,
ононе, ки афзунӣ дода шудаанд, намехоҳанд бар онҳое, ки
дастҳояшон молики онҳо шудааст, рӯзи худро бозгардонанд, то
бардагону соҳибони онҳо дар рӯзӣ яксон бошанд. Оё неъматии
Парвардигорро инкор мекунанд?!**

Аз оятҳои аввали сура то ҳол гоҳ зимнан, гоҳ сароҳатан зикр шуд, ки Худованд барои бандагони Худ ризқу рӯзӣ ва неъматҳои бе ҳисоб додааст. Аммо зиёд ё кам кардани ризқу- рӯзӣ дар ихтиёри банда нест. Ин Худованд аст, ки баъзеро ризқу рӯзи зиёд медиҳад ва баъзеро чунон танг мегардонад, ки қариб аст, ки қути лоямути худро ҳам намеёбад.

Ба қавли баъзе аз муфассирон: «Худованд Зотест, ки якеро молик (шоҳ) дигареро мамлук (барда) гардонидаст. Онҳо шабу рӯз барои моликон кор мекунанд. Чаро мушрикон баъзе аз чаҳорпоён, ё баъзе аз зироъати худро ба бутҳои сангину чӯбин, ки камтарин таъсире дар зиндагии инсон надоранд назр мекунанду ба харҷ мерасонанд? Чаро ҳозир нестанд қисме аз дороии худро ба он бардагони худ, ки шабу рӯз ба онҳо хизмат мекунанд, сарф кунанду онҳоро дар молҳои худ шарик бисозанд? Оё аз Аллоҳ таъоло будани ин неъматҳоро инкор доранд? Агар аз Аллоҳ донанд, бояд дар роҳе, ки розигии Аллоҳ дар он аст, сарф кунанд. Чаро мушрикону амсоли онҳо дар фикри ба даст овардани ризои Аллоҳ нестанд? Модоме розӣ нестанд, ки ғуломони худро дар молҳои худ, шарик бисозанд, то зиндагии онҳо бо ҳам яксон бошад, пас чаро касеро, ё бутеро, ё дигар ашёро шарики Худо қарор дода мол сарф мекунанд?»

Хулоса, касе моли худро, хоҳ ӯ мушрик бошад ё ғайр, дар роҳи ботил сарф мекунад, оё фикр намекунанд, ки ин амал маънои онро дорад, ки неъматии Худовандро мункир шудааст?

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّجَعَلَ لَكُم مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ

بَيْنَ وَحَفْدَةٍ وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ

اللَّهُ هُمْ يَكْفُرُونَ

Валлоҳу чаъала лакум-м мин аифусикум азвāча-в ва чаъала лакум-м мин азвāчикум банӣна ва ҳафадата-в ва разакакум-м мина-т-таййибāt. А-фа би-л-бāтили юьминӯна ва би ниъматиллāҳи ҳум якфурӯн. 72.

72. Ва Аллоҳ барои шумо, аз чинси шумо занонро офарид ва барои шумо аз занони шумо писарону наберагонро офарид ва шуморо аз покизаҳо рӯзӣ дод. Оё ба ботил муътақид мешаванд ва ба неъматии Худо носипосӣ меkunанд -

Ояти мавриди назар мисли оятҳои қаблӣ бо исми Аллоҳ шурӯъ шуда, баъзе неъматҳои Худовандро баён карда, ишора бар он дорад, ки бояд инсон аз чизҳои покизае, ки Худованд офаридааст, истифода кунад. Дар оғоз ба чуфти ҳалол, фарзанд ва ба набера ишора карда фармудааст, ки Аллоҳтаъоло Зотест, ки бо меҳрубонии Худ барои шумо аз худи шумо (яъне чинс ва навъи шумо) ҳамсароне офарид, ки моёи улфат ва муҳаббату оромии шумоанд. Агар ҳамсарон аз навъи шумо офарида намешуд, маълум аст, ки улфату муҳаббат миёни шумо пайдо намешуд. Ҳамчунин Худованд аз занҳои шумо барои бақои насли шумо фарзандон ва наберагон офарид, то дар ивази ин ҳама неъматҳо Худовандро шукр гӯед. Сипас фармудааст, ки Худованд аз чизҳои покиза барои шумо ризқ дод. Оре! Калимаи Тоййибот (покизаҳо) шакли ҷамъ дошта, ба маънои васеъ ҷанбаи моддӣ, маънавӣ, фардӣ иҷтимоӣ ва ғайра дорад.

Хулоса, чаро мушрикони ин ҳама бузургию додагҳои Худоро нодида гирифта, ба ботил (бут)-ҳо имон меоранду неъматҳои Худовандро инкор меkunанд? Ин чӣ гуна ҳукмбарорӣ аст, ки инсон сарчашмаи неъматҳоро фаромӯш кунаду ба суроғи чизе биравад, ки дар ҳама ҷиҳат оқиб буда, ҳатто ғубори тани худро пок карда натавонад?

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ

**Ва яъбудуна ми^н дуниллаҳи ма^л ла^л ямлику лаҳум ризқа-м
мина-с-самāvāti ва-л-арзи шай-а-в ва ла^л ястат^иъун. 73.**

**73. ва ба чуз Худо касеро мепарастанд, ки барояшон на аз
осмонҳо ва на аз Замин чизе рӯзи дода наметавонад ва қодир ҳам
намешавад?**

Аз ин рӯ, ояти мазкур бо як лаҳни дилкубкунанда ба маломати мушрикони пардохтааст. Зеро онҳо қизҳоеро мепарастанд, ки на танҳо дар осмонҳо ва Замин соҳиби ризқу рӯзии онҳо нестанд, балки ҳеҷ ризқу рӯзии онҳоро халқ карда наметавонанд ва дар сарнавишти суду зиёни онҳо нақши муассире надоранд. Он қатраҳои бороне, ки аз осмон меборад, он растаниҳое, ки аз замин мерӯянд ва он шуҳои Офтобу Маҳтобе, ки ба онҳо ва ба олами ҳастӣ нур мепошад, оё дар ихтиёри бутҳост? Охир бутҳо як чӯб, ё санги бечонанд, шуъур надоранд, пас чӣ тавр ин ҳама коинот дар ихтиёри онҳо будааст? Чаро ин мушрикони хуруфотпарастӣ мутаъассиби ҷоҳилу бе андеша Худоро бе шарик парастид намекунанд? Чаро онҳо Худоеро, ки барои онҳо аз ҷинси худашон, (то ин ки наслаш аз рӯи замин нест нашавад) ҷуфташонро офарид ва ба онҳо фарзанду набеаю абера дод, ризқу рӯзии пок расонд, монда назди дигар чиз сар ба сачда мениҳанд? Бутҳо киро ризқу рӯзи дода тавонистанд?

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

**Фа ла таърибу^л лиллаҳи-л-амсāl. Инналлоҳа яъламу ва
антум ла таъламу^н. 74.**

**74. Пас, барои Худо масалҳо баён макунед! Ҳаройина, Худо
медонад ва шумо намедонед.**

Мушрикони тарзи парастиди худро гӯё бо фалсафабофиҳои ҳаёли ва пуч асоснок намуда меҷуфтанд, ки мардуми оддӣ ба подшоҳон талаби худро бевосита расонида наметавонанд, балки ба наздикони подшоҳ муроҷиат мекунанду онҳо талаби мардумро ба подшоҳ мерасонанд. Пас, Худои олам хеле бузург ва баландмартаба аст, инсон наметавонад бевосита Худоро парастид кунад, аз ин сабаб бояд бутҳо ва ситорагонро восита намуда ба Худо наздик шавад. Ҳоло ояти мазкур чунин ақидаро нарасонид, рӯи он хати бутлон кашида, гуфтааст, ки барои Худованд мислу монанд қарор надихед. Шумо аз рӯи ҷаҳолат ҳеҷ

чизро надониста ва нафаҳмида, барои ӯ таъоло масал мезанеду ҳамто интиҳоб мекунад. Ин Худовандаст, ки медонад ва ҳақ дорад зарбулмасалеро бизанад, ки ба ҳақиқат наздик бошад, на шумо!

Барои фаҳми бештар ба ояти 4-уми сураи «Ихлос» ва ба ояти 11-уми сураи «Шӯро» муроҷиъат шавад.

Инак то ҳикмати ин оят фаҳмида шавад, дар оятҳои зер ду зарбулмасали саҳеҳу ба ҳақиқат наздик пешниҳод шудааст.

﴿ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّْا

رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ ۚ الْحَمْدُ لِلَّهِ

بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٥﴾

✽ **Зарабаллоҳу масалан ъабда-м мамлука-л лā яқдиру ъалā шай-и-в ва ма-р-разақнаҳу миннā ризқан ҳасанā фа ҳува юнфику минҳу сирра-в ва ҷаҳро. Ҳал яставун. Ал-ҳамду лиллāх. Бал аксарухум лā яъламун. 75.**

75. Баён кард Худо масали бандаи мамлукеро, ки бар ҳеҷ чиз тавоноӣ надорад ва касеро, ки ўро аз назди Худ рўзиш нек додем, вай аз он рўзӣ пинҳону ошкоро харҷ мекунад: оё (ин ду) баробар мешаванд? Ҳама ситоиш Худойрост, балки аксари мардум намедонанд.

Худованд барои рад ва ботил сохтани ақидаи нодурусти мушрикони дар ин оят ва ояти баъдӣ бо овардани ду мисол ҳоли ду гурӯҳ (муъмин ва мушрик)-ро мушаххас сохтааст. Дар нахустин масал чунин гуфтааст, ки шахси барда (ғулом) ва дар ихтиёри соҳибаш буда, чун асир ба ғайри хизмати мавлои худ ҳеҷ молу мулкро соҳиб нест. Агар чизеро дар ихтиёр дошта бошад ҳам, он аз худӣ ӯ нест, сарф кунад ҳам, самараи сарфи ӯ, чи дар дунё, чи дар охира, хоҳ барои савоб бошаду хоҳ барои шуҳрату ном ба мавлои худ мерасад, на ба ӯ. Аммо касе, ки озод аст ва Худованд ўро соҳиби моли фаровон гардонидаст, дар роҳҳои хайр ва писандида ҳаргуна ва ҳар вақте, ки хоҳад, пинҳон ё ошкор аз молаш сарф мекунад. Оё ин ҳарду бо ҳам баробаранд, оё байни ин шахс ва шахси барда (ғулом) фарқе ҳаст? Оре! Фарқи калон аст. Ин ду ҳаргиз баробар нестанд. Ин аст фарқ байни Худованди

ризку рӯзидиҳанда, зиндакунандаву миронанда ва бутони бечон. Маънои фарқ байни муъмин ва мушрик ҳам ҳамин аст. Барои тақдими чунин зарбулмасали фаҳмо Алҳамдулилоҳ, (ҳамду сано ва сипосҳо мар Худойро), локин аксари онҳо (мушрикони) намефаҳманд, ки ин неъматҳоро Худои ягона додааст, то Ёро холисона парастид кунанд. Ояти зер зарбулмасали дувумро баён мекунад.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ
وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ خَيْرٌ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ
وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

**Ва ӓарабаллоҳу маӓала-р-рачулайни аҳадуҳумӓ абкаму лӓ
яқдиру ӓала шай-и-в ва ҳува каллун ӓала мавлаҳу айнама
юваччихҳу лӓ яъти би хайр. Ӕал яставӓ ҳува ва ма-й
яъмуру би-л-ӓадли ва ҳува ӓала сироти-м мустақим. 76.**

**76. Ва Худованд масали ду марди дигареро баён кард, ки яке аз
онҳо гунг аст, бар чизе қудрат надорад ва ӯ бар хоҷаи худ бори
гарон аст, ҳар куҷо, ки ӯро фириштад, аз он ҷо ҳеҷ неки наёрад.
Оё ин шахс ва касе, ки мардумро ба адл мефармояд ва худаиш бо
роҳи рост аст, баробар аст?**

Худованд дар ин оят ду намуд инсонро: яке шахси бутпараст ва дигаре муъмини ростинро зарбулмасал оварда, шахси бутпарастро ба шахси гунги модарзод ва шахси муъминро ба як шахси озоде, ки худ дар роҳи рост асту доимо бо адлу дод даъват мекунад, ташбеҳ карда фармудааст, ки шахси гунги модарзод одатан кар ҳам ҳаст, аслан барои хӯҷаини худ як бори зиёдатӣ аст. Ё барои соҳиби худ ягон суди дилхоҳе намеорад, агар барои иҷрои коре ӯро фириштад, корро хуб анҷом дода наметавонад.

Хулоса, ӯ аз сифатҳои инсони солим бархурдор нест. Оё чунин шахс ба он касе, ки забони фасеҳу гӯё, гӯши шунаво дорад ва ҳамеша дар роҳи рост қарор дошта, бо адлу инсоф ҳазорон мардумро ба роҳи рост даъват мекунад, баробар аст? Ӕаргиз онҳо бо ҳам баробар нестанд! Ӕадаф аз ин гуна зарбулмасалҳо баробар набудани Аллоҳтаъолост бо бутони безабону беихтиёр ва

нотавоне, ки мушрикони онҳоро шарикӣ Худои субҳон медонанд. Валлоҳу аълам.

وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمَحِ الْبَصْرِ اَوْ

هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٧٧﴾

Ва лилләҳи ғайбу-с-самāvāti ва-л-арз. Ва мӓ амру-с-сāъати иллā каламҳи-л-басари ав ҳува ақраб. Инналлоҳа ъалā кулли шай-иӢ қадир. 77.

77. Ва илми пинҳонии осмонҳо ва Замин аз онӣ Аллоҳ аст. Ва нест кори қиёмат (пеши қудрати Ӯ) магар монанди як чашм бо ҳам задан, балки наздиктар аст. Харойина, Худованд бар ҳама чиз тавоност.

Касоне, ки ба мавҷудияти Худои якка ва ягона ва илму қудрати Ӯ таъоло мункиранд, кофиру мушриканд. Онҳо бояд ин оятро мутолиъа кунанд, ки Аллоҳтаъоло дар он аз камоли қудрати илми Худ хабар додааст. Аллоҳтаъоло Зотест, ки илми ғайби осмонҳо ва замин хосси Ӯст. Ҳеҷ кас дар чунин сифат ба Ӯ таъоло шарик ва ҳамто шуда наметавонад. Ӯ таъоло бо илми худ дар ҳама ҷо ҳозир аст. Яке аз ин илмҳо соати (вақти) барпошавии қиёмат аст, ки мардум аз кай омадани он соат бисёр мепурсанд. Соати (вақти) барпошавии қиёматро танҳо Аллоҳ таъоло медонад. Илми он аз инсонҳо пинҳон (ғойб, ғайб) аст. Фаро расидани рӯзи (соати) қиёмат дар суръат ва шитоб ҷуз муҳлати як чашм задан нест, балки аз он ҳам наздиктар аст. Бе ягон шубҳа қиёмат наздик аст. Ҳамин, ки Аллоҳтаъоло гӯяд: «Шав» дарҳол- дар як мижа задан, балки аз он ҳам тезтар барпо мешавад. Аз омадани он ғофил набояд шуд. Худованд бар ҳама қодир аст.

Хулоса, ояти мазкур барои касоне, ки ба барпошавии қиёмат ва зинда гардонидан баъд аз миронидан мункиранд ва мегӯянд: «Мо мурему хок шавем ва шамол зарроти хоки моро дар ҳар гӯшаи замин пош диҳад, зарраҳо чӣ тавр ҷамъ мешаванду боз ҷисми мо мисли пештара мегардад?». Ё мегӯянд: “Агар мо фаразан аз нав зинда шудем, амалҳои ба дасти фаромӯшӣ супурдашудаи моро чӣ касе мавриди баррасӣ қарор медиҳад?” Посухи онҳо ин аст, ки онҳо ба ин, ки Аллоҳ таъоло илми пинҳонии (ғайби) ҳама осмонҳо ва заминро медонад ва Ӯ бар ҳама чиз қодир аст, имон надоранд.

Агар имон медоштанд, ингуна сухан аз забони онҳо гуфта намешуд.

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ

الْسَّمْعَ وَالْأَبْصَرَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾

Валлоҳу ахраҷакум-м миъ бутуни уммаҳа̣тикум ла таъламуна шай-а-в ва ҷаъала лакуму-с-самъа вал-абсора ва-л-аф-идата лаъаллакум ташкурун. 78.

78. Ва Худованд шуморо аз шиками модаронатон берун овард, ки чизро намедонистед ва барои шумо шунавоӣ ва ҷашмҳо ва дилҳо пайдо сохт, то шояд, ки шумо шукр кунед.

Ояти мазкур як дарси Худошиносӣ буда, бо зикри неъматҳои гуногун пардохтааст. Дар баҳши нахустин ба неъматҳои илм ишора карда, фармудааст, ки дар ҳоле ки шумо ҳеҷ чизро намедонистед, Худованд шуморо аз шиками модаронатон берун овард. Албатта, дар он муҳити маҳдуд (шиками модар) нодон будед. Локин бо иродаи Худованд чун фарзанди инсон ба дунёи рӯшан омадед, дигар бардошти он нодонии дохили батни модар барои шумо мумкин набуд. Аз ин рӯ то шояд илм - дониш андӯzed ва неъматҳои бузургро дарк кунед ва шукронаи бахшандаи ин неъматҳо -ӯ таъолоро ба ҷо оред, Худованд ҷашму гӯшу ақро дар ихтиёри шумо гузошт.

Ояти зер бори дигар эътибори инсонро ба он ҷалб мекунад, ки инсон ба андеша метавонад қудратҳои Аллоҳтаъолоро фаҳм кунад.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ

﴿٧٩﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ

Алам ярав ила-т-тайри мусаххароти̣н фӣ ҷавви-с-самъи ма̣ юмсикухунна иллаллоҳ. Инна фӣ зāлика ла айāти-л ли қавми-й юьминун. 79.

79. Оё ба сӯйи мургони ромшудаи дар ҳавои Осмон нанигаристанд? Онҳоро ба гайри Аллоҳ касе нигоҳ намедорад. Ҳаройина, дар ин кор барои гурӯҳе, ки имон меоранд, нишонаҳо ҳаст.

Худованд дар ин дунёи паҳновару аҷоиб сирҳои бузург дорад. Дар ин оят зикри яке аз онҳо ба миён омадааст. Худованд фикру андешаи инсонро ба сӯйи паррандагони осмон ҷалб намуда фармудааст, ки оё ба паррандагоне, ки дар осмон парвоз доранд, нигоҳ намекунанд, то фаҳманд, ки онҳо чӣ гуна бар хилофи қувваи ҷозибии замин дар парвозанд? Кӣ ҳавои тунук ва латифро барои парвози онҳо мусаххар (тобеъ, мувофиқ) гардонидааст? Ба онҳо кӣ болу пар додааст? Қонунҳои ҳаракат дар ҳаво (аэродинамика)-ро кӣ офаридааст? Кӣ тарзи дурусти истифода аз ин қонунҳоро, яъне тарзи парвозро ба паррандагон омӯхтааст? Ба ин саволҳои зикршуда ва садҳо дигар саволҳои, ки аз мушоҳидаи парвози паррандагон пайдо мешаванд, ҷавоб яктост: Аллоҳи яккаву ягона, ки олиму қодиру тавоност.

Дар поёни оят омадааст, ки дар мушоҳидаи ин ҳодиса барои касоне, ки ба Худованд имон доранд, нишонаҳои қудрати Парвардигор ошкоро маълум аст. Оре! Онҳо ба чашми худ ба ҳаво менигаранд, бо дидани чунин нишонаҳо имонашон қавитар мегардад. Мутаассифона, парвози паррандагонро дар ҳаво мебинему ба мо одат шудааст, ки чандон андеша намекунем. Даҳриҳо (материалистон, моддигароён) бошанд, ин қонуни табиат аст мегӯянд, локин қонуни табиатро кӣ офарид? Онҳоро барои паридани паррандагон кӣ мувофиқ кард? Барои чӣ на ҳама парида метавонанд?

Хулоса, ҳеҷ кас чуз Худо ба ин кор қодир нест. Оятҳои баъдӣ аз хонаҳои мардум ҷои зисту зиндагонӣ ва шароити онҳо ва аз ин, ки Аллоҳ таъоло офарандаи ҳамаи он неъматҳост, сухан мекунанд. Ҳамаи онҳо нишонаҳои қудрати Аллоҳ таъолоанд. Агар эътибор дода шавад, байни оятҳои зер ва оятҳои қаблӣ робитае пайдост. Зеро ҳар яки аз онҳо бар як неъмате аз неъматҳои Парвардигор ишора мекунанд.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ جُلُودِ الْاَنْعَامِ

بِئُوتَا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَابِهَا

وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثْنَا وَمِئَةً إِلَى حِينٍ ﴿٨٠﴾

**Валлоҳу ҷаъала лакум-м миъ буйутикум сакана-в ва
ҷаъала лакум-м миъ ҷулуди-л-анъами буйутан
тастахиффунәҳа яема ҷаъникум ва яема иқоматикум ва
мин асвәфиҳа ва авбәриҳа ва ашъәриҳа асәса-в ва
матәъан илә ҳин. 80.**

*80. Ва Худо барои шумо хонаҳоятонро ҷои сукунат сохт ва
барои шумо аз пӯсти ҷаҳорпоён хонаҳое сохт, ки онро рӯзи
сафаратон ва рӯзи иқомататон сабук меёбед ва аз пашмҳои
ғусфанд ва пашмҳои шутур ва мӯйҳои буз то вақти муқаррар
асбоби хона ва баҳрамандӣ сохт.*

Дар ояти мавриди назар зикри неъматҳо идома дошта, чунин фармудааст, ки Худованд барои шумо аз хонаҳоятон, то рӯҳу ҷисматон аз ҳаракату ранҷи хастагӣ ба роҳату амнияти хотир бипайванданд, моёи сукунат қарор дод. Оре! Хона барои инсон оромгоҳу бисёр неъматӣ хубаст. Табиъист, ки роҳату оромиеро, ки инсон дар хонаи худ меёбад, дар дигар макон ёфта наметавонад. Албатта, ба қадри неъматӣ хона доштан касе мерасад, ки хона надорад. Сипас сухан аз хонаҳои сайёр ба миён омада, гуфтааст, ки Худованд барои шумо аз пӯсти ҷаҳорпоён хонаҳое (яъне хаймаҳое) қарор дод. Хонаҳои камвазне, ки ҳангоми сафар кардан ба осонӣ онҳоро ҳамроҳи худ мебаред ва ҷо ба ҷо мекунед. Ин ҳам неъматӣ Парвардигор аст, ба хусус барои қабилаҳои кўчманчии саҳрогард. Илова бар ин, Худованд гуфтааст, ки метавонед аз пашму мӯю қили ҷаҳорпоён барои хонаҳоятон ашёи асосии хона мисли намад, гилем ва матоъу либоси қиматбаҳо омода кунед ва то замоне ки лозим аст, аз онҳо истифода мебаред.

Хулоса, дар баробари ин ҳама неъматҳо дар аввал бояд инсон ба Худо имон орад, шукр кунад ва сари худро ба сачда ниҳад.

Дигар неъматҳоро оятҳои зер баён мекунанд.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا

وَجَعَلَ لَكُم سَرَائِلَ تَقِيكُمْ الْحَرَّ وَسَرَائِلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ

كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ

Валлоҳу ҷаъала лакум-м мим ма халақа ẓилāла-в ва ҷаъала лакум-м мина-л-џибāли акнāна-в ва ҷаъала лакум саробīла тақīкуму-л-ҳарра ва саробīла тақīкум баъсакум. Казāлика ютимму ниъматаҳу ъалайкум лаъаллакум туслиму́н. 81.

81. Ва Худо барои шумо аз он ҷӣ биёфарид, сояҳо пайдо сохт ва барои шумо аз кӯҳҳо горҳо пайдо кард ва барои шумо пероҳанҳо сохт, ки шуморо аз гармӣ нигоҳ дорад ва ҷомаҳое ки шуморо аз зарари ҷанг нигоҳ дорад. Ҳамчунин неъматҳои Худо бар шумо тамоm мекунад, то бошад, ки Ислоm оред.

Ояти мазкур неъматҳои дигареро, ки инсон ба он мувофиқи вақту макони зист муҳтоҷ аст, баён намуда гуфта аст, ки Худованд сояҳои ҷизҳои офаридаашро барои шумо манфиатбахш қарор додааст. Оре! Ба қадри неъмат будани соя касе мерасад, ки дар ҷойҳое, ки дараҷаи ҳарорати ҳаво баланд аст, зиндагонӣ дорад. Маълум аст, ки инсонҳо аз сояи се гурӯҳ ҷизҳо истифода мекунанд. Баъзе аз инсонҳо дар шаҳру деҳот зиндагонӣ мекунанд, дар мавсими гармо аз хонаҳояшон истифода мебаранд. Гурӯҳи дигаре, ки дар сафаранд, бо худ хайма доранд, аз хаймаҳо баҳра мегиранд. Аммо гурӯҳи савум, ки дар сафаранд ва хайма надоранд аз сояи дарахтон ва ғорҳои кӯҳҳо истифода мебаранд. Агар ҳеҷ ҷиз набошад, онҳо шабона аз сояи замин истифода мекунанд. Ҳамчунин Худованд аз пӯшишҳо либос, пероҳанро чун неъматҳои дигаре ба инсон дод, то ин ки бадани худро аз гармо, ё аз сармо ҳифз кунанд. Ба хусус либоси пахтагин, ки бисёр муфид аст. Ҳамчунин Худованд барои инсон пероҳанҳои махсуси зиреҳин ҳидоят фармуд, ки дар ҳангоми ҷанг бадани инсонро аз захми найзаву шамшеру тир ҳимоя мекунанд. Пас, барои ҳар инсон лозим аст, ки ба неъматдиҳанда имон ораду шукронаи ӯро кунад.

Хулоса, Худованд ингуна неъматҳои Худо барои шумо додаасту медиҳад, то шояд дар баробари фармони Ӯ сари таслим фуруд оред ва барои ғоидаи худ мусалмон шавед.

Дар ояти зер Худованд Пайғамбари Худ (с)-ро хитоб намуда чунин гуфтааст:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ الْمُبِينُ

Фа иъ таваллава фа иннамā ъалайка-л-балāгу-л-мубӣн. 82.

82. Пас, агар рӯй бигирӣ, пас, чуз ин нест, ки бар ту пайғом расонидашуда ошкор аст.

Худованд барои тасалли ҳотир ба Расули Худ (с) гуфтааст, ки баъд аз зикри ин қадар далелҳои ошкор дар бораи мавҷудияти Аллоҳи ягона ва номбарии неъматҳои Ӯ, пас агар мардум боз аз гуфтаҳои ту рӯй гардонанд ва таслими даъвати ҳақ нашаванд, нигарону озурда мабош. Дар паи иҷрои он вазифае бош, ки дар зиммаи ту аз тарафи Парвардигор гузошта шудааст. Муҳим он аст, ки дар ошкор кардани он даъвате, ки Худованд дар ихтиёри ту додааст, кӯтоҳӣ накуни!

Ояти зер, иншоаллоҳ, тақмили ин гуфтаҳост.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ

Яърифӯна ниъматаллоҳи љумма юнқирӯнаҳā ва акъарухуму-л кāфирӯн. 83.

83. Неъматҳои Худоро мешиносанд, сипас, онро инкор мекунанд ва бештари онҳо кофиранд.

Барои пурра сохтани маънои ояти қаблӣ Худованд дар ояти мавриди назар гуфтааст, ки онҳо (кофирон) неъмат будани ҳамаи чизҳое, ки зикрашон қаблан гузашт, медонанд ва мешиносанд. Вале аксарияти онҳо кофирони ноҳақшиносанд ва неъматҳои Парвардигор будани онҳоро инкор мекунанд. Ҳамчунин муъминоне, ки ба қадри кофӣ огоҳанд, аммо неъматҳои Аллоҳ таъолоро дар роҳи фароҳам овардани ризогии Парвардигор ба кор намебаранд, онҳо низ гунаҳкоранд. Сабаби нузули ояти мазкурро «Муҷоҳид» чунин гуфтааст: «Рӯзе назди Расулуллоҳ (с) бодянишине омад, дар бораи тарзи даъваташон аз он кас савол кард. Расулуллоҳ (с) ба ӯ ояти 80-ум, яъне «Худо барои шумо аз

хонаҳоятон ҷойи сукунат сохт...»-ро қироат кард. Аъробӣ гуфт: «Оре! Чунин аст. Сипас Расулulloҳ (с) давоми ояти мазкур "... барои шумо аз пӯсти чаҳорпоён хонаҳое сохт»-ро қироат кард. Аъробӣ гуфт: «Оре! Чунин аст». Хулоса, Расулulloҳ (с) охири ояти 81-ум «...казолика ютимму неъматаҳу... Ҳамчунин неъмати Худо бар шумо тамои мекунад то бувад ки Ислои оред.»-ро қироат кард. Он аъробӣ бо шунидани ҷузъи охири ояти 81-ум рӯи гардонду қабулаш наомад. Ҳамоно ояти 83-юм нозил шуд, ки эзоҳаш гузашт».

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا

هَمْ يُسْتَعْتَبُونَ

Ва явма набъаъу мин кулли умматин шаҳидан ъумма ла юъзану лил лаъина кафару ва ла ҳум юстаътабун. 84.

84. Ва он рӯз, ки аз ҳар гурӯҳ гувоҳе (пайғамбарашонро) барангезем, сипас, барои шахсоне, ки кофир шуданд, иҷоза дода нашавад (, ки узр гӯянд) ва на тавбаашон қабул карда шавад.

Ояти мазкур аз як тараф барои шахсоне, ки зикрашон дар оятҳои қаблӣ гузашт, ҳушдор медиҳад, ки ҳоло вақт боқист, таҷдиди назар кунанд ва барои ислоҳи худ бархезанд. Аз тарафи дигар ба гӯшаи аз муҷозоти дарднок дар ҷаҳони дигар ва сарнавишти шуми кофирон ишора карда фармудааст, ки ай мушрикони, ба хотир биёваред рӯзеро, ки мо дар он рӯз барои ҳар уммат гувоҳе барпо мекунем. Бо назардошти ояти дигаре, ки ҳамоҳанги ояти мазкур аст, он рӯз рӯзи қиёмат аст, ки барои қору кирдори ҳар уммати гузашта пайғамбарашонро Худованд гувоҳ мегардонад. Пайғамбарон барои умматҳои худ ошқоро мегӯянд, ки Парвардигоро! Ҳар чизеро, ки ба ман таълим дода будӣ ман бе каму қост ба онҳо расонидам, баъзеашон таълимоти маро қабул карданд, баъзеашон инқор карданд. Умматоне, ки пайғамбарашонро роҳбар нагирифта кофир шуданд, дар он рӯз, дар он додгоҳ меҳаҳанд узр гӯянд иҷозаи сухан гуфтан ба онҳо дода шавад. Локин ҳайҳот, зеро вақти тавбаву узр гуфтан гузаштааст. Дар он ҳолат бисёр меҳаҳанд, Худованд онҳоро бисёр итои сарзаниш кунду баъди он имқон диҳад, ки бо узру тавба Худовандро розӣ кунанд, локин ҳайҳот ингуна фурсати тавба дар

он ҳолат нест, билфарз бошад, ҳам аз онҳо қабул карда намешавад. Баръакс, чуноне ки ин ҳақиқат дар сураи «Ё Син», ояти 36-ум гузаштааст, ҳатто навбат барои сухан гуфтан ба забон намерасад, балки дасту по, гӯш, чашму пӯст, бадан, замин, ки болои он амали гуноҳ ё савоб кардааст, гувоҳи медиҳанд.

Ояти зер идомаи ояти қаблист.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا تُخَفِّفْ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ

يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾

Ва изā раа-л-лазīна ʒаламу-л ʔазāба фа лā юхаффафу ʔанҳум ва лā ҳум юнʔзарун. 85.

85. Ва чун ситамгарон азобро бинанд (изтироб кунанд), пас, аз онҳо сабук карда нашавад ва на онҳо муҳлат дода шаванд.

Ҳангоме ки золимони ситампеша аз марҳалаи ҳисоб мегузаранд, азоби илоҳиро мебинанд ва дар баробари он қарор мегиранд, дар изтироб шуда гоҳ тақозои он мекунанд, ки азоб аз онҳо сабук карда шавад, гоҳ мехоҳанд ба онҳо муҳлат дода шаваду худро ислоҳ кунанд. Аммо на аз азоб ба онҳо сабуки дода мешаваду на муҳлат, то ин ки тавба кунанд. Балки торафт азоб барояшон зиёд мешавад.

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا

الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ

لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾

Ва изā ра-а-л-лазīна ашракун шуракāаҳум қолун Раббанā ҳāулāи шуракāуна-л-лазīна куннā надъун миң дуник. Фа алқав илайҳиму-л-қавла иннакум ла кāзибун. 86.

86. Ва чун мушрикони шарикони (бутҳо)-и худро бубинанд, гӯянд: «Эй Парвардигори мо, ин ҷамоа шарикони моянд, ки ба ҷуз Ту

онҳоро мепарастидем!». Пас, бутон ба сӯйи онҳо суханро бияфгананд (ва гӯянд), ки ҳаройина, шумо дурӯғгӯед.

Ояти мазкур яке аз манзараҳои рӯзи қиёматро ба намоиш гузошта, гуфтааст, ки касоне, ки дар дунё кофиру мушрик буданд, чандон ба Аллоҳу Парвардигор будани ӯ бовар надоштанд, вақто ки аз нав зинда мешаванд, мебинанд, ки бутону маъбудони ботил ҳамроҳи онҳо ҳастанд. Дар он асно меҳоҳанд айбро ба болои онҳо бор кунанд. Лекин мебинанд, ки кор ба охир расидааст, дигар илоҷ нест. Ночор ба Парвардигор будани Аллоҳ таъоло иқрор карда мегӯянд, ки Парвардигоро, инҳоянд он шарикони мо, ки ғайри Ту онҳоро мепарастидем, шайтонигарии онҳо сабаб шуд, ки мо мавриди муҷозоти Ту қарор гирифтаем. Ҳоло ба онҳо сазои дучанд деҳ. Худованд, ки бар ҳама кор қодиру тавоност, агарчи маъбудон (бутон)-и ботили онҳо сангу чӯб бошад, ҳама барои радди даъвои ботили онҳо дар ҳол ба онҳо рӯҳ (ҷон) мебахшад, онҳо ба сухан даромада, ба мушрикон мегӯянд, ки шумо дар ҳақиқат дурӯғгӯед. Шумо бо пиндори худ меҳоҳед ҳама гуноҳро ба гардани мо афганед? На! Гуноҳ, гуноҳи худ шумост, ҳарчи қадар маломат мекарда бошед, худро маломат кунед. Кай ба шумо амр кардем, ки ба ғайри Худованди ягонаи мутаъол моро парастиде кунед?

Хулоса, ҳамаи бутон аз парастандагони худ ҳеҷ оғаҳӣ надоранд. Аммо анбиё ва муъминон бошанд ҳамеша аз изҳори ширк нафрат доштанду худашон Худопарастии холис буданд. Агар мушрикон шайтонро парастиде бошанд, шайтон ҳам дар он асно аз парастандагони худ нафрат мекунад, ин ҳам сабаби маъюсии онҳо мегардад. Хулоса, дар қиёмат ҳеҷ кас айби худро болои касе бор карда наметавонад ва ҳар кас барои худаш ҷавоб медиҳад. Валлоҳу аълам.

وَالْقَوَا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَامَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ

**Ва алқав илаллоҳи явмаизини-с салама ва ҷалла
ъанҳум-м мӓ кӓнӯ яфтарӯн. 87.**

87. Ва он рӯз ҳама сари таслихро ба сӯйи Худо фуруд оранд ва аз онҳо он чӣ ифтиро мекарданду дурӯғ мебастанд, гум гардад.

Ояти мазкур давоми маънои ояти қаблӣ буда, Худованд дар он хабар додааст, ки бо дидани додгоҳи адлу ҳақ, баъди чунин гуфтани шуниданҳо ҳама ғуруҳҳо, хусусан таъасубҳои кӯркӯронаи

мушрикони аз байн меравад. Мебинанд, ки инкор кардан дигар барои онҳо маъно надорад. Онҳо мефаҳманд, ки умедашон оид ба шафоати бутҳо бекора (ботил) будааст. Ҳоло онҳо гумшудаву аз онҳо ҳеҷ дараке нест ё ҳастанду алайҳи онҳо сухан мекунанд. Пас, мушрикони бо садҳо пушаймонию оҳу ҳасрат дар пешгоҳи Худованд сари таъзиму таслим фуруд меоранд. Барои фаҳми бештар ба ояти 38-уми сураи «Марям» муроҷиат шавад. То ин ҷо (дар оятҳои гузашта) ҳоли мушриконе, ки фақат ҳудашон дар ширк ғутовар буданду касеро ба ин роҳ нақашонданд, баён шуд. Ҳоло дар оятҳои баъд ҳоли мушриконе баён мешавад, ки бо мушрик будани худ кифоя накарда, меҳоханд дигаронро низ мушрик кунанд.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ

بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ

**Ал-лазӣна кафарӯ ва сәддӯ ӯан саби́лиллаҳи зиднәҳум
ъазәбаи фавқа-л-ъазәби би ма кәнӯ юфсидун. 88.**

**88. Ононеро, ки кофир шуданд ва мардумро аз роҳи Худо
боздоштанд, ба сабаби он ки фасод мекарданд, азобе болои азоб
афзун диҳем.**

Худованд дар ин оят ҷазои касонеро, ки худ кофиранду сабаби кофиру мушрик шудани дигарон мешаванд, баён кардааст, ки касоне, ки худ куфр варзиданд ва аз роҳи Худо (яъне Ислом) бо ораста кардани шароит, ё бо зарби зӯрӣ, ва ё дигар воситаҳо мардумро боздоштанд ва водор ба куфр кардаанд, фасодкунандагони рӯйи замин ва гумроҳкунандагони халқи Худо буда, азобе болои азобашон афзуда мешавад.

Хулоса, агар азобе барои кофир шуданашон муқаррар шуда бошад, азоби дигаре барои дар рӯйи замин кори фасод карданашон, яъне мардумро аз роҳи Ислом бераҳа карданашон муқаррар будааст. Ояти мазкур барои шахсоне, ки мардум онҳоро итоат мекунанд, ҳушдори шадид буда, онҳоро огоҳ месозад, ки ягона наҷоти онҳо дар он аст, ки бояд мардумро дар роҳи ризои Аллоҳ ва таълимоти Расулуллоҳ (с) тарбия кунанд. Вагарна зери ҳукми ояти мазкур қарор мегиранд.

Ояти зер хитоб ба Расулуллоҳ (с) аст.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِّنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ
 شَهِيدًا عَلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ
 وَهُدًى وَرَحْمَةً وَدُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

**Ва явма набъаъу фи кулли умматин шаҳидан ъалайҳим-м
 мин анфусихим ва чиънā бика шаҳидан ъалā ҳаўлāъ. Ва
 наззалнā ъалайка-л-китаба тибйāна-л ли кулли шай-и-в
 ва ҳуда-в ва раҳмата-в ва бушрō лил-муслимин. 89.**

**89. Ва рӯзе бошад (ояд), ки аз ҳар уммате гувоҳеро аз қабилаи
 онҳо бар худашон барангезем ва туро бар ин кофирон гувоҳ
 биёрем. Ва бар ту Китобро фуруд овардем, ки барои возеҳ баён
 кардани ҳар чиз аст ва барои роҳ намудан ва бахшиши ва мужда
 додани мусалмонон аст.**

Роҷеъ ба барангезонидани пайғамбарону барои умматони худ
 шоҳидӣ додани онҳо дар чандин оятҳои қаблӣ сухан шуда буд. Дар
 ин хусус Абдуллоҳ ибни Масъуд (р) чунин гуфтааст: «Вақто ки
 сураи «Нисо»-ро тиловат мекардам, ба ояти 41-уми он, ки монанди
 ояти мазкур аст, расидам, Расулуллоҳ (с) гуфтанд: «Ҳасбук!». («Бас
 аст туро!»). Чун ба Расулуллоҳ (с) нигаристам дидам, ки ашк
 дар чашмонаш ҷорист». Агарчи илми Худованд ҳама чизро ихота
 дорад ва Ў таъоло муҳтоҷи шоҳид нест, локин ояти мазкур бори
 дигар бо тавзеҳи бештар ба суроғи ин баҳс рафтааст. Барпо
 кардани шоҳидон, ба хусус аз миёни ҳар уммат, таъкиди бештар
 бар он дорад, ки назорати ҳамешагии амалҳои инсонҳо вуҷуд
 дорад. Ҳоло дар ин оят Худованд фармудааст, ки ба ёд оваред он
 рӯзеро, ки мо аз миёни ҳар уммате барои худашон гувоҳе
 бармеангезонем. Сипас ба Расулуллоҳ (с) хитоб карда Худованд
 гуфтааст, ки мо туро низ барои гурӯҳи мусалмонон (то ин ки бар
 онҳо ҳуҷҷат шавад) шоҳид (гувоҳ) қарор медиҳем. Китоби (Қуръон)-
 еро, ки барои ҳама қорҳои динию дунявӣ баёнгари равшан аст, бар
 ту нозил кардаем. Он барои муъминон ҳам ҳидоят асту ҳам раҳмат
 ва барои мусалмонони рӯйи олам, ки аз он баҳра мебаранд, мояи
 башорат аст. Дар он дастур дода шудааст, ки ҳар ҳукме, ки
 Пайғамбар (с) ба мусалмонон мерасонанд, бояд иҷро шавад.

Барои маълумоти бештар ба ояти 43-юми сураи «Бақара» ва ояти 33-юми сураи «Нисо» муроҷиъат шавад.

Дар оятҳои зер аз баъзе ҳидоятҳо ва раҳматҳои Қуръонӣ намунае пешкаш мешавад.

﴿ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ

الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾

**Инналлоҳа яъмуру би-л ъадли ва-л-иҳсāни ва йтāи зу-л-қурбā ва янҳā ъани-л фаҳшāи ва-л-мунқари ва-л-бағй.
Яъйзукум лаъаллакум тазаққарун. 90.**

90. Ҳаройина, Худо ба инсофу неқуқорӣ ва ба ҳешовандон эҳсон қарданро мефармояд ва аз беҳаёӣ ва қори нописанд ва аз зулму таъаддӣ манъ мекунад, шуморо панд медиҳад, то бошад, ки шумо пандпазир шавед.

Ҷомеътарин масъалаҳои таълимоти исломӣ, чи иҷтимоӣ бошад ва чи ахлоқӣ, зери маъноӣ ояти мазкур баён шудааст. Дар аввал Худованд ба шаш асли муҳим, ки сеи он ҷанбаи мусбат ва сеи дигар ҷанбаи манфӣ дорад, ишора карда ба бандагони Худ фармудааст, ки ай мардум, Худованд шуморо амр мекунад, ки дар ҳама қор, чи дунёи бошаду чи ухравӣ, бо адлу эҳсону инсоф қор қунед ва ба ҳешовандон бахшиш қунед.

Адл чист? Инсофу миёнаравӣ дар ҳама қорҳо, на ифрот (аз ҳад гузаштан) бошаду на тафрит (аз ҳад қам қардан). Ҳар қиз дар қойи худ гузошта шаваду зулм нашавад, онро адл гуфта мешавад. Эҳсон қист? Эҳсон қореро гӯянд, ки дар асл воқиб нест, лоқин барои ризои Аллоҳ анқом мешавад: монанди садақои нофила, ибодати нофила ва анқоми дигар амалҳои нек, ки Худованд онҳоро фарз нақардонидаст. Дар саҳеҳи Бухорӣ, ба ривояти Умар (р) дар боби эҳсон омадааст, ки Худованд (қ.қ)-ро онқунон ибодат қун, ки гӯё Ёро дида истодаӣ. Ақар ту Ёро намедиди бошӣ, Ё туро мебинад. Бахшиш ба ҳешовандон қист? Бахшиш ба ҳешовандон он аст, ки ақар ниёзмандии онҳо эҳсос шавад, бояд ба қадри имқон ба онҳо ёрӣ расонида шавад. Рафту омад бо ҳешовандон (яъне силаи раҳм) низ зери маъноӣ ин қисми оят дохил аст. Дар давомӣ оят Худованд бандагони Худро аз се амал боз доштааст; беҳаёӣ (фаҳшо), қори нописанд ва зулм (бедодӣ).

Беҳаёгӣ (фаҳшо) иборат аз хислате аст бисёр зишт ва қабех дар гуфтор, ё кирдор, мисли зино.

Кори нописанд (мункар) –кори шариат манъкарда;

Зулм (бедодӣ) иборат аст аз кибр, ситам ва таҷовузи моддӣ, ё маънавӣ.

Ҷумлаи охир фармудааст, ки Худованд бо амру наҳй (-е, ки дар ин оят баён шуд) ба шумо панд медиҳад, бошад, ки аз ин панду андарзҳо панд гиред. Лозим ба ёдоварист, ки чун Расулуллоҳ (с) ин оятро тиловат кард, сабаби ислом овардани соҳибхирадони араб гардид. Аз он ҷумла Усмон ибни Мазъун (р).

Дар ояти зер низ сухан аз амалҳои нек аст.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا

وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾

Ва авфу би ъаҳдиллаҳи иза ъаҳаттум ва ла тайқузу-л-аймāна баъда тавкидиҳа ва қад ҷаъалтумуллоҳа ъалайкум кафила. Инналлоҳа яъламу mā тафъалун. 91.

91. Ва ба Худо чун аҳд бандед, вафо кунед ва савгандҳоро баъди маҳкам сохтани онҳо машиканед ва ба дурустӣ ки Худоро бар хеш кафил сохтаед. Ҳаройина, он чӣ мекунад, Худо медонад.

Баъзе муфасссирон сабаби нузули ояти мазкурро чунин гуфтаанд: «Замоне, ки ҷамъияти мусалмонон кам буд ва гурӯҳи душманон фаровон. Дар он асно муъминон эҳсоси танҳоӣ мекашиданд. Имкон дошт баъзе аз сустиродаҳо байъате, ки бо Расулуллоҳ (с) карда буданд, бишкананду аз ҳимояи ӯ (с) даст кашанд. Ҳамоно ояти мазкур ҳамчу ҳушдор ба онҳо нозил шуд ва муҳимтарин таълимотро Худо баён фармуд, ки ба аҳде, ки бо Худо бастаед, вафодор бошед. Зеро мустаҳкам доштани паймонҳо далел бар имон доштани шумост. Ҳамчунин савгандҳои худро, ки ба номи Аллоҳ таъкид кардаед ӯро кафили иҷрои қасами худ гардонидает нашиканед, зеро Худованд аз тамоми амалҳои шумо огоҳ аст».

Хулоса, маънои ояти мазкур умумӣ буда, ҳамаи аҳдҳоро, ки мардум бо Худо ва расули ӯ, ё байни худашон мебанданд, ё ду давлат бо ҳам мебанданд, шомил аст ва устувор нигоҳ доштану

нашикастани аҳдҳоро талаб мекунад. Агар аҳди баста шикаста шавад, барои шиканандагон ҷазои бад муқаррар шудааст.

Ояти зер мисоле аст барои фаҳми ояти 91-ум:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَا تَتَّخِذُونَ

أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَى مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا

يَبْلُوكُمْ اللَّهُ بِهِ وَلِيُبَيِّنَ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾

Ва лā таку^ну ка-л лати^и нақазат газлаҳа мим баъди кувватин анк^аса^и таттаҳиз^уна аймāнакум дахала^и байнакум ан таку^{на} умматун ҳия арбā мин уммаҳ. Иннамā ябл^укумуллоҳу биҳ. Ва ла юбаййинанна лакум явма-л қийāмати мā кун^тум ф^иҳи тахталиф^ун. 92.

92. Ва монанди зане мабошед, ки риштаи худро аз баъди устуворӣ пора-пора сохта гусаст (канд)-а кард. Ва савгандҳои худро дар миёни худ, ба сабаби он, ки гурӯҳе аз гурӯҳе зиёда бошад, макру баҳона нагиред. Чуз ин нест, ки Худо шуморо ба он афзунӣ меозмояд ва рӯзи қиёмат он чиро, ки дар он ихтилоф мекардед, албатта, барои шумо баён мекунад.

Ба аҳд вафо кардан барои суботи ҳар ҷомеа муҳимтарин омил аст. Худованд бо оҳанги маломатомез, дар ояти мазкур фармудааст, ки шумо дар шикастани аҳду паймонҳо монанди зане набошед, ки то ним рӯз аз пашм ресмони мустаҳкам мересад ва порчаеро мебофад, баъди бофтан боз ҳамаро пора-пора мекунад.

Хулоса, касоне, ки бо Расулуллоҳ (с) байъат мекунанд, ё қасам меҳӯранду бо дигарон аҳду паймон мекунанд, дар сурати дидани нобаробариҳо меҳоҳанд, ба ҳолати аввала баргарданд, мисли зани аҳмақеанд, ки дар Макка буд. Вай чун аз риштае барои фоидаи худ ва дигарон порчаи матоъеро мебофт, пеш аз он ки худаш, ё дигарон аз он фоида баранд, он парчаро мекушоду ба сурати аввалааш бармегардонид.

Сипас Худованд дар давоми оят изофа мекунад, ки шумо дар қавлу қасами худ устувор бошед. Агар бо қасамҳо ва таъкидҳо бо қавме аҳднома бастаед, чун қавми дигареро барӯмандтар дидед,

набояд ба хотири обрӯ, ё пурқуввати онҳо аҳдшиканӣ кунед, яъне аҳди ба қавми аввал бастаи худро шикаста, барои манфиатҳо ба қавми дигар напайвандед. Огоҳ бошед, ки ба василаи аҳду паймонҳоятон Худованд шуморо мавриди озмоиши қарор медиҳад. Ба ҳар ҳол рӯзи қиёмат Худованд аз дилҳои шумо пардари мебардорад ва натиҷаи ин озмоиш ва чизеро, ки дар он ихтилоф доштед, барои шумо ошкор месозад. Дар он рӯз пушаймонӣ дигар барои шумо суд надорад. Дунё манзили озмоиш аст. Натиҷаи ин ҳама имтиҳону озмоиш, албатта, рӯзи қиёмат зоҳир мегардад ва байни ҳама хусуматҳо, золиму мазлум файсала хоҳад шуд. Касе ба ваъдаи худ вафо карда, ё накарда қасами худро шикаста фиребкорӣ карда, ё байни мардум ихтилофҳо андохта бошад, ҳамааш назди Худованд маълум аст. Вай рӯзи қиёмат ба ҳама кирдораш як-як ҷавоб медиҳад. Валлоҳу аълам.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي

مَنْ يَشَاءُ ۚ وَلِتُسْأَلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

Ва лав шӕаллоҳу ла ҷаъалакум уммата-в вӕҳидата-в-валӕки-ӕ юзиллу ма-ӕ яшӕу ва яҳди ма-ӕ яшӕъ. Ва ла тус-алунна ӕамма кунтум таъмалун. 93.

93. Агар Худо меҳост, албатта, шуморо як гурӯҳ мегардонид валекин ҳар киро хоҳад гумроҳ мекунад ва ҳар киро хоҳад ҳидоят мекунад. Ва аз он чӣ мекардед, албатта, нурсида хоҳед шуд.

Агар Худо меҳост (аз назари имондорӣ барои қабул кардани ҳақ ва истеъдоди якхела мисли фариштагон) ҳамаи шуморо як гурӯҳ меофарид. Лекин ҳикмати Худованд инро нахост ва ҳамаро дар этиқоду амал як уммату якранг наофарид. Балки инсонҳоро дар савияҳои мухталиф офарид, роҳи ҳидоят ва гумроҳиро ба онҳо фаҳмонид. Касеро, ки Худованд хоҳад, ҳидоят мекунад ва касеро хоҳад, гумроҳ месозад, ҳама чиз дар ихтиёри Ёст. Ин ҳидояту гумроҳӣ ба маънои он нест, ки масъулият аз зиммаи инсон соқит мешавад. На! Балки ҳар инсон дар баробари амалҳои анҷомдодаи худ қатъӣ масъул асту бозпурсӣ хоҳад шуд ва мувофиқ ба он подош хоҳад дид.

Хулоса, ҳикмати илоҳӣ тақозои онро кард, ки ҳама дар арсаи интиҳоби этиқод ва амал озод бошанд. Худованд барои роҳнамоии

(ҳидояти) инсонҳо таълимотро, чун китобу Пайғамбарҳо фиристод ва маҷбур кардани онҳоро низ ирода накард. Касе гумроҳӣ хоҳад, ўро ба гумроҳӣ мерасонад. Касе, ки ҳидоят хоҳад, бо фазли Худ ўро ба ҳидоят мерасонад. Дар илми азалии Худованд роҳбӣ ва ё гумроҳшавии ҳар кас маълум аст.

Барои фаҳми бештар ба ояти 26-уми сураи «Бақара» мувоҷиҳат шавад. Валлоҳу аълам.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا

وَتَذُوقُوا أَلْسُوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ

Ва лā таттахизӯ аймāнакум дахалам байнакум фа тазилла қадамӯм баъда ҷубӯтиҳā ва тазӯқу-с-сӯа би мā садаттум ъан сабиллilāх. Ва лакум ъазāбун ъазīм. 94.

94. Ва аҳд ва савгандҳои худро дар миёни худ василаи фиреби ҳамдигар қарор надихед, пас, қадаматон баъди устувориш он (дар дин) билағжад, ба сабаби аз роҳи Худо боздоштани он уқубатро бичашед ва барои шумо азоби бузург бошад.

Бо таври умум бори дигар Худованд дар ин оят касоне, ки савганд меҳӯранду савганди худро мешикананд, ё барои (қаллобӣ) қасам меҳӯранд, наҳй карда фармудааст, ки зинҳор ба зинҳор байни худ савгандҳоятонро дастовезу василаи фиреби ҳамдигар қарор надихед. Ҳамчунин касоне, ки бо тарафдории Расулulloҳ (с) ва дини Ислом бо савганд сухани худро таъкид карда ба Расулulloҳ (с) байъат кардаанд баъдан муртад шуда аз байъату ваъдаҳои худ даст кашиданд, таҳти ваъиди ояти мазкур дохиланд. Оре! Бо роҳи фиреб, барои дар боварии мардум даромадан қасамҳо хӯрда бо роҳи фиреб, худро дар назари онҳо шахси поквичдон нишон додан амали бад аст. Агар шахсе заррае имон дошта бошад медонад, ки ин амал бисёр хатарноку оқибати нохуш дорад. Шахсоне, ки бо гурӯҳе аҳду паймон доранд, дар аҳду паймони худ бояд побарҷо буда, то охир устувориш худро нишон диҳанд. Албатта, ин ҳама ба ақидаи ҳар инсон вобаста аст. Касоне, ки паймоншиканӣ, мардумфиребӣ мекунанд, онҳо беақида

буда, аз роҳи рост ва имондорӣ лағжида ба хатои бузург гирифтор гашта, раҳсипори вартаи ҳалокат шудаанд. Чунин шахсон ба худ ва ба Ислом зарар оварда, монеъи Ислом овардани дигарон низ шудаанд. Масалан, гурӯҳе меҳоҳанд ворида дини Ислом шаванд, аммо чун мусалмони қасамхӯр, фиребгари аҳдшиканро мебинанд, дар шаъни дини Ислом тасаввури нодуруст пайдо мекунанд ва аз исломдорӣ рӯи мегардонанд. Агар Ислом оварда бошанд, аз Ислом овардани худ дилсард мешаванд. Албатта, чунин ҷиноят дар дунё ҷазои муносиб дошта бошад ҳам, лекин дар охират барои он ҷазои аз ин ҳам бештар муқаррар шудааст.

Хулоса, ҷазои асосӣ ва мувофиқе, ки бояд шахсони қасамхӯри мардумфиреби аҳдшикан бинанд, дар охират аст. Аммо ҷазое, ки дар ин дунё мебинанд, аввало ҳадди ақал ин аст, ки шоҳидии онҳо қабул нест, аз боварӣ ва эътимоди мардум баромадаанд. Барои онҳо баъзе таъзир (адабдихӣ) муқаррар шудааст. Чунин шахсон бо баҳонае дар назди мардум худро халос кунанд, локин аз ҷазои бузурге, ки дар охират барои онҳо муқаррар шудааст, ба кучо фирор мекунанд?

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لِّكُمْ إِن

كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾

Ва лā таштару́ би ъаҳдиллāҳи љаманā қалилā. Иннамā љиндаллōҳи ҳува хайру-л-лакум ин кунтум таъламун. 95.

95. Ва ба ивази аҳди Худо баҳои андакро маситонед! Агар донистаед, ба дурустӣ ки он чӣ назди Худо аст, шуморо беҳтар аст.

Зери мазмуни оятҳои гузашта мазаммати шахсоне, ки паймоншиканӣ мекарданду бардурӯғ қасамҳо меҳӯрданд, гузашт. Ҳоло ояти мазкур бо андак тафовут он матлабро баён намуда гуфтааст, ки ҳаргиз паймони илоҳиро ба баҳои каме нафурӯшед ва бо чизе ҳам, мубодила накумед. Ҳар баҳое, ки дар ивази он бигиред, агарчи дар шакли зоҳир бисёру боарзиш бошад ҳам, он каму ночиз аст. Бигузор тамоми дунё бошад. Зеро дунё ва он чӣ дар дунёст, дар ивази як амале, ки дар он ба аҳди Аллоҳ таъоло вафо мешавад, арзише надорад. Агар бидонеду аҳли илму тамиз бошад, он чӣ назди Аллоҳтаъоло ваъда ва захира шудааст барои

шумо беҳтар аст. Касоне ки фиреби ин дунёро хӯрда, ба хотири ин дунёи панҷрӯза ва матоъи он аҳдшиканию, қасамхурӣ мекунанд, бояд сари маънои ояти зер хуб андеша кунанд.

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا

أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾

Ma ъиндакум янфаду ва ма ъиндаллоҳи бақ. Ва ла наҷзиянна-л-лазӣна сабарӯ аҷрахум би аҳсани ма канӯ яъмалун. 96.

96. Он чӣ назди шумост, тамошавад ва он чӣ назди Аллоҳ аст, поянда аст ва музди собиронро бо некӯтарини аз он чӣ мекарданд, медиҳем.

Ояти мазкур, валлоҳу аълам, давоми ояти қаблӣ буда, дар он Аллоҳ таъоло фармудааст, ки ҳар ончи аз ҳолу молу матоъи дунёӣ дошта бошед, саранҷом як рӯз не як рӯз фонишавандааст. Аммо ончи ки назди Худованд захира шудааст, ҳамеша чун ганҷинаҳои раҳмати Парвардигор боқист. Онҳо фанопазир набуда, ҳамеша пояндаанд. Ин захираи назди Парвардигор насиби касонест, ки чун бо Расулуллоҳ (с) байъат карданд, то охир истодагарӣ карданд. Ҳар аҳде, ки бо Худову Расули ӯ(с) бастанд, нашикастанду бовафо монданд. Дар баробари изо ва аламу шиканҷае, ки аз душманон ба онҳо мерасид, дар имонашон поянда буданд. Сабрро пешаи худ мекарданд, ҳамеша дар хизмати дини Ислому устувор буданд.

Дар ҷумлаи охир Худованд гуфтааст, ки чунин шахсони сабркунандаро бинобар он амалҳое, ки карданд, некӯтарин подош медиҳем. Оре! Аҷри (мукофоти, подоши) касоне, ки ба аҳди Худованд собитқадаманд ва дар муқобили тамоми мушкилот сабру таҳаммул менамоянд, назди Худованд зойеъ намешавад. Дар ивази амалҳои солеҳ (нек)-ашон аз боргоҳи илоҳӣ ба онҳо подоши нек дода мешавад.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً

طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

Ман ъамила со̀лиҳа-м миӢ закарин ав ун̣с̣а ва ҳува муъминун фа ла нуҳйияннаҳу ҳай̣атаӢ таййибаҳ. Ва ла наҳзияннаҳум аҷраҳум би аҳсани ма̣ кану яъмалун. 97.

97. Ҳар ки мард бошад ё зан, кори нек қунад ва ӯ мусалмон бошад, пас ҳамоно зиндагияш медиҳем, зиндагонии пок. Ва он ҷамоғаро ба беҳтар аз он чӣ ки мекарданд, муздашонро медиҳем.

Дар дини Ислом барои муайян кардани мукофот ҷинс, насабу мансаб, рангу пӯсти инсон ба назар гирифта намешавад. Балки меъёри мукофоти ҳар инсон дар ивази имони мустаҳкаму амали солеҳи неки ӯст. Дар гирифтани аҷре, ки барои иҷрои амали солеҳ назди Худованд муқаррар шудааст, зану мард баробарҳуқуқанд. Зеро Худованд гуфтааст, ки ба ҳар касе, ки амали солеҳро анҷом медиҳад, хоҳ мард бошаду хоҳ зан, агар муъмин бошад ба ӯ ҳаёти покиза ва беҳтарин подош мебахшем. Бо ибораи дигар: барои дар ивази иҷрои амали солеҳ беҳтарин подошу мукофотро ба даст овардан, дар дини Ислом синну сол, ҷинс, наҷод, рутба шарт набудааст. Сабаби нузули ин оятҳо, яъне оятҳои 94, 95, 96, 97 аз Калбӣ чунин ривоят шудааст, ки марде аз қabilaи Ҳазаралмавт, ки Абдон ибни Ашваъ ном дошт, назди Расулulloҳ (с) омад, аз Имру-ул-Қайси Кандӣ шикоят карда гуфт: «Ай Расулalloҳ (с), ӯ дар канори замини ман замин дорад ва бахше аз замини маро бурида, ба замини худ пайванд додааст». Расули Худо ба ӯ фармуд: **«Оё бар он чӣ меғӯӣ, гувоҳе ҳам дорӣ?»**. Он мард гуфт: «Ё Расулalloҳ (с), қавм ҳама медонанд, ки дар онҷи ман меғӯям, содиқам, вале ўро аз ман гиroomитар медонанд». Расулulloҳ (с) ба Имру-ул-Қайс фармуданд: **«Рафиқат чӣ меғӯяд?»**. Ӯ дар ҷавоб гуфт: «Дурӯғ ва ботил меғӯяд». Пас Расулulloҳ (с) дастур доданд, ки Имру-ул-Қайс қасам бихӯрад. Аммо Абдон гуфт: «Имру-ул-Қайс марди фочир аст, парвои қасам хӯрдан надорад». Расулulloҳ (с) ба Абдон фармуданд: **«Ҳоло, ки шоҳид надорӣ, қасами ўро бипазир»**. Абдон гуфт: «Ҷуз пазируфтани қасами вай дигар ҳеч роҳе надорам?». Фарумаданд: **«На!»**. Сипас ба Имру-ул-Қайс дастур доданд то ӯ қасам бихӯрад. Аммо ҳамин, ки Имру-ул-Қайс бархост, то қасам бихӯрад, он ҳазрат (с) ўро ақиб зад ва ба ӯ гуфт: **«Баргард»**. Чун Расулulloҳ (с) аз назди онҳо баргашт, оёти 95-97 нозил шуданд. Имру-ул-Қайс гуфт: «Оре! Абдон рост меғӯяд. Ҳама он чӣ назди ман аст, нобудшаванда аст, вале шарикам Абдон барои амалҳои некаш подоши беҳтар меёбад. Бор Худоё! Ӯ дар он чӣ алайҳи ман даъво дорад, содиқ (ростгӯ) аст. Ман қисмате аз

замини ӯро бурида, ба замини худ пайванд кардам, аммо ба Худо савганд, намедонам чӣ андоза аст! Ҳоло розиям ӯ ҳар чӣ қадар, ки меҳодад аз замини ман дар ивази замини худ ва дар ивази он маҳсуле, ки аз замини ӯ ба даст овардаам, бигирад».

Имом Аҳмад ибни Ҳанбал ва Анас ибни Молик (р) ҳадисеро ривоят кардаанд, ки дар он Пайғамбари Аллоҳ (с) чунин гуфтаанд: «Худованд, албатта, муъминро зулм намекунад. Барои амали неке, ки дар дунё анҷом медиҳад, подоше ба он ато мекунад, дар охират низ барои ӯ савоб хоҳад дод. Шахси кофир ҳам барои амалҳои некаш дар дунё аз ҳама тараф маъишат мекунад. Аммо дар ивази амалҳои хубе, ки дар дунё анҷом додааст, барои охираташ савобе навишта намешавад». Оятҳои зер тарзи одоби тиловати Қуръонро баён мекунад.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾

Фа изā қараъта-л-Қур-āна фастаъиз биллаҳи мина-ш-шайтони-р-раҷим. 98.

98. Пас, ҳар вақто Қуръон бихонӣ, пас, аз шарри шайтони рондашуда ба Худо паноҳ талаб кун!

Дар ҷузъи ояти 89-уми ҳамин сура ишора шуд, ки «... тибёнан лиқулли шайин...», яъне баёни ҳама чиз дар Қуръон ҳаст. Ояти мазкур тарзи истифода аз Қуръони маҷидро баён намуда фармудааст, ки чун иродаи тиловати Қуръонро мекуни, бигӯ: «Аъзубиллоҳи минаш шайтонир раҷим» - яъне паноҳ мебарам ба Худованд аз шарри шайтони рондашуда. Аз Худои субҳон бихоҳ, то туро аз васвасаҳои шайтони малъуни рондашудаи даргоҳи Худ дар паноҳаш нигоҳ дорад.

Муфасссирони гиромӣ гуфтаанд: «Агарчи дар ин оят хитоб ба Расулулоҳ (с) бошад ҳам, локин ба умматони Он ҳазрат (с) нигаронида шудааст. Зеро Расулуллоҳ (с) аз васвасаҳои шайтони маъсум (пок)-анд. Бо иҷмои уламо пеш аз тиловати Қуръон «Аъзубиллоҳ...» гуфтан амри мустаҳаб (савоб) аст. Аммо баъзе аз уламо онро воҷиб гуфтаанд. Ҳангоми тиловати Қуръон «Аъзубиллоҳ» гуфтан ба хонанда имкон медиҳад, ки аз ошуфтагиҳои фикрӣ худро боздошта, дар оятҳои Қуръон тадаббур ва тафаккур пайдо кунад ва аз таъассуб, ғурур, худхоҳӣ эҳтиёт кунад. Валлоҳу аълам.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾

Иннаҳу лайса лаҳу султoнун ъала-л-лазiна āману ва ъала Раббихим ятаваккалун. 99.

99. Ҳаройина, шайтонро бар касоне, ки имон оварданд ва бо Парвардигори худ таваккул мекунанд, ғалабае нест.

Худованд дар ин оят таъсири имони ҳақиқӣ ва таваккал ба Худоро чунин баён фармудааст, ки бар касоне ки ба Худо имон доранд ва дар ҷамиъи корҳо, суҳанҳо ва амалҳои худ ба Аллоҳ таъоло таваккал доранд, ҳеҷ вақт васвасаи шайтон ғалаба карда наметавонад, яъне агар васваса кунад ҳам, он бетаъсир мемонад. Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад.

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٠﴾

Иннамā султoнуҳу ъала-л-лазiна ятаваллавнаҳу ва-л-лазiна ҳум биҳи мушрикун. 100.

100. Ҷуз ин нест, ки ғалабаи ӯ (шайтон) бар касонест, ки ӯро дӯсти худ мегиранд ва бар касоне ки ба Худованд чизеро шарик муқаррар мекунанд.

Шайтон ҳукми худро бо иғво ва фиреб танҳо болои касоне гузаронида метавонад, ки онҳо шайтонро дӯсту роҳбар ва сарпарастии худ қарор дода, итоъати ӯро чун тоъати Худо қарор додаанд ва дар ивази фармони Худованд иҷрои фармони шайтонро воҷиб донишанд ва бо сабаби васвасаҳои ӯ чизеро бо Худо ҳамто ҳисобидаанд. Ана чунин шахсон касоне ҳастанд, ки одатан дар шаъни Қуръону оятҳои он суҳанҳои нодуруст мебофанд ва дар каломи Аллоҳ будани Қуръон шубҳаҳо доранд. Ҳоло ояти зер касонеро, ки бо шубҳа ва гумон мегӯянд, ки Қуръон маншаи башарӣ дорад, рад намуда чунин гуфтааст:

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُوا إِنَّمَا

أَنْتَ مُفْتَرٍ ۖ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾

**Ва изā баддалнā āйата-м макāна āяти-в валлоҳу аъламу
би мā юназзилу қолӯ иннамā айнта муфтар. Бал
аксарухум лā яъламун. 101.**

**101. Ва чун оятеро ба ҷои ояте бадал кунем ва Худо ба он чӣ
фуруд меорад, донандатар аст, гӯянд: «Ҷуз ин нест, ки ту
дурӯговаранда ҳастӣ». Балки аксари онҳо намедонанд.**

Бо ривояти Ибни Аббос (р) ҳангоме, ки оятҳои Қуръон нозил мешуданд, ҳукми баъзе оятҳо хеле сахту тоқатфарсо ба назар мерасид. Аммо Худованди меҳрубон ивази онҳо оятҳоеро нозил мекард, ки дастури онҳо хеле сахлу осон буд. Мушрикон фурсатро ғанимат шуморида, таъна мекарданду мегуфтанд: «Ин масхарабозист, худро пайғамбар меҳисобадӯ имрӯз як дастур медиҳад, фардо мебинӣ, ки дастури дигаре содир мекунад. Ин нишони он аст, ки Муҳаммад дурӯговаранда аст, ин гуфтаи фақат худи ўст, на аз Парвардигор». Дар он ҳангом барои посухи онҳо ояти мазкур нозил шуда ба онҳо гуфт, ки чун оятеро бо ояти дигар иваз мекунем, он ҳикмате дорад, ки барои ғоидаи шумост, лекин шумо инро намедонед. Худованд чӣ гуна нозил шудани оятҳо ва мансӯх (аз ҳукм боздошта) шудани онҳоро Худаш медонад. Локин аксари мушрикон ин ҳақиқатро намефаҳманд. Онҳо дарк намекунанд, ки насх- иваз шудани ҳукми ояте ба ҳукми ояти дигар барои чист. Пас мегӯянд «Муҳаммад ба Худо дурӯғхоро мебандад». Ҳол он ки ояте мансӯх шавад, ба ҷои он ояти дигаре нозил мешавад. Барои маълумоти бештар дар бораи насхи оятҳо ба оёти 36 ва 106-уми сураи «Бақара» муроҷиат шавад.

Ояти зер ҷавоби дигарест барои мушрикон.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ ءَامَنُوا

وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ

**Қул наззалаҳу руҳу-л қудуси ми-р-Раббика би-л-ҳаққи ли
юсāббита-л лāзина āману ва ҳуда-в ва бушрō лил
муслимун. 102.**

**102. Бигӯ: «Фуруд овардааст онро Руҳу-л-қудс (Ҷабраил) ба
ростӣ аз ҷониби Парвардигори ту, то Худо муъминонро собиту**

*муствақим созад ва барои мусалмонон роҳ намудан ва муҷеда
додан бошад.*

Ояти мазкур маънои ояти қаблиро пай гирифта, дар он барои таъкиди бештар Худованд ба Пайғамбари Худ (с) дастур додааст, ки ай Пайғамбари Мо (с) ба он мушрикони бигӯ, ки он (Қуръон)-ро аз назди Худованд фариштае ба номи Рухулқудус (Ҷабраили амин), ки аз тамоми палидиҳои башарӣ пок аст, барои ту ва барои салоҳи халқ фуруд овардааст. Дар Қуръон ҳеҷ хатое нест. Он ҳақ аст. Дар он ҳикматҳо мавҷуданд. Ҳадаф аз нозил кардани Қуръон устувор кардани муъминон дар имон аст. Он барои оммаи мусалмонон, хосса барои шахсоне, ки ба ҳукмиҳои носиху (боздоранда) мансӯх (боздошташуда) имон доранд, ҳидоят ва барои касоне, ки бо Қуръон амал мекунанду подоши бузургро соҳиб мешаванд, башорат аст.

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي

يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾

**Ва лақад наъламу аннаҳум яқулӯна иннамā юъаллимуху
башар. Лисāну-л-лазӣ юлҳидӯна илайҳи аъҷамийю-в ва
ҳāзā лисāнун ъарабийю-м мубӣн. 103.**

103. Ва ҳаройина, Мо медонем, ки кофирон мегӯянд: «Ҷуз ин нест, ки меомӯзонад ин Пайғамбарро одамӣ». Ва ҳол он ки (на чунин аст) забони касеро, ки ба сӯйи ӯ нисбат мекунанд, аҷамист ва ин Қуръон ба забони арабии равшан аст.

Сабаби нузули ояти мазкурро Ибни Касир (р) дар китоби худ чунин дарҷ кардааст: «Ғуломе буд, мансӯб ба қабилаи Ҳазрам, ки Ҷабр ном дошт. Дар оғоз ақидаи насронӣ дошт. Баъдан ба Ислому мушараф шуд. Ӯ дар кӯҳи Сафо ва бо ривояте дар поёни кӯҳи Марва, дар баландии «Субайда» машғули фурушандагӣ буд. Чун Расулulloҳ (с) аз назди ӯ мегузашт, гоҳ-гоҳе назди ӯ менишаст, каме бо ҳам сӯҳбат мекарданд. Лекин забони ӯ арабӣ набуд, балки аҷамӣ (румӣ) буд, чандон арабиро хуб намедонист. Якчанд калимаи арабиро, барои хариду фурӯш медонисту халос. Чун мушрикони ин ҳолатро диданд, фурсатро ғанимат дониста гуфтанд: «Муҳаммад ин суҳанҳоро аз ӯ омӯхтааст». Ҳамоно Худованд ояти

мазкурро нозил кард. Дар ин оят Худованд бӯхтону дурӯғхоеро, ки мушрикони дар шаъни Расулулоҳ (с) меғуфтанд, рад намуда ба Расули Худ (с) гуфт, ки дар ҳақиқат Мо медонем, ки чун ту Қуръонро барои онҳо тиловат мекунӣ, онҳо меғоянд, ки башар (инсон)-е ба ӯ омӯзиш медиҳад. Ў Қуръонро аз инсон омӯхтааст, на аз фаришта. Ин гуфтаи онҳо ба дараҷаи ҳайратовар беасос аст, зеро таълими Қуръонро ба сӯйи шахсе нисбат доданд, ки ӯ аҷамӣ буд, лоақал арабиро дуруст намедонист. Худи онҳо, ки соҳибони забони арабианд, аз овардани ҳатто ояте мисли оятҳои Қуръон очиз омада буданд. Пас, чӣ гуна Қуръоне, ки ба забони арабист, шеваи ошкору равшан дорад ва очизкунандаи тамоми инсу ҷин аст, аз як ғуломи аҷамӣ омӯхта мешудааст? Пас, чӣ гуна як ғуломи аҷамӣ бо арабӣ сухане меғуфтааст, ки дар баробари ӯ соҳибони забон очиз мешудаанд? Оё шахси аз хирад баҳрадошта, даст ба чунин иттиҳом мезанад? Ҳаргиз!

Хулоса, душманони Ислом барои дар ғафлат нигоҳ доштани оммаи мардум ба хусус шахсони содда ин гуна нақшахоро меофариданд. Ҳол он ки саргузашти зиндагонии Пайғамбар (с) ҳаргиз нишон намедихад, ки ӯ (с) бо чунин шахсон алоқаи доимӣ дошта бошад. Лекин душманони ӯ (с) чун одами ғарқшуда даст ба ҳар хору хас мезаданд. Ҳозир ҳам чунин аст. Лекин Худованд ҳимояи Қуръонро ба уҳдаи Худ гирифтааст, ҳеҷ коре карда наметавонанд.

Худованд дар шаъни кофирон чунин гуфтааст:

﴿١٤﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

**Инна-л-лазӣна лā юьминӯна би айāтиллāҳи лā
яхдӣҳимуллōҳу ва лаҳум ъазāбун алӣм. 104.**

**104. Ҳаройина, ононеро, ки ба оятҳои Аллоҳ имон намеоранд,
Аллоҳ онҳоро роҳ нанамояд ва онҳоро азоби дарднок бошад.**

Ояти мазкур ба шахсоне, ки сифаташон дар ояти қаблӣ гузашт, бо таҳдиди бештар гуфааст, ки Худованд касонеро, ки ба оятҳои Худованд имон надоранд, Қуръонро тасдиқ намеkunанд, на ин ки ба роҳи рост, роҳи Биҳишт ва саодати ҷовидон ҳидоят намеkunад, балки барои чунин шахсон азоби алампнок омода кардааст. Зеро онҳо бо сабаби таассуб ва душман шудан бо Қуръону Расули Худо (с) шоистагии ҳидоятро аз даст додаанд.

Дигар ин, ки яке аз сарчашмаи бузургтарини гуноҳон дурӯғ гуфтан аст, онҳо дар шаъни Расулулоҳ (с) дурӯғ гуфтанд.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ

الْكَاذِبُونَ

Иннамā яфтари-л-казиба-л-лазӣна лā юъминӯна би айъатиллаҳи ва улّاика ҳуму-л кāзибун. 105.

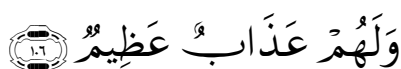
105. Ҷуз ин нест, ки дурӯғро касоне бармебанданд, ки ба оятҳои Худо имон надоранд ва онҳо низ дурӯғгӯянд.

Ояти мазкур яке аз оятҳои таҳдидкунанда буда, аз сабаби нописанд будани сухани дурӯғ, то дараҷае дурӯғгӯёнро баҳои бад додааст, ки ҳатто онҳоро то сарҳади касоне, ки оятҳои Худовандро инкор кардаанд, кашондааст. Агарчи таҳдиди ояти мазкур барои касоне нигаронида шудааст, ки бар Худо, Расули Ӯ (с) ва Қуръон дурӯғҳо бофтаанд, вале касонеро, ки дорои чунин сифати баданд, низ дар бар гирифтааст.

Хулоса, ояти мазкур касонеро, ки дар шаъни мардони роҳи Худо дурӯғ мегӯянд, тухмат мекунанд, пешрафти онҳоро намехоҳанд, баҳои асосӣ дода гуфтааст, ки ин гуна шахсон ба ғайр аз дурӯғгӯӣ воқеъӣ каси дигар нестанд. Агар ба оятҳои Худованд, ки аз ин гуна корҳо онҳоро манъ кардааст, имон медоштанд, ҳаргиз даст ба чунин суханҳо намезаданд. Чӣ дурӯғе аз ин бузургтар аст, ки инсон дар шаъни Пайғамбар (с), ё дар шаъни мардони роҳи Худо дурӯғҳо гӯяд, ё бухтонҳо кунад ва ба ин сабаб садди роҳи шахсоне шавад, ки мехоҳанд роҳи ҳидоятро ёбанд. Пас, шахсе, ки Пайғамбари Худост (с), дар имон овардан ба оятҳои Худованд дар дараҷаи аввали муъминон қарор дорад, чӣ гуна дурӯғ мегуфтааст? Ояти зер он шубҳаеро, ки мушрикони нисбат ба оятҳои носиху мансӯх доштанд, (ё мекарданд) рад мекунад.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مِنْ أَكْثَرِ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ

بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِّنَ اللَّهِ

**Ман кафара билләҳи мим баъди имāниҳи иллā ман укриҳа
ва қалбуҳу мутмаиннум би-л-имāни ва лāки-м ман
шараҳа би-л-куфри сādран фаъалайҳим газабу-м
миналлоҳи ва лаҳум ъазāбун ъазīm. 106.**

*106. Дурӯғро касоне мебанданд, ки баъд аз имони худ ба Худо
кофир шаванд, магар касе, ки бар вай ҷабр карда шавад, ҳол он ки
дилаш ба имон ороида бошад, валекин касоне ки ба куфр синаи
худро бидушоянд (розӣ шаванд), пас, газабе аз Худо бар онҳост
ва онҳорост азоби бузург!*

Сабаби нузули ояти мазкурро баъзе аз муфасссирон чунин нақл кардаанд: “Ояти мазкур дар бораи гурӯҳе аз мусалмонон, ки таҳти шиканча ва фишори мушрикон қарор доштанд, чун Билол, Аммор, падараш Ёсир, модараш Сумайя, Суҳайб, Хаббоб (р) нозил шудааст.” Падару модари Аммор дар дини худ саҳт пофишорӣ карда зиддият нишон доданд ва аз дасти мушрикон ба шаҳодат расиданд. Вале Аммор, ки ҷавон буд, ба шиканчаи мушрикон тоб оварда натавонист, рӯякӣ аз нӯги забон он чи мушрикон аз ӯ хоистанд, ба забон оварду ҷони худро раҳо сохт. Чун ин хабар дар миёни мусалмонон овоза шуд, баъзе ғоибона Амморро маҳкум карда гуфтанд: «Аммор аз дини Ислом баргашта, муртад шуд». Чун ин хабарро Расулulloҳ (с) шунид, фармуд: **«Аз фарқ то қадами Аммор пур аз имон аст, имон ба гӯшту хуни ӯ омехтааст»**. Яъне ӯ ҳаргиз даст аз имон барнахоҳад дошт ва ҳаргиз ба мушрикон нахоҳад пайваست. Даре нагузашт, ки Аммор гирякунон назди Пайғамбар (с) ҳозир шуд. Пайғамбар (с) аз ӯ пурсид: **«Моҷаро чист?»**. Аммор гуфт: «Шарму шамсорӣ! Маро ҷунон шиканча карданд, ки аз шиддати дард ва алам забон ба дашноми шумо кушудаму бутҳояшонро сифат кардам ва танҳо баъди ин маро раҳо карданд». Расулulloҳ (с) гуфтанд: **«Дар он ҳол дили худро чӣ гуна меёфтӣ?»**. Аммор гуфт: «Диламро ба имоне, ки қаблан доштам, мутмаин меёфтам». Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Боке нест. Агар боз туро таҳти фишор қарор диҳанд, он чӣ меҳаҳанд бигӯ»**. (Ва ҷони худро аз хатар раҳо кун!) Ҳамоно буд, ки ояти мазкур нозил шуд ва дар он фармуд, ки ғазаби Худо барои касоне аст, ки баъди имон оварданашон аз дини Ислом боз гашта (зоҳирану ботинан) кофир мешаванд ва барои

пазируфтани куфр сина (қалб)-и худро кушода медоранд. Ин гуна шахсонро азоби бузург интизор аст. Магар касоне таҳти ваъиди ин оят дохил намешаванд, ки таҳти фишори золимон қарор доранд. Агар гуфти онҳоро иҷро накунад, хавфи ҳалок, ё хавфи талафи яке аз узвҳояшонро мебинанд. Дар чунин ҳолат гуфтани калимаи куфр, ё иҷрои амали куфр рухсат аст, ба ин шарте ки дили худро ба имон мустаҳкам нигоҳ дораду зоҳиран калимаи куфрро ошкор кунад. Локин дар чунин ҳолат ҳам мисли Абдуллоҳ ибни Ҳузофа (р) калимаи куфрро ба забон наорад ва тан ба кушта шудан диҳад, назди Худованд подоши бузургро соҳиб аст. Ў (р) асири подшоҳи Рум шуда буд. Подшоҳ ҳарчанд ба ӯ мулку боигарӣ ва ҳатто издивоҷи духтари худро ваъда кард, то ин ки насронӣ шавад, локин ӯ (а) ба изҳори калимаи куфр розӣ нашуд. Дар охир аз дасти он золим ба шаҳодат расид. Ояти зер баъд аз имон овардан сабаби муртадшавӣ (аз дини Ислом рӯ гардони)-ро баён мекунад.

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا

يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Зāлика би аннаҳумустаҳббу-л ҳайāта-д-дунйā ъала-л-āхирати ва анналлоҳа лā яҳди-л-қавма-л-кāфирин. 107.

107. Ин (хашми Худо ва азоби бузург) ба сабаби он аст, ки онҳо зиндагонии дунёро бар охират дӯст доштанд ва албатта, Аллоҳ гуруҳи кофиронро ҳидоят намекунад.

Ояти мазкур фармудааст, ки баъд аз имон овардан (бо ихтиёри худ) ба куфр баргаштан, яъне муртад шудан аз баъзеҳо ба сабаби он сар мезанад, ки онҳо зиндагии дунёро дӯст медоранд ва онҳо зиндагии дунёи панҷрӯзаро аз зиндагии охират бартару беҳтар меҳисобанд.

Модоме ки онҳо куфрро аз имон беҳтар мешуморанд, онҳо кофиранд Худованд кофиронро ҳидоят намекунад.

Барои фаҳми бештар ба тафсири ояти 69-уми сураи «Анкабут» муроҷиат шавад. Валлоҳу аълам.

Ояти зер ин муқаддимаро идома медиҳад:

ص
أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَتْهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ

وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾

Улӱика-л-лазӱина табаъаллоҳу ӱалӱ қулу̀бихим ва самъихим ва абс̈ориҳим ва улӱика ҳуму-л-ғофилун. 108.

108. Онҳоянд он ҷамоъае ки Худо бар дилҳои онҳо ва бар гӯшҳои онҳо ва бар дидаҳои онҳо муҳр ниҳодааст ва онҳоянд беҳабарон.

Касоне, ки худро дар ғафлат зада, чизе шунаванд ё бинанд, ибрат намегиранд, кори дунёро бар кори охирату аз имон овардани ба Худо ва Расули Ӯ бартару болотар медонанд, касонеанд, ки Худованд бар дилу гӯш ва дидаҳои онҳо муҳр ниҳодааст. Онҳо агар панду насиҳатҳои даркорино шунаванд ҳам, қабул намеkunанд. Онҳо чунон ғофиланд, ки агар нишонаҳоеро бинанд, ки ба василаи онҳо метавон роҳи ҳақро ёфт, чунон рафтор меkunанд, ки гӯё ҳеҷ чизро надиданд. Ояти зер оқибати кори онҳоро баён мекунад.

﴿١٠٩﴾ لَا جَرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَسِرُونَ

Лӱ ҷарама аннаҳум фи-л-аҳирати ҳуму-л-хосирун. 109.

109. Шак нест дар он, ки онҳо дар охира аз (ҷумлаи) зиёнбинандагонанд.

Ояти мазкур натиҷаи кори шахсони аз дин гаштаро чунин баён кардааст, ки шахсони муртадшуда (аз дин гашта) бе ягон шакку шубҳа аз ҷумлаи зиёндидагон буда, чунон ба азоби абадии Ҷаҳаннам гирифта мешаванд, ки дигар азобе бузургтар аз он нест. Чӣ зиёне аз ин зиёдтару бадтар бошад, ки ҳама имкониятҳои заруриро барои ҳидоят ва саодати ҷовидонро пайдо кардан инсон дар даст дошта бошад аммо бар асари пайравии ҳавасҳо ва васвасаҳои шайтон, ин сармояҳои гаронқадрро ройгон аз даст диҳад?

Хулоса, оятҳои қаблӣ ҳоли ду гурӯҳро, ки таҳти фишори душман қарор доштанд, яке калима, ё амали куфромезро дар ҳоле, ки қалбаш мутмаину пур аз имон буд, гуфт ё кард ва гурӯҳи дувум билкул аз дин

гашту муртад шуд, баён карданд. Ҳоло ояти зер ба ҳоли гурӯҳи севум ишора карда, чунин гуфтааст:

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهِدُوا

وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

**Ќумма инна Раббака лил лазӣна ҳаҷару мим баъди ма
футинуЌ сўмма қаҳаду ва сабару инна Раббака мим
баъдиҳа ла Ғафур-р-Раҳим. 110.**

110. Боз, албатта, Парвардигори ту барои касоне ки ҳичрат карданд, баъд аз он ки мавриди шиканча ва фитна қарор гирифта буданд, сипас набард карданд ва сабр намуданд, ҳаройина, Парвардигори ту баъд аз ин ҳама омӯрзгору меҳрубон аст.

Дар садри Ислом, чуноне ки аз оятҳои қаблӣ фаҳмида шуд, мусалмоншудагон аз рӯи заъфу беқувватӣ таҳти фишору шиканчаи мушрикони қарор доштанд. Баъзе аз онҳо ҳатто ба шаҳодат ҳам мерасид, баъзе аз онҳо зоҳирану ботинан, чуноне ки гузашт, муртад мешуд, ки дигар асло муҳаббати Ислом дар дилашон вучуд надошт. Аммо баъзе аз онҳо зоҳиран, то ин ки фишор аз сараш сабук шавад, калимаи куфрро дар забон ҷорӣ месохт, локин муҳаббати Исломо аз дили худ дур намесохт ва меҳост, ки Ислом пирӯз шаваду мусалмон будани худро ошкор созад. Ҳоло ояти мазкур ба ҳоли онҳо ишора карда гуфтааст, ки касоне, ки фиреби душманро хӯрда, аз дин бозгаштанд, чун шароит муҳайё шуд, барои ризоии Аллоҳ хонаву молу ҳоли худро тарк карда, ба назди Расулulloҳ (с) ҳичрат карданд. Мусалмон будани худро ошкор сохтанд, тавба карданд, ростии тавбаи худро ҳамроҳи Расулulloҳ (с) бо сабру ҷиҳод собит сохтанд, туфайли фидокориҳояшон сазовори мағфирату раҳмати Парвардигор низ қарор гирифтанд. Зеро Худованд ғафуру раҳим аст.

Хулоса, ояти мазкур барои қабули тавбаи шахсе, ки муртад (аз дин гашта) шудааст, ҳуҷҷат аст, агар муртад аз бозгашти худ ба куфр пушаймон шуда сидқан тавба кунад, ваъдаи Худованд аст, ки тавбаи ӯро мепазирад.

Муртад кист? Муртад шахсест, ки дар аввал мушрик ё кофири мутлақ зист, дини Исломо қабул кард, чанд миқдоре мусалмон буд, баъдан дини Исломо тарк карда, ба дигар дин гузашт ё

дахрӣ шуд. Ё дар оилаи мусалмон ба дунё омад, дини падару модари худро қабул кард, баъдан аз дини волидайнӣ худ ба дигар дин гузашт. Валлоҳу аълам.

﴿يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوْفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا

عَمِلَتْ وَهُمٌ لَا يُظْلَمُونَ﴾

✽ **Явма таъти кулли нафсин тучадили ъан-н нафсиҳа ва туваффā кулли нафсим-м маъамилат ва ҳум ла юзламун. 111.**

111. Рӯзе биёяд, ки ҳар шахс аз тарафи шахсияти худ ҷидолу дифоъ кунад ва ҳар шахсро подоши он ҷӣ кардааст, ба тамои дода шавад ва онҳо ситам карда нашаванд.

Ояти мазкур ҳушдори умумӣ буда, мефармояд, ки қиёмат чунон рӯзи сахтест, ки ҳар инсон дар фикри он аст, ки ҷӣ гуна аз худ дифоъ кунаду худро аз азоби он рӯз наҷот диҳад. Яъне то ки худро халос созад, ҳуҷҷатҳо пеш меорад, узрҳо меғӯяд. На зану фарзанд, на бародару хоҳар, на падару модар, на ёру рафиқ, хулоса, ҳеҷ кас дар он рӯз назди вай аҳмияте надорад. Дар он рӯз бинобар ваъдае, ки шудааст, хоҳ хайр бошаду хоҳ шар, ҳар кас бе кому кост дар ивази амалҳои кардааш бе ягон зулму ситам мукофотонида мешавад. Бо ибораи дигар: Худованд дар ин оят фармудааст, ки ба ёд оред рӯзеро, ки ҳар кас (то ин, ки худро аз азобу мучозоти дарднок раҳӣ бахшад) дар фикру дифоъи хеш аст. Дар он рӯз барои аз ҷанголи азоб халос шудан, ҷуноне ки дар ояти 23-юми сураи «Анъом» омадааст, ҳатто гунаҳгорон аз кардаҳои худ пушаймон шуда меғӯянд: «Ба Худо - Парвардигори мо савганд, ки мо мушрик набудем». Дар он ҳангом боз мебинанд, ки дурӯғи онҳо суде ба онҳо расонида наметавонад, ҷуноне ки дар ояти 37-уми сураи «Аъроф» омадааст, бар зидди сардорони худ меғӯянд: «Эй Парвардигори мо, ин гурӯҳ моро гумроҳ карданд, пас, онҳоро аз отаи азоби дучанд бидеҳ».

Хулоса, дар он ҷо ва дар он ҳолат гунаҳгорон даступи мезананд, вале беҳуда аст. Зеро бе ягон зулму костагӣ натиҷаи амалҳои ҳар инсон ба ҳудаш дода мешавад. Валлоҳу аълам.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً ءَامِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا

مِّن كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ

وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾

Ва ӓарабаллоҳу маъсалан қарятан кāнат āмината-м мутмаинната-й яътиҳā ризқуҳā рағада-м миñ кулли макāниñ фа кафарат би анъумиллāҳи фа азāқаҳаллоҳу либāса-л-чӯи ва-л-хавфи би мā кāну яснаъун. 112.

112. Баён кард Аллоҳ масали деҳаеро, ки эмину оромида буд, рӯзии он ба қушодагӣ аз ҳар ҷой меомад, пас, ба неъматҳои Аллоҳ носипосӣ кард. Пас, Аллоҳ онҳоро ба сабаби он чӣ мекарданд, либоси гуруснагӣ ва тарсро пӯшонид.

Ояти мазкур барои касоне, ки неъматҳои Парвардигорро носипосӣ мекунанд, хоҳ қурайшиҳо бошанд, ё сокинони деҳаи дигар, бо мисоле чунин баён кардааст, ки деҳае буд, сокинони он дар ниҳоят амну амонӣ мезистанд, ҳеҷ вақт маҷбур ба кӯч бастан набуданд. Илова бар ин, ризқу рӯзии мавриди ниёзашон аз ҳар макон ба таври фаровон ба онҳо меомад. Вақто ки онҳо шукри амонӣ ва неъматҳои Худовандро накарданд, дар натиҷа Худованд «либоси» гуруснагӣ ва тарсу ваҳро, дар ивази амалҳои бадашон ба онҳо пӯшонид.

Хулоса, ин мисолест, ки Худои азза ва ҷалла барои мардуми шаҳри Макка задаст, то онҳо бедор шаванд ва ба худ оянду гумроҳии худро давом надиҳанд. Агар мурод аз «қаря»- деҳа дар ин ҷо худӣ шаҳри Макка бошад, онро Худованд барои дигар шаҳрҳои ситамгару золим зарбулмасал задааст. Ин дар замоне буд, ки Расулulloҳ (с) дар ҳаққи мардуми Макка, ки бар мусулмонон ниҳоят ҷабру зулм карданд, дуъои бад карда чунин гуфтанд: **«Бор Илоҳо! Фишорро бар қабилаи Музар сахт кун ва он фишорро бар онон қаҳтиие чун қаҳтии замони Юсуф (а) бигардон».** Дуъои Расулulloҳ (с) дар ҳаққи онҳо мустаҷоб шуд, ба қаҳтии ҳафтсола гирифтӣ шуданд. Дар ин ҳафт сол ба ҷое расиданд, ки ҳатто устухонҳои пӯсидаро низ хӯрданд. Сабаби

дигари ба ин қаҳтӣ ва тарсу ваҳм гирифтор шуданашонро ояти зер баён мекунад:

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ

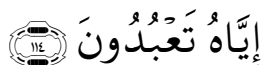

Ва лақад ҷаъҳум расулу-м минҳум фа каззабуҳу фа ахазаҳуму-л-ъаззабу ва ҳум зóлимун. 113.

113. Ва ҳаройина, пайғамбаре аз ҷинси худашон ба сӯйи онон омад, пас, ўро такзиб карданд, пас, онҳоро азоб гирифт ва онҳо ситамгор буданд.

Чи тавре, ки баён шуд, аҳли он деҳа (Макка) дар аввал на аз хориҷ андешаи хавфи душман доштанд ва на аз дохил. Барои онҳо ғалла, мева ва ғайра пайиҳам аз хориҷ ворид мешуд. Илова бар ин, барои роҳбарии онҳо Худованд шахсиро аз байни худашон дар сифати пайғамбар, то ин ки таълимоти осмониро ба онҳо омӯзонад, фиристонд. Пайғамбари Аллоҳ (Муҳаммад (с)) онҳоро ба дину оини Ҳақ даъват кард, ҳуҷҷатҳои илоҳиро бо таври бояду шояд ба онҳо расонд. Вале мардуми он деҳа бар нафсҳои худ зулм карда, ин неъматҳои моддӣ ва маънавии илоҳиро нашинохтанд. Ба ҷои ба ў (с) имон овардану фахр кардан зидди ў (с) камари муҳолифатро маҳкам бастанд. Паёмеро, ки аз назди Аллоҳ ба ў (с) меомад, дурӯғ ҳисобиданд. Дар натиҷа мусалмонон ба Мадина ҳиҷрат карда, алайҳи онҳо барои фатҳи Макка омода шуданд. Онҳоро аз ҳар тараф, чуноне ки дар ояти қаблӣ низ гузашт, азоби илоҳӣ - тарсу ваҳм фаро гирифт, дигар натавонистанд чораи онро андеша кунанд. Ояти зер ишора бар он дорад, ки неъматҳоеро, ки Худованд додааст, бояд мувофиқи ризои Аллоҳ истифода кард.

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِن كُنْتُمْ

**Фа кулӯ мим м̄а разақакумуллоҳу ҳалāлаи таййиба-в
вашкуру ниъматаллоҳи ин кунтум иййаҳу таъбудун. 114.**

*114. Пас, аз он чӣ Худо шуморо рӯзи ҳалолу покиза додааст,
бихӯред. Ва агар шумо Худоро мепарастед, бар неъматии Ӯ шукр
кунед.*

Худованд дар ин оят ба бандагони Худ дастур додааст, ки агар шумо танҳо Худои ягонро мепарастид бошед, тақозои яктопарастӣ он аст, ки дар роҳи истеъмоли неъматҳо чун шахсони ғофилу золиму кофир набошед. Аз ризқу рӯзи ҳалолу покизаи Худованд ба шумо дода тановул кунед ва шукронаи Ӯро ба ҷо биёреду сипосгузор бошед. Оре! Тақозои яктопарастӣ он аст, ки бандаи мусалмон бояд бо ибодат бошад, аз чизҳои ҳалол ҳукмкардаи Аллоҳ таъоло истеъмол кунад ва аз ҳаромкардаҳои Ӯ таъоло парҳез кунад ва дар баробари неъматҳо шукргузор бошад.

Ояти зер баъзе аз ҳаромкардаҳои илоҳиро баён кардааст:

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنِزِيرِ وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ

بِهِ فَمَنْ أَضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾

**Иннам̄ ҳаррама ъалайкуму-л-майтата ва-д-дама ва
лаҳма-л хинзӯри ва м̄а уҳилла ли ғайриллāҳи бих. Фа
манизтурра ғайра бāги-в ва лā ъāдиин фа инналлōҳа
Ғафӯру-р-Раҳӯм. 115.**

*115. Ҷуз ин нест, ки Худо бар шумо мурдорро ва хунро ва гӯшти
хукро ва он чи бар забҳи он номи ғайри Худо зикр карда шуд,
ҳаром сохтааст. Пас, касе музтар шуд, на ситамкарда ва на аз
ҳад гузашта бошад, пас (луқмае чанд бихӯрад) Худо омӯрзгору
меҳрубон аст.*

Дар оятҳои гузашта сухан аз неъматҳои покиза ва шукри онҳо ба миён омада буд. Ҳоло дар ин оят сухан аз ҳайвонҳои ҳаромкардаи илоҳӣ ба миён омадааст, ки Худованд чаҳор чизе, ки марбут ба ҳайвонот аст, барои шумо ҳаром гардонидаст. Аз он ҷумла, мурдор (худмурда), хун, гӯшти хук ва он ҳайвоне, ки ба ғайри номи Аллоҳ сар бурида шудааст. Масъалаи ҳаром будани гӯшти мурдор, хун, гӯшти хук муфассалон дар ояти 173-юми сураи «Бақара» ва ояти 149-ум сураи «Анъом» гузашт.

Ба таври истисно Худованд дар давоми оят фармудааст, ки магар барои шахсоне, ки ноилоҷ ва ногузир мондаанд, аммо ба ғайр аз ин ҳаромҳо чизи дигаре нест ва ба хӯрдани яке аз ин ҳаромкардаҳо муҳтоҷ шаванд, онҳо барои ҳифзи ҷони худ каме хӯранд иҷозат ҳаст, ба шарте ки онҳоро ҳаром ҳисобида, бо нафрат истеъмол кунанд. Дар чунин ҳолат барои онҳо гуноҳе нест, зеро Худо омӯрзгору меҳрубон аст. Дигар паҳлӯҳои эзоҳи ояти мазкур ба сураи «Бақара», ояти 173-юм ва сураи «Анъом» ояти 145-ум ҳавола мешавад. Ҳоло ояти зер ҳушдор медиҳад, ки Худованд Худаш медонад, ки барои инсон чиро ҳалол ва чиро ҳаром ҳукм кардааст.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ

لَتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا

يُفْلِحُونَ

Ва лā тақулӯ ли мā тасифу алсинатукуму-л-казиба ҳāзā ҳалāлу-в ва ҳāзā ҳарому-л ли тафтарӯ ъалаллоҳи-л-казиб. Инна-л лазина яфтарӯна ъалаллоҳи-л-казиба лā юфлиҳун. 116.

116. Ва чизеро, ки забони шумо ба дурӯғ ҳукми онро баён мекунад, мағӯед, ки ин ҳалол аст ва ин ҳаром аст, то (мабодо) бар Худо дурӯғро бандед. Ҳаройина, ононе, ки бар Худо дурӯғро мебанданд, растагор намешаванд.

Худованд дар сураи «Анъом» аз одату хурофоттарошии мушрикони хабар дода буд. Ҳоло то ин ки маънои ояти мазкур осон шавад, дар аввал эзоҳи он ва баъд эзоҳи ояти таҳти назар зикр мешавад. Дар ояти 136-уми сураи «Анъом», Худованд хабар додааст, ки одати мушрикони он буд, ки баъзе аз зироъат ё чаҳорпоёнро ҳиссаи Худо ва бахшero саҳми бутҳо қарор медоданд. Аҷоиби кор дар он буд, ки агар саҳми бутҳо хасорат медид, аз ҳиссае, ки барои Худованд назр карда буданд, онро ҷуброн мекарданд. Агар ҳиссаи Худованд осеб медид аз саҳми бутҳояшон бо далели он, ки Худованд муҳтоҷ нест, онро ҷуброн намекарданд.

Хулоса, онҳо хурофоту одатҳои худбофтаи бисёре доштанд. Ё агар ба ояти 148-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад, ба назар мерасад, ки мушрикон барои худ бо ақидае, ки Худованд бо ин хурофотҳои худбофтаашон мувофиқ аст, баъзе ашёро бо майли худ, ҳаром мегуфтанд. Ҳоло ояти мазкур ҳушдор медиҳад, ки инсон бандааст. Неъматҳоро Худованд офаридаасту дар дасти ӯ амонат супоридааст. Ӯ ҳеҷ ҳақ надорад аз назди худ чизро ҳалол, ё чизеро ҳаром ҳукм кунад. Агар бе ягон ҳуҷҷат гӯяд, ки ин чиз ҳалол ва ин чиз ҳаром аст, гӯё дар кори Худованд даҳлат карда, дар шаъни Аллоҳ таъоло дурӯғ гуфтаасту тухматҳо бофтааст. Чизеро ҳалол ва чизеро ҳаром гуфтан, бе ягон санади шаръӣ ниҳояти ҷасорат ва дурӯғи маҳз аст. Ягона Худованд ҳақ дорад, ки чизеро ҳалол ва чизеро ҳаром гӯяд, зеро Офарандаи онҳост. Дар охир Худованд гуфтааст, ки касоне, ки дар шаъни Худованд дурӯғ ва бӯхтон мебофанд, на дар дунё ва на дар охират ҳеҷ гоҳ растагор нахоҳанд шуд ва ҳеҷ гоҳ ба матлаби худ нахоҳанд расид. Оре! Ояти мазкур касонеро, ки муфтианду фатво доданро ба уҳда гирифтаанд шадидан ҳушдор медиҳад. Аз ҳамин ҷиҳат пешвоёни дин дар фатво додан эҳтиёт мекарданд. Аз он ҷумла, имом Абӯҳанифа (р) гуфтааст: «Агар адои масъулият намебуд, ҳаргиз фатво намедодам». Ояти зер давоми ояти қаблӣ буда, дар он Худованд фармудааст:

مَتَّعْ قَلِيلٌ وَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١١٧﴾

Матъаъун қалилу-в ва лаҳум ъазāбун алӣм. 117.

117. Онҳоро баҳрамандии андак аст ва онҳоро азоби дарднок насиб бошад.

Касоне, ки бе ягон санад барои баҳра бурдан аз дунё чизеро ҳалол, ё ҳаром мегӯянд, чуноне ки ояти мазкур хабар медиҳад, ҳеҷ гоҳ небахту растагори дунё ва охират намешаванд. Онҳо касоне ҳастанд, ки бар асоси ҳавои нафс нисбати Аллоҳтаъоло дурӯғҳо гуфтаанду мегӯянд, суде (фоидае) ба даст меоранд. Локин фоидаи ба даст овардаашон, бигзор боигарии ҳамаи дунё бошад, чизи андак аст. Барои ба даст овардани матоъи андак азоби дарднок дар интизори онҳост. Оре! Ояти мазкур далолат бар он мекунад, ки бино бар асоси ҳавои нафс ҳалолро ҳаром ё ҳаромро ҳалол гуфтан куфр аст.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ

وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾

Ва ʔала-л-лазӣна ҳаду җаррамнā мā қасаснā ʔалайка миҢ қаблу ва мā ʔаламнāҳум ва лāкин кāну аҢфусаҳум яʔлимуҢ. 118.

118. Ва бар ононе ки яҳудӣ шуданд он чиро, ки бар ту пеш аз ин (дар сураи «Анъом») баён кардем, ҳаром карда будем. Ва Мо бар онҳо ситам накардем, валекин онҳо бар ҷони худ ситам мекарданд.

Дар қисми аввали ояти 146-уми сураи «Анъом» омадааст: «**Ва бар касоне, ки яҳудиянд, ҳар ҷонвари нохундорро ҳаром карда будем. Ва аз гов ва ғӯсфанд - чарбуи ин ду қисмро бар онҳо ҳаром карда будем, магар он чарбуе ки пуштҳои ин ду қисм бардошта аст ё онро рӯдаҳо бардошта аст ё он ҷӣ ба устухон омехта бошад...**». Ин ҳукм дар ивази амалҳои зишти онҳо ҳамчу ҷазо хос барои яҳудиён буд, зеро онҳо бо хоҳиши худ чизеро ҳалол ва чизеро ҳаром гуфта буданд. Бояд мусалмонон он саҳтиро бо ин осонӣ муқоиса кунанд ва шукргузори неъматҳои фаровони Парвардигор бошанд. Дар поёни ояти мазкур Худованд изофа кардааст, ки мо бо ҷорӣ кардани чунин ҳукм бар яҳудиён зулм накардаем. Онҳоянд, ки аз ҳад гузаштанд, амри Худовандро ба ҷой наоварданд, даст ба хуруфоту бидъаткорӣ зада мардумро аз роҳи Худо боз доштанд, рибохурӣ карданд, бо ҳар роҳ молҳои мардумро мегирифтанд.

Хулоса, корҳое мекарданд, ки ба ҳеҷ китоби осмонӣ рост намеомад. Бо иҷрои чунин амалҳо гунаҳгор шуданду бар нафсҳои худ зулм карданд. Сабабҳои ҳаром ҳукм гирифтани баъзе чизҳоро барои худ фароҳам карданд.

Барои фаҳми бештар ба эзоҳи оятҳои 160-161-уми сураи «Нисо» муроҷиат шавад. Пас, касоне, ки баъди яҳудиҳои номбурда ба дунё омаданд, бояд хатоҳои онҳоро такрор наkunанд. Дар акси ҳол мисли яҳудиҳо гирифтори ҷазо шуданашон мумкин. Зеро инсон, чуноне ки дар ояти зер ишора шудааст, бояд барои роҳи дурустро ёфтан дар ҳаракат бошад.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّوْءَ نَجْهَلَةٌ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ

وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٩﴾

**Сумма инна Раббака лил лазина ҷамилу-с-сӯа би
чаҳалятин сумма табу ми баъди зāлика ва аслаҳӯ инна
Раббака ми баъдиҳа ла Гафӯру-р-Раҳим. 119.**

**119. Боз, ҳаройина, Парвардигори ту ононеро, ки ба нодонӣ кори
бад карданд, баъд аз он тавба карданд ва шоистакор шуданд,
албатта, баъд аз ин тавба Парвардигори ту омӯрзгору меҳрубон
аст.**

Худованд дар ин оят тавбаи кадом кас қабул мегардад ва мағфирати ӯ таъоло насиби кадом шахс мешавад баён намудааст, ки ваъдаи қабули тавба барои касест, ки аз рӯйи хато ва нодонӣ гуноҳ (кори бад) карда бошад. Дигар ин, ки баъди содир кардани гуноҳ, пушаймон шуда ба зудӣ аз таҳти дил тавба кунаду худро ислоҳ созад ва баъди тавба даст ба иҷрои амалҳои солеҳ занад. Зеро иҷрои амали солеҳ нишонаи тавбаи ҳақиқист.

Хулоса, касоне, ки чунин шартҳоро ба ҷо меоранд ва баъдан дар ақида ва рафтор қонунҳои шариати Исломо пурра риоя мекунанд, сазовори мағфирати Аллоҳтаъоло мегарданд. Гуноҳҳои чунин шахсон чуноне ки дар ояти 17-уми сураи «Нисо» омадааст, бахшида шуда дар охираи раҳмати Парвардигор шомили ҳоли онҳо мешавад ва ба подоши хуб мукофотонида мешаванд.

Боз о, боз о, ҳар он чӣ ҳастӣ боз о!

Гар кофару габру бутпарастӣ боз о!

Ин дарғаҳи мо дарғаҳи навмедӣ нест,

Сад бор агар тавба шикастӣ, боз о! (Румӣ)

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٠﴾

**Инна Иброҳима кона умматаи қонита-л-лиллаҳи ҳанӯфа-
в ва лам яку мина-л-мушрикӣн. 120.**

**120. Ҳаройина, Иброҳим уммати (бузургвор) барои Худо
фармонбардору моил ба дини ҳақ буд ва аз мушрикони набуд.**

Худованд дар ин оят тарзи диндории пешво ва қаҳрамони яктопарастон «Абу-л-анбиё», падари пайғамбарон ҳазрати Иброҳим алайҳис-саломиро ёдовар шуда гуфтааст, ки яке аз сифатҳои барҷастаи Иброҳим (а) ин аст, ки худ уммат буд. Муфасссирон гуфтанд, ки маънои уммат он аст, ки Иброҳим (а) муъаллими хеле нек буд ва яккаву танҳо мисли як уммат дар муқобили ҳама мушрикони ба мубориза бархост. Умуман месазад мусалмонҳо бахусус арабҳо Иброҳим (а)-ро шахси илҳомофарин ва пешвои муқтадидони худ донанд. Сифати дигари ӯ (а) ин буд, ки сар то по бандаи итоаткори Худованду ибодатгузор ва ҳамеша моил ба ҳақ ва дар роҳи рости Ҳақ таъоло қадамбардор буд. Ҳаргиз аз гурӯҳи мушрикони набуд. Ҳеҷ чизро бо ихтиёри худ ҳалол, ё ҳаром нагуфта буд. Пас, ин ҳаводороне, ки худро аз миллати ӯ (а) меҳисобанд, бо ӯ (а) фахр мекунанд, бо кадом далел нисбати Худованд дурӯғҳо бофта, тухматҳо мезананд ва бо хоҳиши худ чизро ҳаром ё чизро ҳалол мегӯянд? Кадом сифати Иброҳим (а) дар онҳо ҳаст? Ҳеҷ сифати Иброҳим (а) дар онҳо дида намешавад. Ҳамчунин, сифатҳои, ки дар ояти зер барои Иброҳим (а) зикр мешаванд, дар онҳо низ нест.

شَاكِرًا لِّأَنْعَمِهِ أَجْتَبَنَّهُ وَهَدَنَّهُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ

Шāкира-л ли анъумих. Иҷтабāху ва ҳадāху илā сирōти-м мустақим. 121.

121. Шукркунандаи неъматҳои Худованд (буд). Ва (Худо) ӯро баргузид ва ба сӯи роҳи рост ҳидояташ кард.

Иброҳим (а) шахсе буд, ки чи дар муносибат бо неъматҳо ва чи дар сухану дар амал шукркунанда буд. Мисли мунофиқон бо забон имон оварда, аммо дар амал куфр намебарид. Иброҳим (а) шахси лаёқатманд буд. Худованд ӯро ба пайғамбарӣ баргузид. Зеро ӯ (а) сазовори ин вазифа буд. Худованд ӯ (а)-ро ба роҳи рост ҳидоят намуд ва аз ҳаргуна лағжишҳо ҳифз кард.

Ояти зер маънои ояти қаблро пурра месозад.

وَأَتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ

Ва āтайнāху фи-д-дунйā ҳасаната-в ва иннаху фи-л-āхирати ламина-с солиҳин. 122.

122. Ва ӯро дар дунё некӯӣ додем. Ва ҳаройина, ӯ дар охират аз некӯкорон аст.

Аз мазмуни ин се оят маълум мешавад, ки некбахтии дунё ва охират насиби ҳазрати Иброҳим (а) аст. Аз он ҷумла, Худованд дар ин оят фармудааст, ки ба туфайли шукргузорӣ ва дигар сифатҳои хубе, ки дошт, Мо ба ӯ (а) дар дунё ҳасана (некӯӣ) додем. Калимаи ҳасана назди муфасссирон маънои васеъ дошта, ба маънои пайғамбарӣ, хислати нек, фарзандони солеҳ ва ғайра истифода мешавад.

Ибни Касир дар тафсири ин оят мегӯяд: «Яъне, барои Иброҳим (а) хайр (неки)-ҳои дунёро аз тамоми ончӣ, ки шахси муъмин барои ба камол расонидани зиндагии покизааш ба он ниёзманд (эҳтиёҷманд) аст, гирд овардем».

Дар давоми оят Худованд гуфтааст, ки дар охират, албатта, ӯ (а) аз ҷумлаи шахсони солеҳ аст. Худованд ӯ (а)-ро дар ин се оят бо нӯҳ сифат ситоиш кард. Ҳеҷ шаке нест, ки ӯ (а), чуноне ки дар ояти зер ишора шудааст, барои пайғамбари охируззамон ҳазрати Муҳаммад (с) низ муқтадо (пешво дар ҳама кор) бошад. Валлоҳу аълам.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنْ

الْمُشْرِكِينَ

**Ҷумма авҳайнā илайка аниттабиъ миллата Иброҳима
ҳанифа-в ва mā kāна мина-л мушрикīн. 123.**

**123. Баъд аз он барои ту ваҳӣ фиристодем, ки дини Иброҳимро
пайравӣ кун, ки ҳаниф аст. Ва (Иброҳим) аз мушрикон набуд.**

Дар баробари чандин сифатҳои барҷаста, Худованд ба Иброҳим (а) имтиёзи дигаре низ дода буд. Яъне мактаби ӯ (а) на барои асри худ, балки барои тамоми уммати исломӣ ва барои тамоми яктопарастон як мактаби илҳомбахш шуд. Ба гунае ки Худованд ба Ҳабиби Худ (с) хитоб намуда дар ояти мазкур фармуд, ки ай Муҳаммад (с), ба ту ваҳӣ фиристодем, ки ба ҷуз аз ончӣ аз шариъаташ боздошта шудааст, дигар аз ҳама ойини ҳаниф (моил ба ҳаққ)-и Иброҳим (а) пайравӣ куни! Зеро ӯ (а) аз ҷумлаи мушрикон нест. Ойини ҳанифи ӯ (а) он буд, ки яктопарастии ҳолис

буд, аз парастидани бутҳо ва маъбудони ботил безорӣ дошт. Яктопарастии покниҳоду ҳақгаро буд.

Хулоса, гуфтори яҳудиён ё мушрикхое, ки даъво мекунанд, ки мо аз миллати Иброҳим (а) ҳастем, беасос аст. Дар амал аз миллати ӯ (а) буданашон ҳеҷ маълум нест, он суҳанест беҳуда.

Барои фаҳми бештар ба ояти 161-уми сураи «Анъом» муроҷиат шавад.

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ

بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

Иннамā чуъила-с-сабту ъала-л лазимахталафу фӯҳ. Ва инна Раббака ла яҳкуму байнаҳум явма-л-қийāмати фӯ mā kāну фӯҳи яхталифун. 124.

124. Чуз ин нест, ки таъзими шанбе бар касоне ки дар он ихтилоф карданд, лозим карда шуд. Ва ҳаройина, Парвардигори ту рӯзи қиёмат миёни онҳо дар он чӣ андар он ихтилоф мекарданд, ҳукм мекунад.

Агар ойини Ислом ойини Иброҳим (а) бошад ва дар бисёр аз масъалаҳо мусалмонон ба равиши Иброҳим (а) пайравӣ мекарда бошанд, пас чаро мусалмонон рӯзи ҷумъаро ихтиром мегузоранду яҳудиён бо пиндори хеш бузургдошти рӯзи шанберо аз шарияти Иброҳим (а) меҳисобанд ва онро ҳамчу ид ва рӯзи таътил эълон кардаанд? Ояти мазкур ҷавоби ин саволи тақрирӣ буда, дар он Худованд фармудааст, ки ҳурмати рӯзи шанбе ва иҷрои ончӣ, ки дар он барои яҳудиён ҳаром гардонида шуд, ҳамчу ҷазо барои онҳост. Зеро дар асл онҳо бояд эҳтироми рӯзи ҷумъаро ба ҷо меоварданд. Локин онҳо ихтилоф карданд пас Худованд ҳамчу ҷазо ҳурмати рӯзи ҷумъаро ба рӯзи шанбе гузаронд. Тибқи баъзе ривоятҳо эҳтироми рӯз шанбе дар миллати Иброҳимӣ низ набудааст. Агар мебуд, ҳаргиз Мӯсо (а) Бани Исроилро бо эҳтироми рӯзи ҷумъа даъват намефармуд. Аммо яҳудиён даъвати пайғамбарашон (Мӯсо (а))-ро напазируфтаанд.

Хулоса, Худованд ҳурмати рӯзи шанберо барои яҳудиён ҳамчу ҷазо ва саҳтгирӣ муқаррар намуд, зеро онҳо дар кори дин ҳам ба ихтилоф бархостанд ва Худоро нофармонӣ карданд. Дар он рӯз онҳо аз кор кардан ва инчунин аз шикори моҳӣ манъ шуда

буданд, аммо онҳо дар ин амр ҳам нофармонӣ намуда бо ҳилаву пайранг моҳӣ шикор карданд. Дар натиҷа сураташон, чуноне ки дар оятҳои 163-166-уми сураи «Аъроф» гузашт, ба сурати хинзир (хук) ва бузина (маймун) табдил шуд. Ҷазои охират барои онҳо аз ин ҳам ҷонгудозтар муъайян шуд. Дар давоми оят Худованд фармудааст, ки бегумон Парвардигорат дар мавриди ончи, ки ихтилоф мекарданд, рӯзи растохез бо адолат миёни онҳо доварӣ мекунад ва ҳар якеро ба ончӣ, ки сазовор аст, савоб ё азоб подош хоҳад дод. Оре! Рӯзи қиёмат рӯзест ки ҳама ихтилофҳо барчида, пардаҳо канор зада, ҳама пинҳониҳо ошкор мешаванд. Дар саҳеҳайн аз Абӯхурайра (р) ҳадисе ривоят шудааст, ки ба ҳамин маъно Расулulloҳ (с) чунин гуфтаанд: **«Мо дар дунё уммати охиринем, вале дар рӯзи қиёмат аз ҳама пештозем...».** Рӯзи ҷумъа ҳамоно рӯзи касоне буд, ки Худованд моро ба он роҳнамоӣ кард ва онро вижаи уммати Муҳаммад (с) гардонид.

Хулоса, амали яҳудиён, ин кори нав набуда, одати деринаи онҳост, ки дар ҳама кор ба Расулони Худо ихтилоф мекарданд. Зимнан, Худованд Расули Худ (с)-ро фармудааст, ки ба онҳо эътибор надихаду, чуноне ки ояти зер ишора кардааст, машғули кори худ бошад.

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالَّتِي

هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ

بِالْمُهْتَدِينَ

Удъу илā саби́ли Раббика би-л ҳикмати ва-л-мавъиẓати-л-ҳасанати ва қāдилҳум би-л лати ҳия аҳсан. Инна Раббака Ҳува аъламу би маъ ẓалла ъаъ саби́лиҳи ва Ҳува аъламу би-л муҳтади́н. 125.

125. Мардумро ба сӯйи роҳи Парвардигори хеш бо донишу ҳикмат ва панди нек даъват кун ва ба онҳо бо тариқе мунозира кун, ки вай нек аст! Ҳаройина, Парвардигори ту ба касе донотар

аст, ки аз роҳи ӯ гумроҳ шуд. Ва ба роҳёфтагон ӯ (низ) доноатар аст!

Дар ин оят ва оятҳои зер, ки оятҳои охири сураи «Наҳл» ҳисобида мешаванд, Худованд даҳ дастури муҳими ахлоқиро баён кардааст. Аз он ҷумла, дар нахуст дастури Худ вориси ойини Иброҳим (а) Ҳабиби Худ - Муҳаммад (с)-ро фармудааст, ки ай Расули Мо (с), ту мардумро ба сӯйи роҳи Парвардигори худ, ки Ислом аст, бо ҳикмату бо ҳуҷҷатҳои бовариноку асоснок ва бо мавъизаи хуб, ки шунаванда онро нақў пиндораду дилаш талоши шунидани он ва қаноъат ҳосил кунад, даъват кун. Агар бо онҳо дар мунозира шавӣ, ҳам бо некӯтарин усул мунозира кун!

Хулоса, се тариқи роҳи даъват дар ин оят зикр шуд. Яке ҳикмат, дигаре мавъизаи некӯ севум мунозираи хуб. Муфасссирон гуфтаанд, ки бояд дар андеша ва фикри мардум бо нармӣ даҳолат карда, ақлҳои хуфтаи онҳоро бедор сохта шавад. Дигар ин ки дар ҳолати мавъизаи ҳасана бояд воъиз таҳқири тарафи муқобилро надошта бошад ва фикри мухотабро алайҳи худ дар ҳаракат надарорад. Вагарна мавъизааш мавъизаи ҳасана нест. Ҳатто ҳаракат кунад, то бартарии воъиз ба машоми мухотаб нарасад. Бояд насиҳатҳои воъиз сар то по муътадил ва таъсирбахш бошанд. Бо меҳру шафқат бо шунавандаҳо ҳамдарад бошад. Вазифаи Пайғамбар (с) низ аз ҷониби Парвардигор ҷунин буд. Баъди шунавонидани мавъизаи ҳасана ҷи касе дар гумроҳии худ пофишорӣ мекунад, ҷи касе ҳидоят мешавад, инро Парвардигор беҳтар медонад. Агар дар бораи рафтор ва гуфтори Расулulloҳ (с) мулоҳиза шавад, ҷуноне ки дар ҳадиси зер омадааст, маълум мешавад, ки ҳангоми ба сӯйи ҳақ даъват кардани мардум мулоиматиро бисёр ба кор мебарданд. Бо ривояти Абӯамома (р) омадааст, ки ҷавоне назди Расулаллоҳ (с) омад ва гуфт: «Ё Расулаллоҳ! Оё ба ман иҷозат медиҳӣ, ки ман зино кунам?». Мардуми дар онҷобуда аз шунидани ин сухани ҷасуронаи он ҷавон ошуфта шуда бар сари ӯ бонгҳо заданд. Аммо Расулulloҳ (с) фармуданд: **«Даст аз ӯ бидоред ва ӯро бизгоред то ба ман наздик шавад»**. Вақто ки ҷавон ба Расулulloҳ (с) наздик шуду пеши рӯйи Расулulloҳ (с) нишаст, он гоҳ ба ӯ фармуданд: **«Эй ҷавон! Оё дӯст медорӣ, ки бо модарат зино кунанд?»** Гуфт: «На! Фидоят шавам ай Расули Худо». Фармуданд: **«Ҳамин гуна мардум барои модарашон онро наменвисанданд. Оё дӯст дорӣ бо духтарат зино кунанд?»**. Ҷавон гуфт: «На! Фидоят шавам ай

Расули Худо». Расулулоҳ (с) фармуданд: **«Ҳамчунин онро барои духтарашон мардум дӯст надоранд»**. Фармуданд: **“Оё дӯст дорӣ бо хоҳарат зино кунанд?”** Ҷавон гуфт: “На! Фидоят шавам, ай Расули Худо. Гуфтанд: **“Ҳамчунин онро мардум барои хоҳарашон дӯст надоранд.”** Онгоҳ он Ҳазрат (с) дасти мубораки худро бар синаи он ҷавон гузошт ва фармуд: **«Бор илоҳо! Дилашро пок гардон, гуноҳҳояшро биёмӯрз ва шармгоҳашро аз ҳаром нигоҳ дор»**. Ривоят мекунам, ки аз ин баъд назди он ҷавон аз амали зино бадтар, амали нафринтаре набуд”.

Хулоса, гоҳ мешавад, ки воъиз бо ҳикмату бо мавъизаи ҳасана мардумро ба сӯйи роҳи рост ҳидоят кунад, локин душманҳои таҷовузкор пайдо мешаванд, дар он сурат шахси даъватчи дар кадом марҳала бояд худаашро нигоҳ дорад?

Ояти зер, иншоаллоҳ, посухи ин савол аст.

وَأِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ ۖ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ

لِّلصَّابِرِينَ

**Ва ин ъақабтум фа ъақибӯ би миғли ма ъуқибтум биҳ.
Ва лаин сабартум ла ҳува хайру-л ли-с-собирин. 126.**

126. Ва агар хостед касеро муҷозот кунед, пас, ба мисли он чи ба шумо муъомила шуд, ҷазо диҳед ва агар сабр кунед, ин сабр барои шикебоикунандагон беҳтар аст.

Агар кори даъват бо муҳолифон аз мавъизаи нек, мунозираи нек фаротар рафту байни шумо ва онҳо даргирӣ ҳосил шуд, онҳо даст ба таҷовуз, латуқӯб, ранҷи шумо заданд, чи кор бояд кард? Ҷавоб ин аст, ки агар қудрати муносиб пайдо кунед, метавонед аз онҳо интиқом кашед, аммо мувофиқ ба ранҷ, на зиёд аз он. Локин агар сабрро пешаи худ карда афву гузашт кунед, ин мақом барои шумо аз интиқом гирифтани хубтар аст. Баъзе аз муфасссирон сабаби нузули ин оятро дар бораи мусла (буридани гӯшу бинӣ ва...), кардани ҳазрати Ҳамза (р) донистаанд. Ривоят шудааст, ки дар ҳангоми шаҳодати Ҳамза (р), ки аз тарафи мушрикони бисёр ба саҳти мусла шуда буд, Расули Худо (с) бисёр мутаассир шуд, бар сари ҷанозаи ӯ (р) истода фармуданд: **«Қатъиян, барои интиқоми туро кашидан ҳафтод тан аз мушрикони мусла хоҳам кард»**.

Ҳамона Қабраил (а) ин се оятро фуруд оварданд. Расулulloҳ (с) аз мусла кардани мушрикони даст кашиданд.

وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ ۚ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا

يَمْكُرُونَ

Васбир ва маъсабука илла биллаҳ. Ва ла таҳзанъалайҳим ва ла таку фиъайқи-м мим маъмакурун. 127.

127. Ва сабр кун! Ва нест сабри ту, магар ба тавфиқи Худо. Ва бар онҳо андӯҳ махӯр ва аз он ки бадандешӣ мекунад, дар тангдильи мабоиш.

Афву гузашт ва сабр дар сурате таъсир мегузорад, ки бидуни чашмдошт аз чизе, фақат ба хотири Худо бошад. Аз ин рӯ, ояти мазкур фармудааст, ки эй Муҳаммад! Дар баробари озоре, ки аз мушрикони ба ту мерасад, босабр бош. Оре! Маълум аст, ки агар мадади Худо набошад, дар баробари ҳар гуна озор сабр кардан кори осон нест. Касе сабр карда метавонад, ки тавфиқи Худованд ёри ӯ бошад. Агар Худованд сабр диҳад, дар баробари ҳаргуна озор инсон сабр карда метавонад.

Бо ибораи дигар, оё инсон метавонад дар баробари озорҳои ҷонсӯз, ки аз тарафи мухолиф мерасад ва тамоми вучуди инсонро гӯё ба оташ мекашад, бе ёрии Худованд сабр кунад барномаи худро идома диҳад? Оё ин ҳама нороҳатию метавонад дар худ пазираду шикестоиро аз даст надихад? Танҳо ва танҳо дар сурате метавонад, ки нияташ холис барои Худо бошад ва тавфиқи Худо ёраш бошад. Давоми оят изофа мекунад, ки аз саркашӣ ва имон наовардани кофирон андӯҳгин машав ва аз гуфтаҳои беақлона, нодонӣ, ҳила ва найранги онҳо дилтанг машав, зеро такаюҳи ту Худост. Бо ёрии Худованд ҳамаи онҳо аз байн мераванд. Дар навбати худ мушрикони худро эмин наҳисобанд. Фардо - рӯзи қиёмат ҳамаи онҳо назди Худованд ҳозир мегарданд ва ҳама мақрӯҳашон бало ва дарди сарашон хоҳад шуд.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

Инналлоҳа маъа-л лаззина-т-тақа-в ва-л-лаззина ҳум-м муҳсинун. 128.

128. Ба дурустӣ ки Худованд бо парҳезгарон аст ва (бо) касоне ки онҳо некӯкоранд.

Агар Худованд ҳамроҳи касе бошад, дар ҳарду ҷаҳон, албатта, бурд бурди ӯст. Гузашти айём нишон дод, ки макри ҳеҷ найрангбоз ба Муҳаммад (с) таъсир набахшид. Бинобар ин, аз тақводорӣ ва аз иҷрои амалҳои писандида инсон набояд дар канор бошад.

Бо ибораи дигар, оятҳои охири сураи мазкур (яъне 125, 126, 127, 128) барои шахсоне, ки мардумро ба роҳи Худо даъват мекунад, қонун ва барномаи асосӣ аст. Онҳо ба ин ҷаҳор ояте, ки даҳ сифати шахсони даъватгарро зикр кардаанд, бояд таваҷҷуҳи амиқ зоҳир кунанд. Дар ояти охирини ин сура омадааст, ки бегумон Худованд бо парҳезгоронест, ки накӯкоранд. Яъне касоне, ки аз ширку гуноҳ парҳез мекунад, амру фармони Худо ва Расул (с)-ро бе каму кост, пурра анҷом медиҳанд, Худованд дар иҷрои амалҳои хайр онҳоро ҳидоят мекунад ва ёриашон медиҳад. Месазад чунин шахсонро парҳезгор гуфт.

Поёни сураи «Наҳл» ва поёни пораи 14-ум

Ва саллалоҳу таъоло ғало саййидино Муҳаммадин ва ғало олиҳӣ ва асҳобиҳӣ аҷмаъин.